

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

МОНОГРАФІЯ

**МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

УДК 378 : 372.77] (477)

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку Вченою Радою
Національного університету цивільного захисту України
Протокол № 12 від 27. 05. 2025

Рецензенти:

Сиченко В.В. — ректор комунального закладу вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти" Дніпропетровської обласної ради" доктор наук державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України

Парубчак І.О. — в.о. ректора Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, доктор наук державного управління, професор.

Механізми розвитку державної політики економічної безпеки України: Монографія / С.М. Домбровська, Н.М. Карпеко, Т.М. Кришталь. — Харків : «Діса Плюс», 2025. 186с.

ISBN 978-617-8688-05-9

У монографії було охарактеризовано функції державної політики з забезпечення економічної безпеки в умовах соціально-економічної нестабільності та проведено аналіз структури механізмів формування державної політики економічної безпеки. Окреслено інвестиційний механізм організації кадрів при формуванні державної політики економічної безпеки і обґрунтовано, на основі системного аналізу, формування пріоритетів державної політики економічної безпеки України. Визначено структурні напрями удосконалення механізмів державної політики економічної безпеки і виокреслено шляхи підвищення ефективності механізму інвестиційної діяльності в системі державної політики економічної безпеки.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

С.М. Домбровська,
Н.М. Карпеко
Т.М. Кришталь
2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. НАУКОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	7
1.1. Теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки	7
1.2. Функції державної політики з забезпечення економічної безпеки в умовах соціально-економічної нестабільності.....	29
1.3. Класифікація чинників економічної безпеки і показники її виміру...	44
РОЗДІЛ II. ОЦІНКА МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	59
2.1. Методичні основи інвестицій і їх місце в структурі чинників формування державної політики економічної безпеки.....	59
2.2. Аналіз структури механізмів формування державної політики економічної безпеки.....	77
2.3. Інвестиційний механізм організації кадрів при формуванні державної політики економічної безпеки.....	93
РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	108
3.1. Формування пріоритетів державної політики економічної безпеки України.....	108
3.2. Структурні напрями удосконалення механізмів державної політики економічної безпеки.....	121
3.3. Шляхи підвищення ефективності інвестиційної діяльності в системі державної політики економічної безпеки.....	134
ВИСНОВКИ.....	151
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	155

ВСТУП

У сучасних умовах нового геополітичного, геостратегічного і геоекономічного перерозподілу сфер впливу між суб'єктами світової спільноти, забезпечення економічної безпеки набуває великого значення. Сучасні реалії міжнародних економічних і військово-політичних відносин і особливості геополітичного положення України обумовлюють визначення її військової і економічної безпеки як базового і тривалого компонента формування національної безпеки. Тому потрібна активізація інноваційно-інвестиційної діяльності, що дозволяє проводити якісне оновлення науково-технічної і виробничо-технологічної бази. Розвиток можливостей України з забезпечення оборонних і військових потреб в повному об'ємі був обмежений впродовж тривалого часу.

Питання економічної безпеки в умовах, коли окремі країни націлені на отримання переваг від процесів глобалізації, на утиск інтересів України і її суверенітету, набувають особливу актуальність. Для вирішення проблем економічної безпеки держави, її суб'єктів, суспільства і особи необхідно мати надійний теоретично і методично забезпечений механізм управління економічною безпекою, який дозволяє здійснювати довгостроковий стійкий розвиток держави. До теперішнього часу економічна безпека, що розглядається як складова частина національної безпеки, не має єдності підходів до її визначення. У Законі України "Про національну безпеку України". визначені основні принципи і зміст діяльності з забезпечення безпеки.

Сучасний стан суспільства, економічні кризи, що регулярно відбуваються, свідчать про те, що сучасна наука доки не виробила життєстійку концепцію і ефективні механізми економічної безпеки, тому існуючі наукові підходи вимагають глибшого дослідження і розвитку.

Окремі проблеми державної політики економічної безпеки з різних сторін, розглянутих у рамках макро- і мікроекономічного розвитку держав, висвітлені в роботах зарубіжних економістів і соціологів І. Валлерстайна, А. Франка,

Ф.Броделя, С. Аміну, Р. Пребиша, Г. Ван дер Вее, М.Портеру, Дж.Кейнса, П. Кругмана, Р. Манделла, П. Самуельсона, Дж.Стигліца, М.Фрідмана.

Науковою основою вирішення завдань дисертаційного дослідження виступають передусім теоретичні напрацювання, які містяться у працях Л. Антонової, А. Бондаренка, О. Борисенко, О. Дація, Н. Дацій, А. Дегтяра, І. Драгана, С. Домбровської, Л. Івашової, М. Коваленка, Ю. Ковбасюка, Ю. Куца, М. Латиніна, С. Майстра, Т. Маматової, В. Мартиненка, Г. Ортіної, К.Пивоварова, О. Поважного, І. Розпутенка, В. Тертички, І. Чугунова, В. Шведун та ін.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, які його забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі формування державної політики економічної безпеки України. Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи формування державної політики економічної безпеки України; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів формування державної політики економічної безпеки України; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі

функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль формування державної політики економічної безпеки України, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Основні положення й висновки можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування державної політики економічної безпеки.

РОЗДІЛ I

НАУКОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки

Державними органами України категорія «економічна безпека» використовується порівняно недавно, цей термін більше відомий в діяльності держструктур за кордоном, має досить широку інтерпретацію. Економічна безпека — синтетична категорія політекономії і політології, тісно пов'язана з категоріями економічної незалежності, стабільності і уразливості, економічного тиску, економічного суверенітету і так далі [34].

Визначити і розкрити категорію «економічна безпека» не можливо без проведення усебічного дослідження поняття і суті категорії «безпека».

Існує велика кількість трактувань, формулювань, і визначень категорії «безпека», які вже досить досліджені і описані в літературних джерелах, що значною мірою впливає на вироблення і реалізацію надалі заходів з забезпечення безпеки. До останнього часу вчені і дослідники не досить приділяли уваги методологічним проблемам безпеки як соціального явища. Економічний словник визначає «безпеку» як «відсутність небезпеки, збереження, надійність» [168]. Також визначають безпеку як «стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки» [43].

У минулому в Україні термін «безпека» тлумачили як захист держави від нападу ззовні, замаху на державний і громадський устрій, а в загальних енциклопедичних виданнях (аж до 1990-х років) поняття «безпека» як самостійна категорія практично відсутня.

Тут необхідно позначити, що слово «безпека» в українській мові утворене за принципом антиномії (протиріччя між двома положеннями, кожне з яких визнається логічно доказовим [37]), тобто за рахунок додавання приставки «без» до слова «небезпека».. Проте зі вступом держави в життя Європи і європейських

держав рідне слово стало свого роду «обмежувачем» чужомовних сенсів. Використання терміну «безпека» з політичної точки зору достатньо довго залишалося неорганічним для української мови, і поняття «безпека» затвердилося в нашому лексиконі тільки в двадцятому столітті [55]. Тому досі така словесна форма ускладнює повне і правильне розкриття сенсу поняття «безпека», оскільки для цього потрібне не просте протиставлення чому-небудь іншому, а пряма вказівка на суть, що мається на увазі. Це і є особливістю української мови.

При співвідношенні і порівнянні визначень «небезпека» — «безпека» в англійській мові можна звернути увагу на ряд особливостей : перше, це різнокорінні слова: «danger» (англ.) — небезпека, і «security» (англ.) — безпека; друге, поняття мають неоднаковий і неспіввідношуваний сенс: «security» — стан безпеки, щось захищає захищеність держави, і так далі — від шпигунства, розкрадань і інших замахів, це запорука, узята у формі гарантії, свого роду — гарантія повернення позики (кредиту) або виконання зобов'язання. Категорія «Security» також може використовуватися при позначенні різних структур або установ, наприклад, служба безпеки, Рада безпеки, система колективної безпеки, і інше[58].

Ми вважаємо, що для повноцінної характеристики і визначення категорії «безпека», визначитися ліпше з лінгвістичним тлумаченням (визначенням) категорії «безпека» недостатньо, оскільки під відсутністю небезпеки мається на увазі можливість досягнення подібної ідеальної ситуації. У реальній же життєвій бувають ситуації і існують небезпеки найрізноманітнішого характеру. Виходячи з цього, термін «безпека» не абсолютний, а відносний, і його смислове значення набуває тільки у зв'язку з конкретними об'єктами і сферою людської діяльності навколишнього світу.

Категорія «безпека» виникла давно — одночасно з появою суспільства, і завжди ототожнювалося не стільки з наявністю добра, скільки з відсутністю зла. До сьогоднішнього дня досить актуальними є висловлювання англійського ученого і філософа Т. Гоббса, який у своїй праці «Левіафан» (1651 року нашої

ери) розкриває діалектичну єдність і взаємообумовленість безпеки особи, суспільства і держави. Згідно з точкою зору цього автора, добро і зло криються в поведінці людей, що живуть в суспільстві, тому завдання безпеки особи і суспільства полягає у виробленні певних правил поведінки між людьми.

Мета в забезпеченні безпеки стала основною головною причиною об'єднання древніх людей в соціум — суспільство [142, 181]. Питання забезпечення безпеки знаходилися упродовж безлічі віків в центрі уваги багатьох філософів, політологів, істориків і правознавців. Питання державного устрою, політичного устрою суспільства в області забезпечення безпеки, завданнях і функціях держави писали такі мислителі, учені і філософи, як Арістотель, Платон, і Геродот. При цьому необхідно позначити, що учені і філософи 15-17 віків нашої ери, розглядали безпеку як виключно державний вид діяльності і не змогли досить глибоко осмислити цю категорію і проникнути в соціальну природу цього явища.

Значною мірою завдяки навчанням і переконанням філософів 1718 віків поняття «безпеку» стало нарешті набувати ширше значення. Учений Зонненфельс, досить відомий у той час, стверджував, що безпека — цей такий стан, при якому нікому нічого побоюватися. Один з основоположників політичної науки Н. Макіавеллі тлумачив термін «безпека» так: «...Державотворця підстерігають дві небезпеки: одна зсередини або з боку підданих, інша ззовні — від сильних сусідів. Із зовнішньою небезпекою можна впоратися за допомогою війська і союзників. А якщо небезпека ззовні буде усунена, то і усередині збережеться світ за умови, що його не порушують таємні змови... Головний засіб проти них — не накликати на себе ненависті і презирства підданих і бути угодним народу... Адже змовник завжди розраховує на те, що вбивством правителя догодить народу; якщо він не знає, що обурих народ, у нього не вистачить духу піти на таку справу, бо труднощам, з якими зв'язана всяка змова, немає рахунку». [228]. Учений Б. Спіноза, що пов'язував процес забезпечення безпеки з безпосереднім функціонуванням державних органів управління, писав «Для безпеки держави і неважливо, якими мотивами

керуються люди, належним чином управляючи справами, аби ці останні — управлялися належним чином. Бо свобода або твердість душі є приватна добродієність, добродієність же держави — безпека» [229].

У вітчизняній науці «безпека» як самостійна наукова категорія була слабо вивчена в силу ряду об'єктивних і суб'єктивних обставин : теоретичні осмислення учених у сфері вивчення безпеки не заохочувалися, і навпроти, каралися. Майже до 19 століття в державі одноосібна влада правителя (пануюча) практично не обмежувалася ніякими законами, царське панування (влада) обґрунтовувалося як єдино справедлива і законна. Так, у своїх творах філософи описували необхідність царської влади для блага усіх жителів держави.

Поняття «безпеку» зазнавало значні зміни одночасно з розвитком громадських стосунків [232]. Тому необхідно в першу чергу визначити поняття, категорії і терміни, що відносяться до конкретних видів безпеки, і лише спираючись на цю основу, виділити і позначити суть і зміст кожного виду безпеки (економічною, політичною, військовою, екологічною і так далі). Тільки на початку дев'яностих років 20 віків почали з'являтися публікації, що визначають категорії і присвячені сутності безпеки особи, суспільства і держави. Сьогодні існує безліч робіт і публікацій, пов'язаних з вдосконаленням понятійного апарату теорії безпеки. Наприклад безпеку характеризують як «міру захищеності середовища життєдіяльності, честі, гідності, цінностей особи, соціальних груп, держави, суспільства, цивілізації в цілому» [226].

Учені і психологи США До. Мадсен, А. Маслоу — потребу у безпеці розглядали як один з «первинних мотивів діяльності людей і співтовариств» [233]. Масштаби і інтенсивність цієї потреби постійно зростали: безпека з самого зародження цивілізації виступала головною метою діяльності окремих індивідуумів, а потім — суспільства і держави.

Визначимо тепер підходи до визначення категорії «національна безпека» («national security»). Цей термін використовується у всьому світі і відбиває один з відомих історичних підходів до безпеки. Основне і переважаюче значення категорія «національна безпека» отримала, починаючи з періоду Священного

союзу — як реакція на наполеонівські війни і як відображення підйому національних почуттів і настроїв в Європі. Тут необхідно позначити: появу такої категорії як «національна безпека» багато хто зв'язує з ім'ям президента Сполучених штатів Америки Т. Рузвельта, який керував у США у 1901 — 1909 роках, та у своєму посланні конгресу США в 1904 році виправдав захоплення зони Панамського каналу інтересами «національної безпеки» [257]. Пізніше термін «національна безпека» став застосовуватися досить широко і всюди; у 1947 році в Сполучених штатах Америки був ухвалений Закон «Про національну безпеку», згідно з яким була створена Рада національної безпеки Сполучених штатів Америки. Ось таким чином, категорія «національна безпека», введена в обіг президентом Сполучених штатів Америки, зараз є предметом дослідження багатьох учених. Розглядаючи цю категорію, голова комітету палати представників Д. Мосс в 1973 році написав: «Національна безпека — таке поняття, що ніхто не може дати його дефініцію,... будучи впродовж 16 років головою підкомітету, я не міг знайти кого-небудь, хто міг дати мені визначення» [297].

Першим і фундаментальним документом в області забезпечення національної безпеки, розробленому на більше достатньому рівні і в концептуально зведеному виді, — являється «Стратегія національної безпеки України», яка визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Нині на законодавчому рівні, тобто нормативно — діє Закон України «Про національну безпеку України»

Як видно з вищеописаного, нормативне тлумачення терміну «національна безпека» сформульовано ретельно, конкретно і дозволяє визначити:

- суб'єкти забезпечення безпеки (особа, суспільство і держава);
- класифікацію (хай і в найзагальнішому вигляді) загроз безпеки (внутрішні і зовнішні);
- основні індикатори (показники і параметри) національної безпеки (забезпечення конституційних прав, свобод, гідної якості і рівня життя громадян,

суверенітету, територіальної цілісності і стійкого розвитку України, оборони і безпеки держави).

Тут уточнимо, що поняття "концепція" (від латів. "conception") — в дослівному перекладі — система поглядів, то або інше розуміння явищ, процесів [103]. Таким чином, узагальнюючи можна зазначити, що в широкому розумінні національна безпека є впорядкованою системою поглядів, сформульованою в певній формі (наприклад, у формі нормативно-правового акту) з забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільствами і державами від внутрішніх і зовнішніх загроз.

За твердженням деяких авторів і учених під концепцією необхідно і слід розуміти практично цілу систему поглядів, яка має вигляд зведення правил або, свого роду, макету сценарію, викладеного виключно для цілей функціонування строго державної структури; концепція відбиває (хоч і частково, не повною мірою) ідеологію етатизму («etat» — переклад «держава», — поняття теорії держави і права, поняття політичної науки, що відбиває активну участь (інтервенцію, втручання) держави в економічному житті суспільства [101]); за допомогою її впродовж тривалого періоду часу (починаючи з діяльності болонської юридичної школи і французьких легистів) в Європейському суспільстві здійснювався перехід від системи права влади до системи права держави, визнання законності абсолютистського, а потім і пізніше — національного державного устрою. Учені, що вивчають це питання, часто вважають, що аналогічно виробити прийнятне для більшості громадян поняття «Національна безпека» ні сьогодні, ні в найближчому і перспективному майбутньому не вийде [118] — в силу безлічі обставин, наприклад ментальності. Фундаментальна основа нації закладається не на основі етнічного принципу, тому що за спостереженнями учених-істориків — науці не відомо про існування жодної моноетнічної нації. Дещо раніше найбільш поширеним і відомим було поняття «нації» — як історично стійкій спільності людей, що виникає на базі спільностей мови, території, економічного життя і психологічного устрою, що проявляється в спільності культури, менталітету, а в теперішньому часі —

визначення «нації» як єдність громадян, громадянського суспільства у рамках держави — набуває усе більш міцних і стійких позицій. Організаційним фундаментом, основою нації — являється форма організація і уклад життя соціуму у вигляді державної структури, тобто — держави. Американський учений і політолог До. Дейч дав досить коротке, але, в той же час, містке, на наш погляд, визначення категорії «нація»: «нація — це народ, що має державний устрій» [119]. Тлумачення терміну і поняття «нація» за своїм змістом в сучасному розгляді дуже близько до тлумачення понять «країна», «держава». Також необхідно і треба відмітити, що і держава як форма організаційного устрою, свого часу було винайдено людством з однією з головних цілей — забезпечення власної безпеки. Ще в 19 столітті вітчизняні учені і автори відмічали: «Необхідність в особистій і майновій безпеці викликає до життя держави, в цій необхідності держава знаходить найголовніше роз'яснення свого існування, вона ж вказує державі основну її мету і призначення» [121]. У разі розгляду категорії «нація» як державної освіти — поняття «Національна безпека» і «державна безпека» можна, аналогічно, ототожнити. Тлумачення цієї категорії в такому ракурсі буде невірним, оскільки національна безпека має на увазі триєдину складову, кожен компонент якої однаковою мірою значимий — безпеку особи, суспільства і держави. Проте, на наш погляд, робити взаємозаміну і синонімістичне вживання термінів «національна безпека» і «державна безпека» неприпустимо, оскільки використання першого поняття — загальніше, родове, а другого — часткове, і видове. Так, Бердяєв писав: «Держава із засобу і функції робиться самоціллю... Воно живе власним життям, за своїм законом, не хоче бути підлеглий функціям народного життя» [126]. При ототожненні понять «Національна безпека» і «державна безпека» відбувається звуження сенсу першого, державна безпека співвідноситься з національною безпекою як частину із загальним. Тому категорію «безпеку», вживану в Конституції України, слід трактувати як національну безпеку, що є основою для інших видів безпеки. У зв'язку з цим багато положень Конституції України можна віднести до основ національної безпеки. Положення і норми Конституції України [89] закріплюють

найважливіші громадські стосунки, що мають життєво важливе, багато в чому — зумовлююче значення для особи, суспільства, держави : їх захист, створення гарантій для дотримання, виконання, використання і застосування — є одним із завдань національної безпеки.

У такому варіанті зрозуміло, що йдеться про здатність держави зберігати свою цілісність і незалежність (суверенітет), а також — про здатність вирішувати питання політики, економіки, соціальної сфери та ін. Розглянуте і описане нами поняття «Національна безпека» значне, і істотно ширше за поняття «Економічна безпека». Таким чином, спираючись на структуру національної безпеки, , можна скласти структуру національної безпеки в найзагальнішому вигляді (рис.1.1).

Усі складові національної безпеки тісно взаємозв'язані і взаємно доповнюють один одного, при цьому кожна з них може досить яскраво проявлятися у сфері дії інший, доповнюючи або послабляючи її вплив.

У результаті (з відомою мірою обережності) можна зробити висновок, що економічна безпека, проявляючись у сферах впливу інших видів національної безпеки, проникаючи в них і взаємодіючи з ними, випробовує на собі їхню дію (вплив), залишаючись при цьому основою (базисом, фундаментом) національної безпеки [161].

Частково дотримуючись аналогічної позиції, представимо схему національної безпеки в наступному виді (рис.)[63].

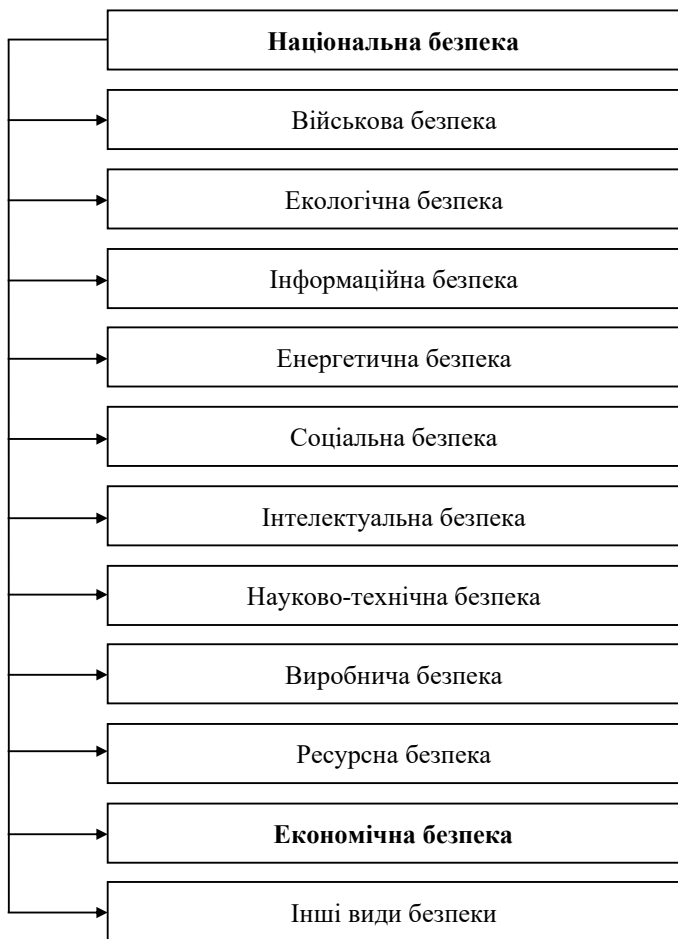

Рис.1.1. Структура національної безпеки

На думку групи українських учених структуру національної безпеки можна представити в наступному виді (рис.1. 2)[174].

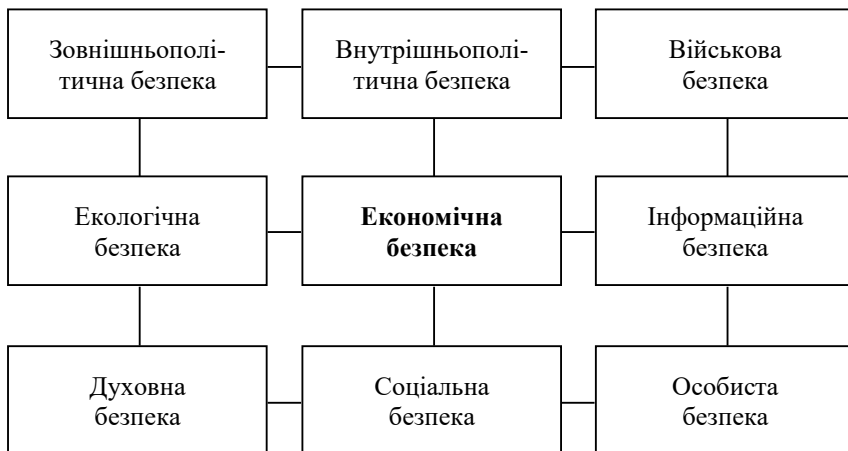

Рис.1.2. Економічна безпека в системі національної безпеки

Представлені варіанти дозволяють детальніше визначити підходи вітчизняних економістів при розгляді питання про структуру чинників національної безпеки і значущості економічної безпеки як одного з таких чинників.

Розглянемо детальніше поняття, суть і методологічні основи категорії «економічна безпека».

Проблемам забезпечення економічної безпеки приділялася увага і за кордоном, наприклад в США. Так 04.03.1933 року Президентом США став Ф. Рузвельт, яким за перші 100 днів його президентства було прийнято 15 законів. Ці закони стали свого роду основою для подолання кризової ситуації, що склалася у той час в США. Зокрема, був використаний принцип втручання держави в економіку, використання класичної теорії було визнане невірним, несвоєчасним і несучасним: команда Ф. Рузвельта засадничим використала висновок, що необхідно в управлінні державою оптимально поєднувати ринковий механізм і державну участь — унаслідок наявності необхідності впливу на настрої народних мас і підтримки соціального клімату в суспільстві [88].

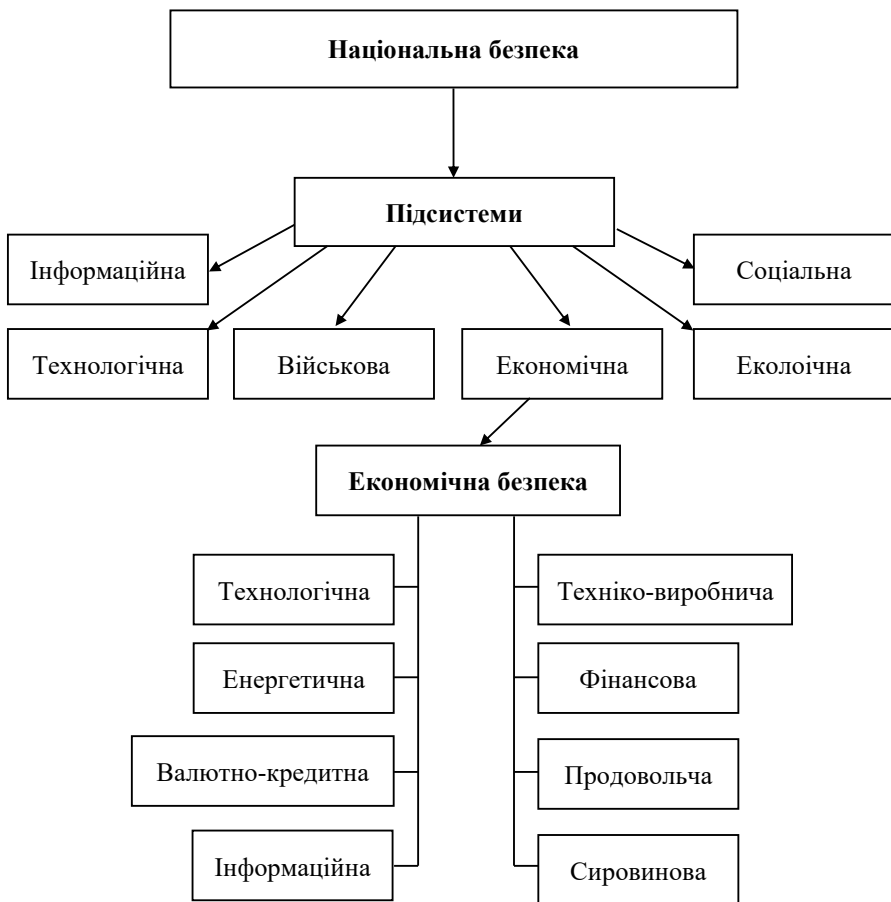

Рис.1.3. Структура національної безпеки держави

З метою подальшої організації роботи в такому напрямі 29.06.1934 року заснований Федеральний комітет з економічної безпеки, пізніше конгрес Сполучених штатів Америки ухвалив Закон «Про національну безпеку» № 257 від 26.07.1947 року. Відповідно до цього закону була створена Рада Національної Безпеки (СНБ), яка функціонує і нині. Завданням СНБ на той момент часу являлося консультування Президента США і Конгрес в областях: внутрішньої політики, зовнішньої політики, військової політики [283].

На початку 70-х років двадцятого століття Сполучені Штати Америки опинилися в кризовій ситуації росту інфляції. Причинами тому послужили наслідки холодної війни з СРСР і військові дії у В'єтнамі. В результаті Президент США Р. Ніксон прийняв рішення створити в 1972 році Раду з економічної політики. У кінці 70 — початку 80-х років ситуація в Сполучених Штатах знову погіршала: з'явився дефіцит держбюджету, з'явився інфляційне зростання. Чинний президент США Клінтон в існуючих умовах вирішив створити Національну Економічну Раду (НЕР), яка була наділена такими самими правами з економіки і політики, що і СНБ [290].

Враховуючи достатню актуальність, проте, вивчення «економічної безпеки» як наукової категорії в Сполучених Штатах Америки не стало поширеним, попри те, що питанням забезпечення конкурентоспроможності і економічного розвитку в США приділяється така пильна увага. «Економічна безпека» як категорія науки в США не використовується. Поняття «economic security» в США використовується у разі застосування до особи і до держави. У першому випадку — будь-який американець повинен мати достаток необхідний для гідного існування, який може йому дозволити існувати і працювати, самореалізуватися як особі, тобто вживання категорії «economic security» в США означає свого роду застосування (використання) гарантії держави, гарантії права на працю, страхування від звільнення з роботи не наданням посібників з непрацездатності, а наданням нової роботи, можливо, на новому робітнику місці. Поняття «economic security» в Сполучених Штатах Америки можливо застосовувати ширше — у формі «national economic security», де поєднання «national economic» означає відношення до національного багатства.

Крім того, в 1958 році учений із США Дж.Гелбрейт у своїй роботі «Суспільство достатку» розкрив поняття «economic security». На думку автора, основною метою цієї категорії є показати, що найголовніше в господарському житті суспільства — це забезпечення добробуту, якості і рівня життя його громадян, а не підвищення темпів промислового виробництва і росту валового національного продукту. На основі цього підходу автор сформулював

«Концепцію держави загального благоденствування». У основі цієї концепції лежить ідея про те, що суспільство і держава повинні всіляко допомагати невдалим або менш вдалим громадянам, що допомогло б значно підняти рівень життя і добробуту населення США, зменшити рівень безробіття, і забезпечити на перспективу значно великі показники зайнятості. Сьогодні категорія «national economic security» практично не змінила свого значення в США і пов'язана зі збільшенням добробуту і благополуччя американців, збільшенням можливостей надати їм робочі місця, з підвищенням купівельної спроможності населення. Показники споживання і зайнятості взаємозв'язані прямо, оскільки безробіття на високому рівні робить величезний вплив на споживчі здібності громадян США, які придбаючи продукцію (товари, роботи, послуги і так далі), — споживають 2/3 валові внутрішні продукти Сполучених Штатів Америки [291].

На даний момент ця проблема стала особливо актуальною, оскільки тільки за три роки з початку рецесії (2001г.) США втратили 2,3 млн. робочих місць, а за підсумками 2010 року (за різними джерелами інформації) цей показник складає близько 4,4-4,7 млн. робочих місць. Отже, доходи зменшилися, а з ними зменшився і рівень матеріального добробуту нації. У результаті, можна стверджувати, що значення категорії «economic security» за кордоном, а саме в Сполучених Штатах Америки не має певного тлумачення і залежно від ситуації і (чи) контексту може означати гарантії держави з забезпечення робочих місць громадянам, збільшенню їх добробуту і фінансової незалежності, а також надання ряду різних соціальних гарантій. Визначення «економічна безпека» в Україні різко відрізняється від зарубіжного трактування. Певною мірою новаторською — для свого часу — являється концепція групи українських вчених. Суть цієї концепції визначала економічну безпеку як свого роду рух економічного розвитку вперед, економічним зростанням, стійким економічним розвитком :«...найважливішим чинником, в значній мірі що зумовлює багато економічних і соціальних характеристик країни, являється рівень її економічного розвитку, визначуваний, як правило, величиною вироблюваного валового внутрішнього продукту на душу населення... Україна, як і інші країни, з низьким

рівнем економічного розвитку може скоротити відставання, що склалося, від передових держав практично єдиним способом. Ця підтримка високих і стійких темпів росту національної економіки впродовж тривалого періоду».

У рамках проаналізованої ієрархії рівнів економічної безпеки вважаємо, що ключові визначення категорії «економічна безпека» на кожному рівні доцільніше представити таким чином:

Економічна безпека (міжнародна) — комплекс міжнародних і міждержавних умов співіснування, домовленостей і інституціональних структур, при якому кожній країні — учасникові міжнародних відносин — забезпечуються можливості вільного вибору, здійснення і втілення в життя своєї власної стратегії соціально-економічного розвитку і зростання, не піддававшись зовнішнім і політичним тиску і інтервенцій у внутрішні справи, а також розраховуючи на невтручання, і взаємоприйнятну і взаємовигідну співпрацю з боку інших держав [161].

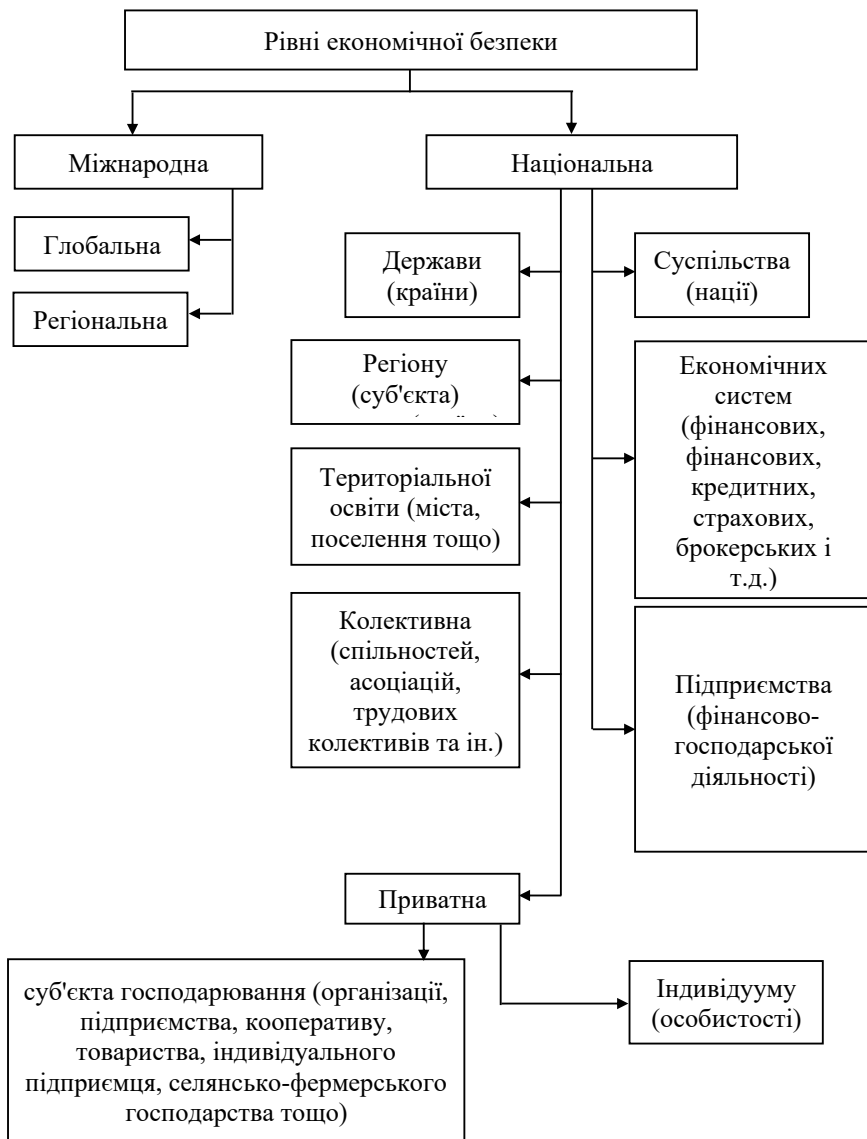

Рис. 1.4. Рівні економічної безпеки

Крім того, тут також необхідно охарактеризувати і положення категорії «Глобальна економічна безпека». В даному випадку мається на увазі, що «національна економічна безпека» являється лише складовою «глобальної

економічної безпеки», і це робить необхідним і достатнім організувати, створювати, налагоджувати і оптимізувати — міжнародні і міждержавні механізми узгодження взаємовідносин, що дозволяють регулювати до певної міри узгодженість спільних дій держав з забезпечення глобальної економічної безпеки.

Економічна безпека (держави) — цей стан захищеності економічних і соціальних стосунків, що визначають прогресивний і перспективний розвиток економічного потенціалу і економічної системи держави, і що забезпечують ріст рівня добробуту усіх громадян держави, і його окремих соціальних груп і що створюють основи обороноздатності країни від зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз [161]. Приведене визначення, на наш погляд, тотожно визначенням економічної безпеки країни і економічної безпеки суспільства (нації). Такої ж думки дотримуються і українські учені, які вважають, що економічна безпека держави показує здатність відповідних політичних, правових і економічних інститутів і структур захищати у своєму економічному просторі інтереси усіх суб'єктів національної економіки у рамках норм, законів і правил, діючих у середині держави і на світовому ринку, з урахуванням національних господарських інтересів, традицій і цінностей [125].

Економічною безпекою (регіону) є сукупність умов і чинників, що відбивають поточний стан економічної системи в регіоні : стабільність, стійкість і поступальність її розвитку [174]. На наш погляд, це визначення тотожно визначенню регіональної економічної безпеки.

Економічна безпека підприємництва (чи фінансово-господарській діяльності) визначається якісним станом основних чинників виробництва — робочої сили, засобів виробництва і капіталу в його грошовій формі — у поєднанні із здатністю підприємництва забезпечувати їх найбільш ефективне використання і адаптуватися до умов, що міняються, і межами його економічного простору — з метою отримання максимального прибутку (чи досягнення іншого ефекту).

На рівні господарюючого суб'єкта (організації, установи, підприємства,

кооперативу, товариства, індивідуального підприємця, селянсько-фермерського господарства, і так далі) економічну безпеку можна визначити як «стан захищеності від загроз», «стан його стосунків і ресурсів» та ін. Приклади вітчизняних авторів :

1. Економічна безпека підприємства — це такий стан його економічних, нормативно-правових, і виробничих стосунків, а також стан матеріальних, інформаційних, і інтелектуальних ресурсів, який демонструє здатність підприємства до стабільного функціонування сьогодні і в перспективі [92];

2. Економічна безпека підприємства — це такий стан юридичних, і виробничих стосунків, а також організаційних зв'язків, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, при якому забезпечується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток і зростання [161];

3. Економічна безпека фірми — це є запобігання розповсюдженню конфіденційної інформації, використовуваної фірмою, порушення комерційної таємниці, здійснення економічних диверсій [133];

4. Економічна безпека фірми — це процес налагодження механізмів безперебійного функціонування виробничої і комерційної діяльності підприємства за допомогою відображення виникаючих загроз, небезпек, вжиття захисних заходів [107].

Економічна безпека особи — це забезпечення можливостей і здібностей людини до суспільно корисної праці у поєднанні із забезпеченням можливості пристосуватися до умов, що міняються, за межами його економічного простору, і реалізувати свої фізичні і розумові здібності шляхом участі в громадському виробництві. Загрози для забезпечення економічної безпеки особи — це, передусім, втрата його працездатності, дієздатності, правоздатності, а також невідповідність якісним вимогам, громадським виробництвом, що пред'являється, до особи, як до робочої сили. До чинників економічної безпеки особи, вже другого плану можна віднести і рівень соціальної захищеності.

Вивчення і проведення аналізу праць вітчизняних учених з питань забезпечення економічної безпеки, дозволив нам провести класифікацію підходів до визначення суті економічної безпеки, а саме виділити наступні підходи:

Перший підхід: автори, точку зору яких ми відносимо до першої у такому підходи, на наш погляд, намагаються розкрити суть економічної безпеки, в першу чергу, як — певний стан економіки, що дозволяє захищати життєво важливі інтереси діючої економічної системи; далі у своїх визначеннях «економічної безпеки», у більше розширеному плані, автори, як правило, формують цілі і завдання забезпечення економічної безпеки і захисту національних інтересів країни.

Другий підхід: учені формують авторську точку зору на суть економічної безпеки — як поєднання і (чи) сукупність умов і чинників, що забезпечують захист економіки (господарства) держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також що дозволяють забезпечити певний необхідний рівень економічного зростання розвитку держави.

Третій підхід: точка зору авторів з цією категорією полягає у визначенні економічної безпеки як стійкості економічної системи і здатності економіки самостійно забезпечувати ефективне задоволення громадських потреб на міжнародному і міжнародному рівнях.

До першої групи дослідників можна віднести авторів, які найбільш повно визначають економічну безпеку таким чином:

1. «Економічна безпека — цей стан економіки країни, яка, по-перше, за об'ємними і структурними параметрами досить для забезпечення існуючого статусу держави, його незалежної від зовнішнього тиску політичного і соціально-економічного розвитку і, по-друге, здатна підтримувати рівень легальних доходів, що забезпечує абсолютній більшості населення добробут, та відповідає стандартам цивілізованих країн» [48].

2. «Суть економічної безпеки можна визначити як стан економіки і інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних

інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів». Тут необхідно відмітити, що ідентично такого ж визначення .

Визначення інших авторів, що відносяться до першої групи :

3. Економічна безпека — це економічна категорія, що характеризує такий стан економіки, при якому забезпечуються стійке економічне зростання, оптимальне задоволення громадських потреб, раціональне управління, захист економічних інтересів на національному і міжнародному рівнях. Економічна безпека є найважливішим компонентом національної безпеки, її матеріальним фундаментом [55].

4. Економічна безпека — цей такий стан економічної системи, при якому вона має можливість відтворювати саму себе відповідно до поставлених цілей в незмінних масштабах, з постійними кількісними і якісними характеристиками.

5. Економічна безпека — стан національної економіки, який характеризується дієвим контролем з боку державних структур за підтримкою на обґрунтовано прийнятному рівні:

- а) задоволення базових потреб населення в матеріальних благах;
- б) конкурентоспроможності економіки;
- в) цілісності економічного простору [274].

6. Економічна безпека — це стан національної економіки, задоволення життєво важливих потреб країни, що забезпечує, в матеріальних благах незалежно від виникнення у світовій економічній системі або усередині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного або екологічного характеру.

7. Економічна безпека — це стан захищеності національного господарства від зовнішніх і внутрішніх загроз, при якому воно здатне забезпечувати поступальний розвиток суспільства, його економічну і соціально-політичну стабільність в умовах наявності несприятливих зовнішніх і внутрішніх чинників [63].

Другий підхід.

1. Приклад другого підходу демонструє академік Л.І. Абалкін, який розглядає економічну безпеку як «...сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і самоудосконалення» [26].

2. Як «поєднання умов» формулює поняття економічної безпеки А.І. Дадій : «...під економічною безпекою розуміється таке поєднання економічних, політичних і правових умов, яке забезпечує в довгостроковій перспективі виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом» .

3. До цієї групи відноситься і визначення: Міжнародна економічна безпека — це комплекс міжнародних умов і домовленостей, а також і інституціональних структур, при якому кожній державі — членові світової спільноти забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку, не піддававшись зовнішньому і політичному тиску і розраховуючи на невтручання, розуміння і взаємоприйнятну і взаємовигідну співпрацю з боку інших держав [116].

Третій підхід.

1. Точку зору до аналізу питання по третьому підходу вибрав С. А. Афонцев, що розглядає «...національну економічну безпеку як стійкість національної економічної системи до ендегенних і екзогенних шоків економічного або політичного походження, що проявляється в її здатності нейтралізувати потенційні джерела негативних шоків і мінімізувати збиток, пов'язаний з шоками», що реально сталися [36].

2. На думку автора Хмелева І.Б., національна економічна безпека — це є стан захищеності економіки країни від внутрішніх і зовнішніх несприятливих чинників, які порушують нормальне функціонування економіки, підривають досягнутий рівень життя населення. Внаслідок цього можуть виникнути загрози політичної дестабілізації держави [150].

3. Авторка Васильєва А.І. припускає, згідно з «правилами» третього

підходу, що економічна безпека держави є здатністю захистити національні економічні і соціальні інтереси держави і суспільства на основі досягнення стабільного стану і поступального розвитку і зростання економіки, з урахуванням забезпечення соціальних потреб суспільства, як в державному масштабі, так і на рівні регіонів і окремих громадян [53].

4. Також визначено, що економічна безпека — це матеріальна основа національної безпеки, що гарантує стійкий, стабільний розвиток країни, її незалежність [174].

Учений, економіст і автор ряду праць з економічної безпеки І.Я. Богданов, вивчивши і виконавши аналіз різних визначень і термінів категорії «економічної безпеки», відмітив, що ці визначення грішать надмірною деталізацією, фокусуючи інтерес на відносно короткострокових проблемах; поняття економічної безпеки акцентується на інтересах держави, залишаючи в тіні інтереси особи і суспільства; далеко не розв'язаною проблемою залишається також і структуризація поняття «Економічна безпека» з точки зору теорії [48, С. 27, 39]. Авторський колектив наукової праці «Економічна безпека: Виробництво — Фінанси — Банки», що вийшло під редакцією В. До. Сенчагова також звертає увагу читачів своїх праць на проблему розчинення питань економічної безпеки — в результаті її надмірної деталізації і занадто широкого і загального підходу до її характеристики. Автори цієї колективної праці приділяють місце міркуванню, що заслуговує на увагу, про те, що має місце тенденції до необмеженого розширення складу економічних загроз, включенню в нього звичайних недоліків, властивих перехідному стану економіки (стан трансформації). При такому підході, сама проблема економічної безпеки «розчиняється» в загальних характеристиках економічного розвитку держави, і саме на такій основі дуже важко розробити заходи з забезпечення економічної безпеки [169].

Опис суті і, свого роду, розкриття суті економічної категорії практично завжди є певним процесом наукової абстракції. Вивчення, проведення наукового аналізу концептуальних підходів вітчизняних економістів до дослідження

проблем економічної безпеки дозволяє узагальнити підсумки і зробити висновки про те, що нині продовжує зберігатися багатоваріантність термінології у визначеннях : «стан економіки», «стан захищеності економічних інтересів», «сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки», «стійкість економічної системи», «стан правових, економічних і виробничих стосунків», «стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз» і багатьох інших. Така багатоваріантність визначень, термінів і категорій певною мірою ускладнює процес дослідження, оскільки, з одного боку, стає більше розмитим сам предмет дослідження, а з іншого боку, призводить до хаотичного і необмеженого розширення складу економічних загроз, перешкоджає чіткій структуризації чинників і умов забезпечення економічної безпеки особи, суспільства і держави. Така багатоваріантність визначень категорій «економічна безпека» свідчить про те, що проблема у своєму специфічному значенні — ще далеко недостатньо вивчена, проаналізована і підлягає подальшому дослідженню. Це також підтверджується і висновками багатьох провідних українських учених в області вивчення питань і проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки в публічному управлінні.

1.2. Функції державної політики з забезпечення економічної безпеки в умовах соціально-економічної нестабільності

Визначивши порядок вивчення, а також наслідуючи прийняті підходи до виявлення суті економічної безпеки як «стану економіки», доцільним є визначити цей необхідний стан, з'ясувати, якими елементами він забезпечується з точки зору предмета нашого дослідження.

Питання дослідження формування державної політики з забезпечення національної безпеки, і як її складової економічної безпеки до початку дев'яностих років минулого століття у вітчизняних наукових джерелах і літературі практично не освітлювалися. Необхідність у вивченні питань такого характеру з'явилася в період після розпаду СРСР, а услід за ним, коли почався пошук нових шляхів розвитку економічної системи України, в період початку переходу економіки на ринкові шляхи розвитку, та соціально-економічної трансформації. Величезний вплив на розвиток категорії «економічна безпека» зробили позначені вище «перехідні» умови розвитку економіки, в яких і відбувалося осмислення, становлення, визначення основних шляхів розвитку і підходів до визначення суті категорій економічної безпеки і національної безпеки. Спочатку необхідність такого осмислення і теоретичної розробки виникла у зв'язку з терміною розробкою заходів по виведенню держави із затяжної фінансово-економічної кризи, у зв'язку з розробкою заходів з налагодження механізму стабілізації економічної системи, виключення впливу чинників спаду економіки. У той час наукову основу таким розробкам заклали праці учених Абрамова І. [2], Андрійко О. [6] і багатьох інших [9, 32]. Розробка велася на основі визначення основних чинників — загроз економічної безпеки, класифікації цих загроз, оцінки впливу різних чинників (у тому числі зовнішніх і внутрішніх), які робили на економіку згубний вплив. У основі такої системи закладений принцип оцінки міри впливу таким загрозам, стабілізація економіки, підвищення рівня життя населення як мінімум до «нормального», забезпечення

ресурсами національної економіки на постійному і стійкому рівні. Проблеми економічному стратегічному розвитку в плані залишалися на другому плані і описувалися злегка, поверхнево і вивчалися неглибоко. З причини цього, при розгляді економічної безпеки в першу чергу передбачалося забезпечити стабілізацію економіки в періоди економічних криз.

До кінця 90-х років — підходи до визначення економічної безпеки почали мінятися, а саме — все більша увага в дослідженнях проблем економічної безпеки стала приділятися стійкому розвитку [67]: так в 2000 році вийшла наукова розробка — «Нова парадигма розвитку України (Комплексні дослідження проблем стійкого розвитку), в якій описуються питання забезпечення економічної безпеки в комплексі із стійким розвитком економічної системи [34]. Автор підкреслює, що забезпечення економічної безпеки економічної системи означає стійкість і стабільність економічної системи в умовах дії різних загроз (внутрішніх і зовнішніх), в умовах негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, а порушення певного ступеня — порогу стійкості — спричиняє за собою небезпечний стан, тобто втрату безпеки. Стійкий розвиток став новою моделлю (шаблоном) розвитку суспільства, який забезпечує перспективний в майбутньому прогрес суспільства за певних умов:

- підтримці і поліпшенні екологічних умов життєдіяльності людини;
- функціонуванні громадських і економічних систем.

Спочатку категорія «sustainable development» (стійкий, забезпечений розвиток) була висвітлена в документах ООН (у кінці 1980-х років) у визначенні, більше пов'язаному з розглядом проблем екології: так згідно теорії еволюції людини, природі дана роль первинного чинника розвитку; потім вже на етапі розвитку постіндустріальної економіки і становлення на цій основі економічного механізму публічного регулювання, який є фундаментом стійкого розвитку стає ефективність функціонування економічної системи, оскільки тільки в умовах ефективно «працюючої» економіки можливо на належному рівні займатися проблемами екології і поліпшити стан природного довкілля; далі роль первинного чинника знову переходить до природи, що забезпечує відтворення

життя.

Економічна система будь-якої держави, як показує практика, стає найуразливішою в періоди кризових ситуацій (економічних криз). Характеризуються такі системи соціально-економічною нестабільністю, втратою стійкого курсу розвитку, втратою економічної збалансованості. Так на думку Аунапу Е.Ф. [35], циклічність розвитку держави не має аналогів у світі в період з 1964 по 2005 р. В період з 2005 по 2016 рр. розвиток економіки також унікальний: до кінця 80-х років минулого століття (а саме — до 1988 р.) сценарій розвитку економічної системи держави був аналогічний класичному, але вже після 1988 року — в економіці почався спад, регресія, скорочення ВВП; такої ситуації не допускала жодна держава у світовій спільноті (виключення складають тільки періоди вимушені — періоди військових дій, світових воєн), індикатори економічної безпеки порушили свої порогові значення, країна впала в кризовий стан. У період після кризи — в 1999-2005 роки — українська економіка здійснювала свій розвиток ростом в порівнянні з показниками 1998г., у 1999-2000г.г. спостерігався відчутний і значний економічний підйом практично по усіх видах діяльності. Вже з 2000 року, ціни і тарифи природних монополій стали підвищуватися, а це, у свою чергу, знову знизило конкурентоспроможність оброблювальних виробництв — виробників кінцевого продукту. Диспаритет купівельної спроможності гривні стимулював експортно-орієнтовані галузі, передусім виробників сировини і вторинних ресурсів, а це сприяло збільшенню залежності національної економічної системи від кон'юнктури зовнішніх ринків, а також зростання негативного впливу багатьох чинників. Рішення і дії з мінімізації і нейтралізації одних негативних чинників і загроз економічної безпеки посилювали міру впливу інших, усе це у результаті і в цілому негативно відбилося на економічній безпеці держави.

Далі, у кінці серпня 2005 року інвестиційний банк «Morgan Stanley» опублікував доповідь «Світова економіка: пухирі навколо нас». Енді Кси, який є автором цього документу, зробив висновок про надзвичайну «перегретості» сучасної економіки, яка кишла свого роду, — «мильними бульбашками» — не

обґрунтовано роздутими цінами на сировину, нерухомість, цінні папери. Сукупний розмір цих «пухирів» склав, за його розрахунками, половину світового валового внутрішнього продукту. Це недивно, оскільки до цього часу об'єм тільки секьюризованої заборгованості вже склав 84,3 трильйонів американських доларів, або 138% світового валового внутрішнього продукту [66]. Неоднозначно складалася ситуація і з цінами і тарифами. В умовах швидкорослих цін на енергоносії і сировину, величезної кредитної експансії і здешевлення долара США, інфляція в США була майже непомітною [66]. У результаті усі ці чинники привели до фінансово-економічної кризи в 2008-2009 роках.

Вивчення і аналіз досвіду розвитку фінансово-економічних криз і кризових ситуацій українськими ученими підкреслює відношення до кризи, як до загрози економічної безпеки : нагадаємо, як вже вказувалося вище, економічна безпека як категорія за кордоном і в Сполучених штатах Америки не розглядається в силу безлічі чинників і обставин, у тому числі і мовних бар'єрів, тому вплив кризових ситуацій на економічну безпеку для нашого дослідження, на наш погляд, доцільніше розглядати з точки зору проведених і опублікованих досліджень і праць вітчизняних учених управлінців та економістів. Крім того, фінансово-економічна криза 2008-2009 років в оцінках українських учених має відмітну особливість — ширший підхід, а також загостреність, що виходить за економічні і фінансово-технологічні рамки, на характеристиках кризи і проблем, що викликаються ним, пов'язаних з розвитком економіки України.

Таким чином, згідно проаналізованих нами наукових джерел, глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 років має три складові:

- саморуйнування так званої «піраміди» боргових зобов'язань США;
- «віртуалізацію» фінансових операцій, що провокує і стимулює подальший відрив фінансового ринку від реального сектора економіки;
- процес знецінення фінансового капіталу в умовах структурної кризи економік провідних країн, пов'язаної з вичерпанням можливостей економічного зростання на основі домінуючого технологічного устрою.

Тому, у результаті кризових процесів відбувається структурна перебудова світової економіки, що супроводжується зміною складу провідних країн, корпорацій і управлінських технологій, свого роду криза носить стимулюючий — позитивний — характер.

Отже основна характеристика, яка гарантує особливе місце у світовій і економічній історії — це швидкість розгортання економічної кризи, швидкість переходу від ейфорії до відчуття приреченості, тому аналізуючи кризу, необхідно розглядати три групи причин :

- специфічні проблеми економіки;
- системні і фундаментальні проблеми сучасного економічного розвитку;
- специфічні українські обставини.

Ці чинники роблять вплив різнонаправлено, і боротьба з кризою повинна будуватися з урахуванням усіх трьох груп.. За останні півтора-два десятиліття цільова функція бізнесу зазнала серйозну трансформацію. Основним з ключових орієнтиром розвитку корпорацій стало зростання капіталізації. Саме цей показник понад усе цікавив акціонерів і власників, і саме за ним оцінюється сьогодні ефективність роботи виконавчого органу і менеджменту. Між тим, прагнення до максимальної капіталізації вступає в протиріччя і, в цій ситуації, служить протиположністю з реальною основою соціально-економічного прогресу — підвищенням продуктивності праці. Характеризуючи особливості світової кризи можна виділити три важливі особливості [6]:

- по-перше, криза, що почалася в умовах глобалізації, носить безпрецедентний за масштабами характер, охоплюючи практично усі країни, що динамічно розвивалися, регіони. При цьому вона сильніше позначається на тих, хто був успішніший в останнє десятиліття; навпаки, застійні країни і регіони постраждали від неї у меншій мірі. Описане характерно і для внутрішньо-економічної ситуації в окремих країнах, включаючи Україну, найсерйозніші проблеми спостерігаються там, де був економічний бум, тоді як депресивні регіони майже не відчують змін. Це різко ускладнює процес виходу з кризи:

неясно, хто зможе стати «локомотивом» для відновлення зростання економіки;

- по-друге, ця криза носить структурний характер, тобто припускає серйозне оновлення структури світової економіки і її технологічної бази;

- по-третє, ця криза носить, свого роду, інноваційний характер. Останніми роками багато говорилося про важливість інновацій, перехід економіки на інноваційний шлях розвитку. Саме це і сталося у фінансово-економічній сфері. Тут виникли і швидко поширилися фінансові інновації — нові інструменти фінансового ринку, які, як тоді здавалося, зможуть створити умови для нескінченного зростання. Але тепер з'ясовується, що багато лідерів фінансового світу мали про них дуже смутне уявлення. Це і привело до двоякого роду наслідків [34].

Також необхідно виділити, згідно проведеного аналізу, що в числі фундаментальних причин кризи, яка відбилася на економічній системі Сполучених штатів і світовій економіці в цілому, виділяються проблеми в системах корпоративного управління, які і привели до протиріч між власниками і менеджерами (керівниками) компаній. Ці і подібні до цих протиріччя дозволили керівникам ставити власні інтереси розвитку бізнесу вище за інтереси корпоративні. Ще одна причина, пов'язана з вивільненням капіталу величезних розмірів з реальної економіки і його переважним використанням на фондовому ринку, а згодом — на ринку нерухомості, що у результаті і як наслідок могло привести до відриву фінансового капіталу від виробничого. Третю причину, викликала циклічність розвитку економіки. Так, якщо в Сполучених штатах Америки «при Клінтоні мало не впродовж десятиліття спостерігався економічний підйом», то нині економіка припинила своє зростання і розвиток, держава вступила в нестабільний період, який «покликаний стати очисним для американської і глобальної економіки».

Точка зору Дація А.І [31], також вважається досить цікавою: одну з найважливіших причин виникнення глобальної кризи він бачить в протиріччі між космополітизмом капіталу і суверенітетом національної держави як форми організації суспільства; з позиції поверхневого судження воно проявляється в

протистоянні політики «економічного націоналізму» і політики «економічного інтернаціоналізму», свого роду подвійний стан стосунків за умови розвитку глобалізації, в змісті якої знаходиться лібералізація і розвиток різноманітних видів соціально-економічних стосунків, їх гармонізація і уніфікація, а також і політичною владою, сконцентрованою доки ще на рівні держави. Тут же автор відмічає, що більше контроль і управління соціально-економічними процесами на твердіших і жорсткіших началах здійснюється завдяки переслідуванню тих, що обопільно цікавлять і взаємообумовлених позиціях і поглядах серед когорти найбільш високорозвинених держав і різних форм їх об'єднань. При їх підтримці з'явилися і досить ефективно функціонують і ведуть свою діяльність на ринках третіх країн — транснаціональні корпорації (ТНК), прагнучі зацікавити і уніфікувати на цій основі держави світового економічного простору в усіх ділянках економічних систем, що мають подальшу перспективу, і саму економічну політику в різних державах. Іншою позначеною і досить серйозною причиною, на його думку, є відсутність останнім часом якої-небудь системи контролю над проникністю економічного простору (тобто, на наш погляд йдеться про економічний суверенітет у рамках кожної окремо взятої держави), за зміною траєкторії чинників виробництва і економічного зростання (розвитку), а також, перехід пов'язаних з цим функцій від державної бюрократичної системи до наддержавної (тобто в інтересах інших держав і різних форм їх утворень), і що стоять за нею іншими групами людей, що лобіюють інтереси, які у результаті, міняють, по суті, систему державності і організації громадянського суспільства, систему соціальної взаємодії і його нормативно-правового забезпечення. Апарат державного управління частково, а потім і практично повністю, може втратити контроль над прийняттям і зміною внутрішніх правил, норм і інструментів механізму економічного управління і регулювання.

Бабіч Н. М. стверджує, що ще в 2000 році відношення з приводу долара США і, як наслідок, стан стосунків у світовій фінансово-валютній системі виглядали досить проблематично і гнітюче: цю оцінку автор обґрунтував підсумками проведеного ним аналізу тенденцій інтенсивності впровадження в

США інновацій фінансового характеру, випереджаючого зростання грошової маси порівняно з ростом валового внутрішнього продукту, а також стрімкого збільшення сум заборгованості : у кінці 1990-го року сукупний борг бізнесу і домашніх господарств наблизився до двох об'ємів валового внутрішнього продукту. Практично нічим не забезпечена грошова маса (американський долар у фундаменті своєму — забезпечений золотовалютними резервами федеральної резервної системи тільки на одну четверту, а з урахуванням масштабного державного боргу Сполучених штатів — менш ніж на одну двадцяту відсотка (тобто менше п'яти відсотків)), темпи росту і приросту якої обігнали зростання економіки в цілому; впродовж останніх років, така ситуація створювала умови підвищеного ризику і, зрештою, привела до фінансової дестабілізації [34, с.47].

Автор причини світової фінансово-економічної кризи бачить у вичерпаності моделі глобалізації і глобального розвитку. Адже після закінчення періоду «холодної війни» держави почали діяти в інтересах своїх транснаціональних корпорацій, тим самим втрутившись в процедуру еволюції соціально-економічних стосунків, позбавили понад половину жителів Землі можливостей нормального і закономірного розвитку, що не лише спровокувало загальну соціально-економічну напруженість, хвилювання на вулицях, витоки тероризму і інтенсивність міграційних потоків, але і, більшою мірою, позначило межі і рамки в структурі реалізації самих розвинених держав, що опинилися спочатку в кризі надвиробництва, і потім — у борговий криза.

Також необхідно звернути увагу, що одночасно зі зниженням вартості курсу майнових цінних паперів (акцій) і відносним посиленням умов видачі і погашення кредитів показово і навіть помітно були понижені ціни на ресурси і біржові товари. Такий ланцюжок взаємозв'язаних подій автор проілюстрував на прикладі «сировинної еліти (прекрасної шестірки)» — комплексу кольорових металів, використання яких має місце переважно в технічно особливо складних модернізованих і сучасних виробничих процесах і науково-технічних (інноваційних) продуктах, передових розробках космічної промисловості і військово-оборонної промисловості. Учений стверджує, що фондова криза

початку 21 століття практично (з точки зору його істотності і масштабів) не торкнулася України з двох головних причин: 1) основний його удар припав по компаніях «Нової економіки», масштаби якої в нашій країні були невеликі; 2) залежність української держави від позикових коштів на світовому ринку капіталу у той час зменшувалася, а великих вітчизняних банків і корпорацій — була незначною. Але поточна світова криза серйозно позначилася на Україні, і її наслідки для реального сектора будуть важчі, ніж попередні, з ряду причин [39]:

- 1) вона торкнувся компаній переважно традиційної сировинної орієнтації;
- 2) внаслідок падіння попиту на світовому ринку сталося помітне зниження цін;
- 3) великі компанії, афільовані з державою, накопили надмірну заборгованість перед західними банками.

Важливо, що автор розглядає кризу не лише як прояв об'єктивних протиріч. Він відмічає, що, швидше за все, на природні характеристики і тенденції розвитку, приховані протиріччя, що несуть в собі, і вірогідні конфлікти, накладаються суб'єктивні компоненти. В результаті реалізуються потенційні загрози, пов'язані з класичною проблемою співвідношення попиту і пропозиції. Ринковий механізм цінового балансування штучно роздутого, а потім різко стислого попиту і консервативної пропозиції використовується для отримання нового прибутку. Звідси робиться висновок про надзвичайно інтенсивний і навряд чи спонтанний характер кризи.

Резюмуючи вищевикладене, можна зробити ряд висновків : фінансово-економічна криза є ні циклічною, ні технологічною, ні формаційною, ні цивілізаційною, ні в чистому вигляді структурною (хоча і несе багато рис останньої).

До циклічних її не можна віднести з тієї причини, що матеріальною основою кризових процесів не виступало і не виступає нині масове оновлення основного капіталу, періодичність якого, згідно теорії економічних циклів, лежить в основі розвитку ринкової економіки.

У справжніх умовах перебудова матеріальної бази економіки розвинених

країн, перехід на нову технологічну основу виробництва здійснюється постійно в силу безперервного характеру сучасного науково-технічного прогресу. Цим пояснюється «згладжування» траєкторії руху циклів, відсутність різких стрибків і падінь : період циклів коротшає, глибина коливань зменшується. З цього виходить, що поточна світова економічна криза виходить за рамки традиційних, не вбудовується в їх ряди і динаміку.

Неможливо описати причини сучасної глобальної кризи і з позиції теорії «довгих хвиль», розроблених вченим Н.Д. Кондратьєвим і доповненої з урахуванням переходу світової економіки на інноваційну стадію розвитку австро-американським ученим Й. Шумпетером, що створив «інноваційну теорію підприємництва». Згідно з їх переконаннями, економічні кризи породжуються зміною технологічних устроїв які розгортаються на відрізках руху від одного устрою до іншого так званими «довгими технологічними хвилями» тривалістю в 40-50 років. Саме в цей період і повинне статися «накладення» на кризу чергового довгохвильового «спаду», що може загострити його вплив на світову і національні економіки [52].

Глобальну економічну кризу, природно, не можна віднести до розряду цивілізаційних, оскільки нині не мають місця процеси, пов'язані з переходом до нової цивілізаційної моделі розвитку людства (якщо не розуміти під таким переходом віртуалізацію економіки, яка доки принципово не впливає на природу і поведінку людини, що намітилася). Нова віртуальна цивілізація, якщо і настане, то це станеться не скоро, а рух до неї буде пов'язаний з істотним якісним «технологічним ривком», який нині ще не спостерігається.

Невиправданим представляється і розгляд поточної кризи як виключно структурної, оскільки в 2000 роки для економік найбільш розвинених країн, і зокрема США (де і зародилася криза), не були характерні порушення нормальних співвідношень між галузями виробництва (у тому числі однобокий і незбалансований розвиток одних галузей на шкоду іншим).

При цьому, звичайно, поточна криза несе в собі окремі риси кризи структурної, оскільки не можна не відмітити згаданого стрімкого зростання

фінансового сектора економіки розвинених держав, який розглядається рядом експертів як витіснення реального сектора віртуальним. Проте в умовах інформаційної економіки сам факт того, що випереджає розвитку фінансового сектора все ж не можна розглядати виключно як структурний дисбаланс відповідних національних економік з усіма витікаючими звідси наслідками. Істотне значення для формування кризи мають саме внутрішні особливості фінансового сектора, його якісна сторона, яка дійсно зазнала кардинальні зміни в останні два десятиліття [53].

В той же час ряд економістів використовує термін «структурна криза» для опису кризових явищ, пов'язаних з недосконалістю, самовичерпаністю і навіть неповноцінністю структури світової економіки в цілому, тобто визначення «структурна криза» вживається ними як синонім поняття «Системна криза». На наш погляд розгляд економічної кризи як структурної є не доцільним, хоча це і не є предметом справжнього дослідження; прийнятнішим все ж є визначення економічної кризи як системної.

Таким чином, сучасні масштабні економічні потрясіння за формами прояву і характером течії не можуть бути віднесені не до циклічних, не до технологічних, не до формаційних, не до цивілізаційних, не в повному розумінні до традиційних структурних криз.

Аналіз природи кризи економічної кризи і численних публікацій провідних світових і вітчизняних фахівців в області досліджень економічного механізму публічного регулювання дозволив сформулювати два принципові висновки:

1. Більшість дослідників сходяться на думці, що такі масштабні світові кризи відносно рідкісне явище, що відрізняється високою мірою індивідуальності як для кожної країни і кожного періоду, так і для світу в цілому. Тому наукові рекомендації по виходу з кризи не можуть безпосередньо базуватися на ретроспективному фактичному матеріалі і надійно узагальнюватися на основі лише історичних аналогій.

2. Комплексний характер сучасної кризи і його стрімкий розвиток в умовах глобалізації створили ситуацію, при якій практика і наукова інтуїція

грають не менш важливу роль, чим теорія і аналітика. При цьому взаємозв'язок і взаємовплив проблем вимагають широкого, міждисциплінарного підходу, що не обмежується виключно економічними рамками. Тому украй важливий розгляд проблеми кризи з точки зору різних груп дослідників, що володіють міждисциплінарними методами вивчення складних гуманітарних проблем.

Фундаментальні причини поточної кризи полягають в специфіці сучасної організації самої світової економіки і, передусім, її фінансової складової.

Світова валютно-фінансова система (спочатку в 1919 р. як складова частина Версальської системи), що сформувалася на основі міждержавних домовленостей, трансформувалася в результаті ряду криз, послідовної лібералізації і дерегулювання в складно структуровану глобальну фінансову систему. У рамках цієї системи існують ринкові сегменти, що розвиваються на основі самоорганізації і саморегулювання, у відриві від національних юрисдикцій, що за своєю природою створює умови для безперервного накопичення кризових явищ.

У результаті можна сформулювати висновок про те, що при формуванні діючої сьогодні моделі ринкового господарства у світовій і національній економіках припустилися системної помилки, пов'язаної з безконтрольним наростанням фінансової складової, яка відірвалася від реальної економіки і породила системну кризу, що є новим видом в класифікації економічних криз. Фінансовий сектор втратив прямий зв'язок зі своєю виробничою і товарною основою і тому виявився нездатним забезпечувати адекватне обслуговування і продуктивний розвиток останньою. Виникла масштабна системна незбалансованість світової економіки, глобалізація якої створила умови для активного впливу цих дисбалансів на національні економіки залучених в неї країн.

Формулюючи висновок у рамках нашого дослідження, необхідно відмітити, що економічна безпека (як національна, так і міжнародна) тісно пов'язана з економічним розвитком, циклічністю економічного розвитку і глобальними (світовими) економічними процесами. На цей взаємозв'язок вказує

також і той факт, що і у світовій практиці, і в дослідженнях вітчизняних учених проблема економічної безпеки отримала найбільший розвиток в періоди після важких економічних криз — в 1930-і рр., на початку і середині 1990-х рр., в період кризи 2008 року. Так, наприклад, Стратегія національної безпеки України до 2025 року, також є реакцією на підсумки і наслідки фінансово-економічної кризи для економіки української держави.

Тут необхідно відмітити, що наявність можливості перейти на нові, сучасні і передові технології на власній платформі робить можливим будь-якій державі світу розробляти і визначати на майбутнє, і приводити в життя власну стратегію розвитку економіки, а це і визначає міру економічного суверенітету (незалежності). Крім того, необхідність цього елементу в структурі економічної безпеки обумовлена впливом загальносвітових тенденцій глобалізації економіки і зростаючою залученістю держави в міжнародні економічні відносини, зважаючи на що економічний розвиток усе більш залежний від світової кон'юнктури і зовнішніх умов. Крім того, необхідно відмітити, що в Стратегії національної безпеки України до 2025 року також неодноразово акцентована увага на категорії «збереження суверенітету» як однієї з основних складових національної безпеки[213].

Процес розвитку є послідовністю еволюційної зміни станів системи з переходом на новий якісний рівень, що характеризується безповоротністю і постійністю, довготривалістю розвитку. В процесі переходу системи в новий якісний стан вона в якийсь момент може виявитися нестійкою, що вимагає особливої уваги до забезпечення безпеки системи від негативних дій різного характеру. Проте занадто стійка система не здатна до розвитку, оскільки вона пригнічує будь-які відхилення від свого гіперстійкого стану. Для переходу в нову якість система повинна опинитися в якийсь момент нестійкою. Проте постійна стійкість так само шкідлива для розвитку системи, як і гіперстійкість, оскільки вона виключає закріплення в системі корисних характеристик [163].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що криза для економіки — це невід'ємна умова постійного розвитку економіки, переходу на новий якісний

рівень її розвитку і вдосконалення. При цьому необхідно звернути увагу на те, що ряд учених-економістів, наприклад Ілларіонов А.І., дотримується позиції, що забезпечення економічної безпеки припускає підтримку високих і стійких темпів зростання національної економіки на тривалу перспективу [80]. Крім того, необхідно відмітити, що аналогічна позиція міститься в Стратегії національної безпеки України до 2025 року [200]. Держави — передовики розвитку економіки мають сьогодні високі кількісні показники економічного зростання. Але, необхідно відмітити, що в умовах дотримання концепції стійкого розвитку треба оперувати не кількісними, а якісними критеріями економічного зростання : модель стійкого розвитку припускає новий якісний рівень еколого-економічної взаємодії, що характеризується сучасними підходами до практичного рішення сучасних еколого-економічних проблем. При цьому в якості однієї з головних і досить обговорюваних сьогодні являється пріоритетне завдання визначення межі економічного зростання, при якій будуть збережені екологічні умови, достатні для життєдіяльності людини. Тут також необхідно врахувати і параметри рівня, якості, тривалості життя і запобігання негативного впливу екології на стан здоров'я нинішніх і майбутніх поколінь.

Сьогодні на рівні світової економічної системи одним з найнеобхідніших елементів національної економічної безпеки держави є забезпечення її глобальної конкурентоспроможності, під якою мається на увазі конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів на усіх рівнях : підприємств, організацій, фірм (їх об'єднань, асоціацій), галузей і, як результат, економічної системи держави.

В умовах глобалізації єдиною можливістю надійно захистити національні економічні інтереси і, отже, забезпечити національну економічну безпеку являється підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Успіх в міжнародній конкуренції забезпечує країні гідне місце в економічному просторі, що глобалізує, робить її необхідною ланкою світового господарського обороту» [151]. У Стратегії національної безпеки України до 2025 року також неодноразово акцентована увага на необхідність нарощування

конкурентоспроможності як одного з основних заходів по зміцненню національної безпеки[200] .

Таким чином, засадничими елементами забезпечення економічної безпеки, на наш погляд, являється досягнення наступних параметрів :

- стійкий розвиток (з усіма необхідними атрибутами, у тому числі і необхідність для економіки кризових явищ і здатністю долати їх);
- економічне зростання (як наслідок і необхідність для стійкого розвитку);
- конкурентоспроможність;
- економічний суверенітет (незалежність).

Підводячи підсумки вищевикладеному, можна сформулювати авторське визначення категорії «Економічна безпека» в найзагальнішому вигляді, а саме:

Економічна безпека — це певний стан економіки, при якому в умовах економічного (внутрішнього і зовнішнього) суверенітету і наявності конкурентного середовища суб'єктами економічних відношенні (у тому числі органами управління і господарюючими суб'єктами) забезпечується стійке (постійний) економічне зростання і стійкий розвиток економіки в цілому, і, як наслідок

- 1) відбувається:
 - оптимальне задоволення потреб особи, суспільства і держави
 - раціональне управління економікою
- 2) забезпечується:
 - захист економічних інтересів (на національному і міжнародному рівнях)
 - захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз, і впливу негативних чинників
 - цілісність економічного простору.

Термін «економічна безпека» може включати інвестиційну, фінансову, інтелектуальну, валютну, інноваційну, інформаційну, цінову, фондового ринку, і інші. Вважаючи, що основою економічного розвитку в сучасній економічній

спільноті є науково-технічний прогрес, перехід до нових технологій, то основою економічної безпеки в сучасних умовах служить техніко-економічна незалежність, розвиток якої неможливий без проведення капіталовкладень і інвестування засобів. Тому одним з ключових напрямів забезпечення безпеки національного господарства є досягнення і підтримка ефективного функціонування інвестиційної діяльності в економіці, від стану якої багато в чому залежить реалізація усієї сукупності національних економічних інтересів країни. Подібно до того, як економічна безпека є базисом системи національної безпеки, безпека в інвестиційній сфері, на наш погляд, складає основу економічної безпеки.

1.3. Класифікація чинників економічної безпеки і показники її виміру

Вивчення і дослідження питань і проблем державної політики з забезпечення економічної безпеки має сьогодні одне з провідних місць в роботі багатьох учених-економістів, проблематиці економічної безпеки присвячений ряд праць і монографій, що відрізняються теоретично різними підходами до вивчення поставлених завдань, що розрізняються методами і інструментами дослідження, резюмують різні висновки. І це з'ясовно: вивчення та дослідження категорії «економічна безпека» повинно носити усебічний, комплексний характер, що обумовлено її залежністю від значної кількості чинників : фінансових, інвестиційних, інформаційних, стратегічних та інших. Чинник — умова, причина, параметр, показник, що чинять вплив на економічний процес і результат цього процесу [133]. Це джерело дії на систему, що відбивається на значенні змінних моделі цієї системи.

Позначена нами вище класифікація підходів до визначення суті економічної безпеки, а також наведені приклади визначень категорії «економічна безпека», дозволяють зробити висновок про те, що економічна

безпеку на будь-якому рівні схильна до впливу безлічі чинників.

Виділимо, на наш погляд, основні дві групи класифікацій чинників економічної безпеки :

1) Класифікація чинників економічної безпеки, позначена в нормативних документах Української держави;

2) Класифікації чинників економічної безпеки, позначені в працях вітчизняних учених-економістів (тут необхідно відмітити, що, як вже було визначено вище, в працях зарубіжних учених економічна безпека як економічна категорія — не розглядається, тому ця група класифікацій чинників економічної безпеки представлена тільки з точки зору українських учених-економістів).

Розглядаючи першу групу класифікацій, необхідно відмітити, що категорія «економічна безпека» як нормативний термін в законодавчих і нормативних актах не закріплена. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, також не містить такого визначення, містить мету і об'єкти, розглядає потенційні загрози економічної безпеки України, визначає основні критерії і параметри стану економіки, що відповідають вимогам економічної безпеки держави, і описує (у найзагальнішому вигляді) заходи і механізми економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки. Цей документ, на наш погляд, вимагає доопрацювання. Проте необхідно відмітити, що категорія «національна безпека», і «економічна безпека», як вказувалося вище, є ключовою складовою «національної безпеки». Виходячи з цього, зробимо висновок, що класифікація чинників національної безпеки аналогічна класифікації чинників економічної безпеки. Побудова цієї класифікації має на увазі, що економічна безпека являється складовою національної безпеки, тобто чинники, що впливають на національну безпеку, впливають і на економічну безпеку.

Спираючись на цей висновок, складемо наступну класифікацію, згідно Закону України "Про національну безпеку України"[48]:

Класифікація 1.

1) Чинники, що роблять вплив на національну оборону;

- 2) Чинники, що роблять вплив на державну і громадську безпеку;
- 3) Чинники, що роблять вплив на підвищення якості життя українських громадян;
- 4) Чинники, що роблять вплив на економічне зростання;
- 5) Чинники, що роблять вплив на науку, технології і освіту;
- 6) Чинники, що роблять вплив на охорону здоров'я;
- 7) Чинники, що роблять вплив на культуру;
- 8) Чинники, що роблять вплив на екологію живих систем і раціональне природокористування.

Помітимо, що аналіз інших нормативних актів дозволяє збудувати аналогічну класифікацію чинників економічної безпеки. Зокрема до таких нормативних актам можна віднести перш за все Конституцію України[89]

Це дозволяє зробити висновок і системність підході при формуванні Закону України "Про національну безпеку України":.

Розглянемо другу класифікацію груп чинників — класифікації чинників економічної безпеки, позначені в працях вітчизняних учених-економістів. Серед таких класифікацій груп чинників економічної безпеки можна виділити класифікації, дані авторами [92, 93]. Розглянемо основні такі класифікації.

Так, на думку Бондаренка А.І. [21,22] на рівні економічної безпеки держави чинники можна розділити на внутрішні і зовнішні. Схемний процес цього факторного впливу можна представити таким чином . Внутрішні чинники визначають матеріальні основи економічної безпеки, їх можна класифікувати таким чином:

Економічні чинники — чинники, наявність яких обумовлена умовами ведення національного господарства, що склалися в державі .

Це, передусім:

- структура національного господарства;
- рівень монополізації економіки;

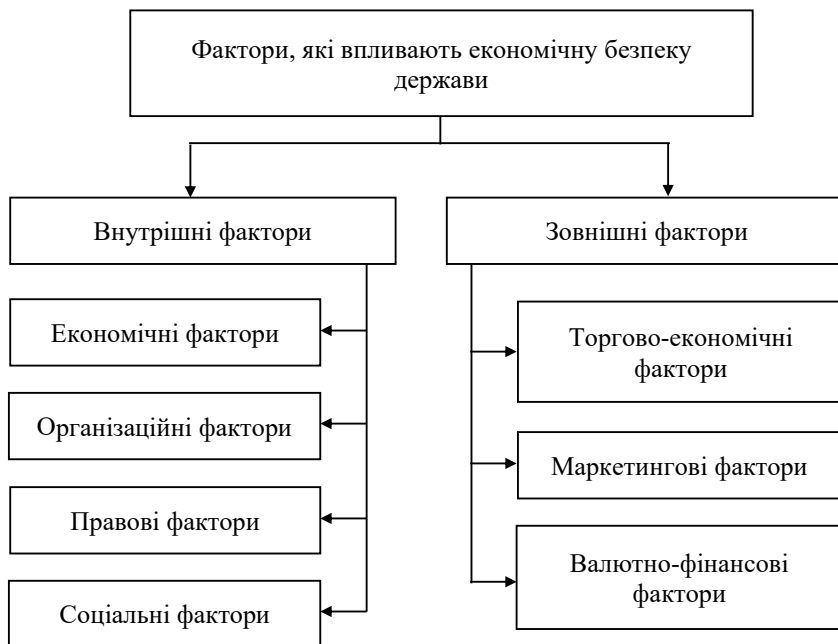

Рис.1.5. Фактори, що впливають на економічну безпеку держави

- ефективність громадського виробництва;
- конкурентоспроможність економіки;
- технологічна база промислового виробництва;
- стан фінансової системи;
- інвестиційна політика держави.

Організаційні чинники — чинники, наявність яких обумовлена умовами управління, що склалися в державі, національним господарством. Вони включають, як правило:

- стан і ефективність системи управління національним господарством;
- стан об'єктів інфраструктури;
- рівень організації розвідки мінерально-сировинної бази;
- ефективність залучення ресурсів в господарський оборот;

- організація розвитку науково-технічного прогресу (НТП) на перспективних напрямках;

- ухвалення оптимальних управлінських рішень;
- інші чинники [27].

Правові чинники — чинники, наявність яких обумовлена нормативно-правовими рамками ведення і управління, що склалися в державі, національним господарством. До них відносяться:

- досконалість нормативно-правового законодавства;
- подолання монополізму в економіці;
- правова дисципліна і виконавча;
- стан боротьби з корупцією і злочинністю в економіці;
- контроль над рухом фінансових коштів [17].

Соціальні чинники — чинники, наявність яких обумовлена такими, що склалися в державі соціальними і соціально-економічними умовами функціонування національного господарства. Вони включають:

- забезпечення прийнятних для більшості населення умов життя і розвитку особистості;
- запобігання значній диференціації в доходах громадян;
- недопущення приховання доходів і ухилення від сплати податків;
- виключення потенційних загроз виникнення соціальних конфліктів;
- боротьбу з тероризмом.

Серед зовнішніх чинників, що роблять вплив на стан економічної безпеки держави, на особливу увагу заслуговують наступні.

Торговельно-економічні чинники — чинники, наявність яких обумовлена умовами взаємодії, що склалися у світі національних господарств різних держав у рамках торгово-економічних стосунків. Основними чинниками тут виступають:

- структура імпорту (доля продовольства і високотехнологічних товарів);
- міра залежності країни від імпорту продукції стратегічного

призначення;

- структура експорту (доля конкурентоздатних товарів);
- контроль над ринками збуту вітчизняної продукції (включаючи і військову), митний контроль над експортно-імпортними операціями.

Валютно-фінансові чинники — чинники, наявність яких обумовлена умовами взаємодії національних господарств різних держав, що склалися у світі, у рамках валютно-фінансових стосунків. У числі основних чинників можна виділити:

- стан фінансового ринку і ринку цінних паперів;
- основні напрями фінансових потоків і характер розрахункових стосунків;
- рівень дефіциту державного бюджету;
- конвертація національної валюти;
- стан банківської системи;
- рівень зовнішнього і внутрішнього боргу;
- золотовалютні запаси країни;
- валютний контроль митного кордону держави [63].

Маркетингові чинники — чинники, наявність яких обумовлена умовами просування товарів і послуг, вироблюваних різних держав, що робляться у рамках національних господарств, які склалися у світі, в умовах глобалізації, та враховують:

- просування експортних товарів на світових ринках;
- конкурентоспроможність цих товарів;
- можливості завоювання ринків збуту вітчизняних товарів і послуг.

Таким чином, факторний аналіз зовнішнього і внутрішнього впливу на економічну безпеку держави, на думку Бондаренка А.І. [20] дозволяє визначити основні джерела загроз національному господарству країни і напряму підвищення рівня безпеки держави в економічній сфері.

2) Група українських авторів [34, 36, 37, 38] не проводить виділення чинників економічної безпеки як такої, проте, вивчаючи праці цієї групи авторів

можна зробити висновки про підходи до розгляду економічної безпеки, і, відповідно, виділити класифікацію чинників економічної безпеки :

- чинники, що впливають на економічну безпеку на загальнодержавному рівні;
- чинники, що впливають на економічну безпеку на регіональному рівні;
- чинники, що впливають на економічну безпеку на рівні господарюючого суб'єкта (організації, підприємства, індивідуального підприємця та ін.).

Автори виходять з позиції характеристики загроз економічної безпеки на кожному рівні, аналізу і контролю порогових значень (індикаторів) економічної безпеки і не виділяють особливо значимі і фундаментальні чинники економічної безпеки в окремі групи. Автори роблять висновок про можливість моделюванні процесу забезпечення безпеки (у тому числі економічної безпеки) тільки на рівні господарюючого суб'єкта, при цьому пропонується моделювання і господарських процесів.

Таким чином, вони показують, що побудова факторної моделі економічної безпеки є неможливою зважаючи на велику кількість чинників і критеріїв забезпечення економічної безпеки.

3) Дадій О.І [31] також не проводить виділення чинників економічній безпеці, проте також можна провести класифікацію чинників економічної безпеки:

- чинники, що впливають на економічну безпеку на міжнародному рівні;
- чинники, що впливають на економічну безпеку на національному рівні;
- чинники, що впливають на економічну безпеку на рівні країни (держави);
- чинники, що впливають на економічну безпеку на рівні господарюючого суб'єкта (організації, підприємства, індивідуального

підприємця та ін.).

Позиція Дація О.І. аналогічна позиції групи українських вчених.: автор характеризує загрози економічної безпеки на кожному рівні, вказує на необхідність аналізу і контролю порогових значень (індикаторів) економічної безпеки і також не виділяє чинники економічної безпеки в окремі групи. Відмітною особливістю підходу є акцентування уваги на особливостях устрою і функціонуванню окремих секторів економіки — фінансового, фондового, кредитно-банківського, інвестиційного, промислового, науково-технічного, інноваційного. Вивчаючи таку позицію, можна зробити висновок, що подальший, глибший і детальніший аналіз впливу чинників на економічну безпеку слід проводити також на різних рівнях — міжнародному, національному, державному, рівні господарюючого суб'єкта.

4) Як показав зроблений аналіз робіт інших українських вчених, необхідно відмітити, що багато хто використовує термін «Індикативна система економічної безпеки» : на їхню думку, найважливішими видами економічної безпеки є фінансова, енергетична, оборонна, оборонно-промислова і продовольча безпека. Структуру економічної безпеки представляється з семи основних блоків, які складаються з відповідних елементів, як структура системи економічної безпеки України [41].

Таким чином, необхідно зазначити, що для ефективного функціонування системи економічної безпеки потрібна наявність основних умов :

- у основі системи лежать національні інтереси;

Рис.1.6. Структура системи державної політики з забезпечення економічної безпеки України

- має бути забезпечений постійний моніторинг системи індикаторів, розроблених на основі виділення певних національних інтересів і загроз економічної безпеки;

- має бути забезпечена можливість реагування органами влади випадку порушення показників (індикаторів).

Аналіз моделі, не дозволяє виділити ті або інші чинники, що впливають на систему економічної безпеки в окремі групи, проте, на наш погляд, така система економічної безпеки, повною мірою відповідає Стратегії національної безпеки України до 2025 року, і якнайповніше описує роботу системи не лише з теоретичної точки зору, але і практично.

Передборський В.А. також є розробником власної системи індикаторів економічної безпеки України. В ній діагностика і моніторинг економічної безпеки держави, проводяться на основі 22 індикативних показників, для кожного з яких визначені індивідуальні порогові значення. Перевищення цих значень веде до порушення стану безпеки. Індикатори економічної безпеки,

представлені в системі Передборського В.А., охоплюють різні її сфери [142]: виробничу, фінансову, зовнішньоекономічну, соціальну та ін. Це, у свою чергу, дозволяє судити про комплексний характер отримуваних оцінок, що дуже важливо при ухваленні управлінських рішень. Яка-небудь класифікація чинників економічної безпеки, окрім представленої системи індикаторів, автором не пропонується і не розглядається.

Як альтернативу системі індикаторів економічної безпеки Передборськїї В.А., ми, на основі зробленого аналізу, можемо запропонувати систему, засновану на використанні одинадцяти ключових індикативних показників. В порівнянні, система індикаторів, представлена Передборським В.А., та має наступні недоліки:

- в основному охоплює тільки виробничо-фінансові індикатори, тоді як індикатори соціальної сфери і самопочуття населення в ній відсутні;
- у системі відсутні заздалегідь визначені порогові значення індикаторів.

В результаті при практичному використанні цієї системи проводиться моніторинг поточних значень показників економічної безпеки, але інтерпретація результатів залишається на розсуд фахівця, працюючого з показниками. Яка-небудь класифікація чинників економічної безпеки, окрім представленої системи індикаторів, не пропонується і не розглядається.

В цілому, аналізуючи представлені в другій групі класифікації і системи показників економічної безпеки різних вітчизняних авторів і розробників нормативних актів, слід зазначити один загальний недолік: їх не можна назвати повноцінними моделями і методиками оцінки (діагности) чинників економічної безпеки, оскільки в цих системах відсутні алгоритми визначення значень індикаторів, схеми взаємодії між індикаторами і правила отримання синтетичних оцінок на підставі сукупності індикативних даних. На основі виділення класифікацій чинників економічної безпеки і формування груп чинників, що впливають на економічну безпеку держави, більшість вітчизняних авторів зазвичай роблять її декомпозицію на відповідні сфери безпеки.

Крім того, можна також зробити висновок, що другу групу класифікацій чинників економічної безпеки можна розділити на підгрупи:

1 підгрупа — класифікації чинників економічної безпеки, за джерелами виникнення впливу (наприклад, внутрішні і зовнішні);

2 підгрупа — за мірою впливу (наприклад, первинні, другорядні, треті ступені впливу і так далі);

3 підгрупа — за характером впливу на елемент економічної безпеки, у тому числі чинники, що впливають на:

- стійкий розвиток
- економічне зростання
- конкурентоспроможність
- економічний суверенітет;

4 підгрупа — за рівнем впливу (наприклад, глобальні, міжнародні, державні, регіональні, і так далі);

5 підгрупа — за характером впливу на вигляд (підвид) економічної безпеки, тобто що впливають на:

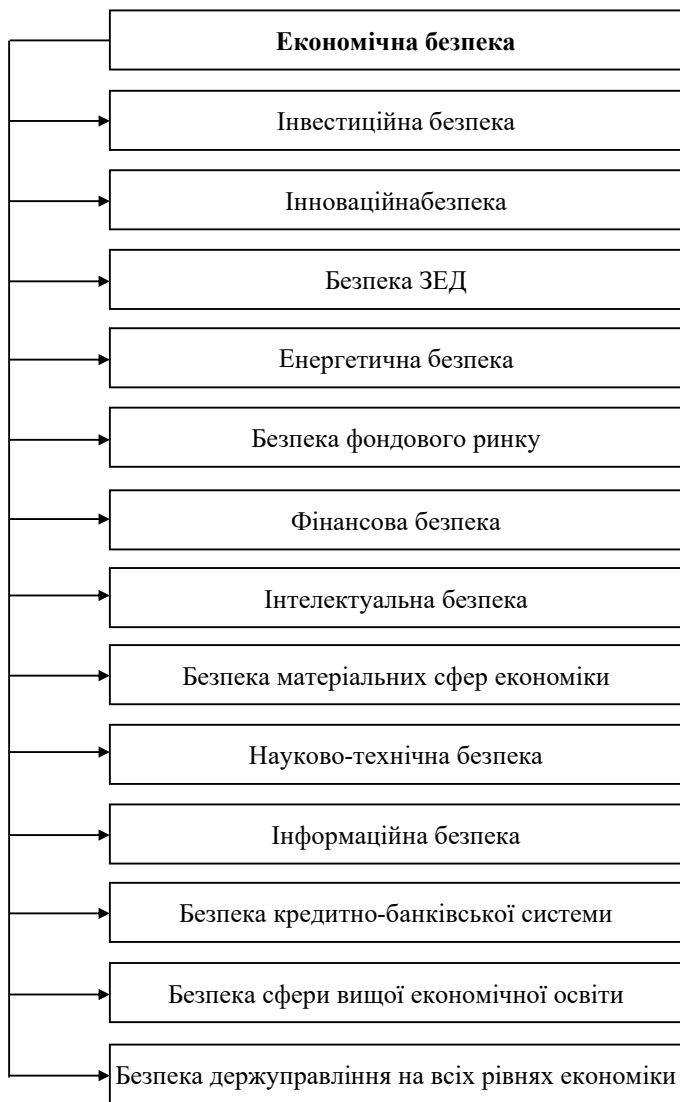

Рис.1.7 . Спрощена структура (декомпозиція) категорії «Економічна безпека»

- інноваційну безпеку
- інвестиційну безпеку

- фінансову безпеку
- інформаційну безпеку
- безпека кредитно-банківської системи
- інші види економічної безпеки.

На наш погляд, детальне вивчення класифікацій чинників економічної безпеки дозволяє сформувати теоретичну модель чинників економічної безпеки.

Дотримуючись вибраного напрямку дослідження, за основу подальшого дослідження виберемо класифікацію чинників державної політики з забезпечення економічної безпеки за характером впливи на елемент економічної безпеки, а саме чинників, що впливають на [144] :

- конкурентоспроможність
- економічне зростання
- економічний суверенітет
- стійкий розвиток.

Визначимо місце інвестицій у вибраній структурі чинників економічної безпеки. Для цього спочатку охарактеризуємо поняття «інвестиції» і «інвестиційна діяльність» з метою підкреслити значущість і важливість інвестиційної складової в структурі чинників економічної безпеки.

Таким чином, формування державної політики забезпечення економічної безпеки як економічної та управлінської категорії зачіпає проблеми багатоаспектних наукових напрямів, розкрити її суть, на наш погляд, можливо і необхідно шляхом виділення засадничих елементів : конкурентоспроможності, економічного зростання, економічного суверенітету (незалежності), і, стійкого розвитку в цілому.

Економічна безпека — цей певний стан економіки держави, при якому в умовах економічного (внутрішнього і зовнішнього) суверенітету і наявності конкурентного середовища суб'єктами економічних стосунків (у тому числі органами управління і господарюючими суб'єктами) забезпечується стійке (постійний) економічне зростання і стійкий розвиток економіки в цілому і, як наслідок відбувається:

- оптимальне задоволення потреб особи, суспільства і держави
- забезпечується: раціональне управління економікою
- захист економічних інтересів (на національному і міжнародному рівнях)
- захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз, і впливу негативних чинників;
- цілісність економічного простору;

Критеріями ефективності інвестиційної діяльності в системі економічної безпеки, являються:

гарантований захист і гармонійний, соціально-спрямований розвиток економічної і фінансової систем і усієї сукупності фінансових стосунків і процесів в країні;

готовність і здатність інститутів інвестиційного комплексу у рамках проведення інвестиційної політики створювати механізми реалізації, захисту інтересів і розвитку національної економіки і національних фінансів;

умови якнайшвидшого задіявання мультиплікативного, і акселеративного чинників вкладення інвестицій в економіку, здійснення стратегічних установок структурної перебудови економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства;

формуються: необхідні і достатній економічний потенціалі та фінансові умови для збереження цілісності і єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів, успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам економічної і інвестиційної безпеки.

Серед тенденцій формування державної політики економічної безпеки слід виділити слабку орієнтацію української економіки на реалізацію інвестиційного потенціалу за наявності унікальної ресурсної бази, розбалансованість національної інвестиційної системи унаслідок відсутності механізмів взаємозв'язку між її основними елементами.

На сучасному етапі соціально-економічних перетворень визначені закономірності у сфері інвестиційної привабливості і інвестиційної активності українських господарюючих суб'єктів :

неоптимальний розподіл інвестицій за регіонами, що впливає на погіршення інвестиційного клімату;

збереження участі іноземного капіталу в інвестиційних проектах, що реалізуються на території України;

хаотичну політику у сфері залучення капіталовкладень і недостатнє використання механізмів державно-приватного партнерства в розробці і реалізації інвестиційних проектів.

РОЗДІЛ II

ОЦІНКА МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Методичні основи інвестицій і їх місце в структурі чинників формування державної політики економічної безпеки

Категорія «інвестиції» в найширшому сенсі трактується як вкладення в майбутнє. Інвестиції також можна визначити як будь-які наявні засоби, призначені для задоволення майбутніх потреб, для чого вони виймаються з поточного використання і вкладаються в певну справу, що приносить вигоду. Інвестуванням (інвестиційна діяльність) можна назвати вкладення грошових коштів і інших капіталів в реалізацію різних проектів з метою подальшого їх збільшення. Інвестування (інвестиційна діяльність) здійснюється у будь-якій економіці як перерозподіл грошових ресурсів від тих, хто їх має в розпорядженні, до тих, хто їх потребує. Інвестиції — це одна з найчастіше використовуваних в економічній системі категорій — як на макро-, так і на мікрорівнях. Але, попри те, що увага дослідників до цієї економічної категорії досить пильна, — наукова думка досі не сформувала універсальне визначення «інвестиційної діяльності», яке могло б дати відповідь потребам як теорії, так і практики, а також було б адекватним з позицій конкретного суб'єкта їх здійснення — держави, підприємства, домашнього господарства [148].

Перш ніж визначити суть, місце, роль і значення поняття «інвестиції» в економіці, приведемо ряд визначень інвестицій, використовуваних сучасною вітчизняною економічною наукою :

1. Інвестиції — це грошові кошти, цільові банківські вклади, пай, акції та інші цінні папери, технології, машини, устаткування; ліцензії, у тому числі, на товарні знаки, кредити, будь-яке інше майно і (чи) майнові права, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької і інші види діяльності в цілях отримання прибутку (доходу) і досягнення позитивного соціального

ефекту [106].

2. Інвестиції — це довгострокові вкладення приватного і (чи) державного капіталу, майнових або інтелектуальних цінностей в різні галузі національної (внутрішні інвестиції) або зарубіжної (закордонні інвестиції) економіки з метою отримання прибутку .

3. Інвестиції — це довгострокові вкладення капіталу (усередині країни або за кордоном) в підприємства різних галузей господарства [106].

4. Інвестиції — це сукупність усіх грошових, майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реалізацію різних програм і проектів виробничої, комерційної, соціальної, наукової, культурної або якої-небудь іншої сфери з метою отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального або економічного ефекту.

5. Інвестиції або капітальні вкладення — це сукупність витрат матеріальних, трудових і грошових ресурсів, спрямованих на розширене відтворення основних фондів усіх галузей господарства.

6. Інвестиції — це довгострокові фінансові вкладення державного і (чи) приватного капіталу в різні галузі господарства як усередині країни, так і за кордоном з метою витягання прибутку.

7. Інвестиції (капіталовкладення) — це сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в яке-небудь юридично самостійне підприємство.

8. Інвестиції — це грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції, інші цінні папери, технології, машини, устаткування, патенти, ліцензії, ноу-хау, будь-яке інше майно і (чи) майнові права, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької і інших видів діяльності в цілях отримання економічного ефекту (прибули), досягнення позитивного соціального або економічного ефекту [108].

Інвестиції — це довгострокові вкладення засобів в різні галузі господарства (економіки) з метою отримання прибутку.

Інвестиції — це вкладення капіталу з метою його подальшого збільшення,

при цьому приріст капіталу, отриманий в результаті процесу інвестування, має бути необхідним і достатнім, щоб компенсувати інвесторові відмову від наявних засобів на споживання в поточному періоді, винагородити його за ризик і відшкодувати втрати від інфляції в майбутньому періоді [114].

Інвестиції (з фінансовою і економічною точок зору) — довгострокове вкладення економічних ресурсів в цілях створення і отримання чистого прибутку в майбутньому, що перевищує загальний початковий вкладений капітал.

Інвестиції — потік вкладень засобів, з певною метою абстрактних від безпосереднього споживання.

Інвестиції — це процес, в ході якого здійснюється перетворення ресурсів у витрати з урахуванням цільових установок інвесторів — отримання доходу (ефекту).

Інвестиції — це вкладення капіталу в об'єкти підприємницької діяльності і (чи) іншої діяльності в цілях отримання прибутку і (чи) іншого корисного ефекту.

Суттю інвестицій є довгострокова іммобілізація капіталу в розширення діючого виробництва або в авансування новостворюваного виробництва, супроводжувана послідовною зміною форм вартості і її зростанням .

Інвестиції — це довгострокові вкладення капіталу усередині держави і закордоном.

Інвестиції — це вартість товарів, що придбана підприємцями для поповнення запасів капіталу.

Інвестиції — це витрати на розширення і оновлення виробництва з введенням нових технологій, матеріалів і інших знарядь і предметів праці .

Інвестиції — це вкладення капіталу в об'єкти підприємницької діяльності і (чи) іншої діяльності в цілях отримання прибутку і (чи) досягнення іншого корисного ефекту [226].

Інвестиції — це довгострокове вкладення фінансових і економічних ресурсів з метою отримання доходів в майбутньому або отримання інших благ — соціальних, екологічних, освітніх, інфраструктурних і інших.

Інвестиція — це приміщення капіталу в які-небудь юридично самостійні підприємства на тривалий термін (як мінімум — більше року) з метою отримання додаткового прибутку, придбання впливу на компанії або у зв'язку з тим, що таке вкладення засобів є вигіднішим в порівнянні з організацією власних операцій в тій або іншій області.

Інвестиції — це різні види майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, внаслідок чого утворюється прибуток чи досягається соціальний ефект. Це можуть бути грошові кошти, цільові банківські вкладення, цінні папери (ЦБ), будівлі і споруди, права користування землею і інше [37].

Інвестиції — це вкладення засобів в об'єкти підприємництва і інші види діяльності з метою отримання прибутку .

Інвестиції — це усі види фінансових, майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання прибутку або соціального ефекту [135].

До інвестицій відноситься придбання в повну або приватну власність підприємств і організацій, купівля акцій, облігацій і інших цінних паперів, внески в статутний капітал спільних підприємств, кредити фізичним і юридичним особам, вкладення у вигляді технологій, машин, устаткування, ліцензій, будь-якого іншого майна, інтелектуальних цінностей, а також банківські вклади і придбання нерухомості [93].

Приведені вище визначення поняття «інвестиції» наочно демонструють відсутність єдиного розуміння цієї економічної категорії. Усі представлені визначення, на нашу думку, мають право на існування. Вони конкретизують ті або інші сторони інвестування. Але і усі відбивають основну мету інвестування — отримання прибутку і (чи) іншого позитивного ефекту.

У чинному законодавстві представлено комплексне трактування економічного змісту категорії «інвестиції». Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» — інвестиції — це грошові кошти, цінні папери, інше майно, у тому числі майнові права, інші права, що мають грошову оцінку,

вкладаються в об'єкти підприємницької і (чи) іншій діяльності в цілях отримання прибутку і (чи) досягнення іншого корисного ефекту [3].

Необхідно також відмітити визначення поняття «Іноземна інвестиція», дане в Законі України, відбиває і регламентує діяльність іноземних інвесторів : «Іноземна інвестиція — вкладення іноземного капіталу в об'єкт підприємницької діяльності на території України у вигляді об'єктів громадянських прав, що належать іноземному інвесторові, якщо такі об'єкти громадянських прав не вилучені з обороту або не обмежені в обороті в Україні відповідно до законодавчих актів, у тому числі гроші, цінний папір (у іноземній валюті і валюті України), інший майно, майнове право, має грошову оцінку та виняткове право на результат інтелектуальної діяльності (інтелектуальну власність), а також послугу і інформацію» [256].

Одна з найбільш типових неточностей багатьох визначень полягає в тому, що під інвестиціями розуміють будь-які вкладення засобів, які часто не пов'язані з досягненням інвестиційних цілей суб'єктів їх здійснення. Наприклад, до них іноді відносять так звані «споживчі інвестиції» (купівля майна і тому подібне). Тут, на наш погляд, необхідно уточнити, що вкладення засобів можуть вважатися інвестуванням за умови, що придбалосся майно, робота, послуга, товар — призначені для перепродажу або організації «справи» з метою отримання прибутку [140].

Існуючі сьогодні багато визначень зв'язують інвестиції виключно тільки з цілями приросту капіталу або отриманням поточного доходу (прибутку). Хоча в умовах ринкової економіки ця мета є визначальною, інвестиції можуть переслідувати і інші як економічні, так і позаекономічні цілі вкладення капіталу [106].

Частенько є помилкою, що зустрічається в літературі, ідентифікація поняття «інвестиції» з поняттям «Капітальні вкладення». Інвестиції в цьому випадку розглядаються як вкладення капіталу у відтворення основних засобів — як виробничого, так і невиробничого характеру. Відповідно до своєї назви капіталовкладення є вкладення тільки в основний капітал, тоді як вкладення в

інші види економічних ресурсів, такі, як інформаційні ресурси, цінні папери, матеріальні запаси, придбання патентів, прав володіння промисловими зразками продукції, торговими марками і інші — іменувати капіталовкладенням не прийнято або робиться це з обмовкою. В той же час, інвестиції можуть здійснюватися і в приріст оборотних активів, і в різні фінансові інструменти, і в окремі види нематеріальних активів. Отже, «капітальні вкладення» є вужчим поняттям і можуть розглядатися тільки як одна з форм інвестицій, але не як їх аналог.

Часто зустрічаються визначення категорії «інвестиції», де відзначається, що вони є вкладенням грошових коштів. З таким трактуванням цієї категорії також не можна погодитися. Інвестування капіталу може здійснюватися не лише в грошовій, але і в інших формах рухомого і нерухомого майна, різних фінансових інструментів (передусім цінних паперів), нематеріальних активів та ін.

У ряді визначень вказано, що інвестиції — довгострокове вкладення засобів. Звичайно, окремі форми інвестицій (в першу чергу, капітальні вкладення, інвестиції в акції) носять довгостроковий характер, але інвестиції можуть бути і короткостроковими (наприклад, короткострокові фінансові вкладення в облігації, депозитні сертифікати з періодом звернення до одного року)[45].

Розглянувши і визначивши основні точки зору на визначення понять «інвестиції» і «інвестиційна діяльність», охарактеризуємо місце інвестицій в структурі чинників економічної безпеки держави, а точніше визначимо характер взаємозв'язку інвестицій і інвестиційної діяльності господарюючих суб'єктів із засадничими (згідно з нашим дослідженням) елементами економічної безпеки : конкурентоспроможністю, економічним зростанням, економічним суверенітетом, стійким розвитком. Для цього — звернемося до теоретичного і історичного досвіду розвитку цього економічного терміну у рамках нашого дослідження.

Взаємозв'язок між накопиченням і темпами економічного зростання і

розвитку був встановлений давно: меркантилісти не випадково негативно відносилися до «паразитичного» споживання, в цей період часу підприємці економили на споживанні заради накопичення. Більшість зарубіжних економістів 19-го і почала 20-го віків відносилися до накопичення як визначального чинника громадського прогресу і підкреслювали лише його позитивну роль. Цей підхід характерний для молодшої історичної австрійської школи, для неокласиків.

Дж. М. Кейнс розглядав проблему накопичення з точки зору стимулювання попиту, оскільки інвестиції у будь-яку галузь економіки призводять до збільшення попиту у ряді суміжних галузей. Ця схема відома під назвою «мультиплікатор» Кейнса. Теоретики економічної динаміки (Харрод, Екклі і інші) робили спроби переглянути теорію Дж. М. Кейнса і пристосувати її до рішення завдань складнішого рівня. Проте — учені-автори теорії економічної динаміки теж розглядали збільшення темпів зростання національного доходу переважно як результат приросту об'єму накопичення [257].

Величезна увага взаємозв'язку і взаємозалежності процесу накопичення і темпів розвитку економіки приділялася в роботах радянських дослідників 70-80-х років. Тоді радянські учені дотримувалися різних поглядів на цю проблему: деякі вважали, що темпи росту виробництва визначаються в основному нормою накопичення, інші — ефективністю накопичення, треті враховували обидва ці чинники, оскільки у той час в Радянському Союзі зменшення темпів зростання накопичення і у край неефективне використання інвестиційних ресурсів тільки посилили несприятливі тенденції в економічній системі.

Використання принципу лінійної залежності між накопиченням і темпами економічного зростання, безумовно, виправдане при відомій і достатній мірі абстракції : величина накопичення — найважливіший, але, ні в якому разі, — не єдиний чинник економічного зростання. Тому абсолютно закономірною стала поява багатфакторних моделей економічного розвитку і росту економіки, серед яких необхідно особливо виділити. виробничі функції.

Так, виробнича функція Кобба — Дугласса в якості чинників підвищення

об'ємів створюваного в суспільстві продукту визначає капітал, працю і науково-технічний прогрес (інноваційний розвиток), і міри зведення цих чинників коригують збільшення виробництва продукції і товарів залежно від темпів приросту останніх.

При проведенні вивчення і аналізу взаємозв'язків інвестиційного процесу і економічного зростання інтерес представляє і інвестиційний мультиплікатор (окрім нього також виділяє кредитний і експортний мультиплікатори). Він може бути представлений у вигляді відношення приросту загального доходу і об'єму додаткових капіталовкладень і роз'яснює, таким чином, дія інвестування на зростання подальшого доходу. Спочатку (1931 рік) цей метод був запропонований ученим Р. Ф. Каном в якості мультиплікатора використання засобів. Його ідея заснована на спостереженні — певний об'єм первинного додаткового використання засобів призводить до появи вторинних форм їх використання в результаті послідовного росту розподілених доходів і пов'язаних з ними витрат. Ідея була згодом систематизована Дж. М. Кейнсом і представлена у вигляді коефіцієнта — мультиплікатора інвестування : додаткова витрата на капіталовкладення створює послідовні хвилі доходів, величина яких залежить від схильності їх одержувача до споживання.

Спонукальним мотивуванням інвестування засобів є отримання доходу, прибутків від інвестиції. Тому, частенько до інвестицій відносяться ті вкладення, які переслідують своєю метою витягнути прибуток, збільшити об'єм і масу капіталу [140].

Суть інвестування тісно пов'язана з характером протікання економічних процесів в часі. Всякий економічний і виробничий процес — перетворення ресурсів в економічний продукт, протікає за схемою: «ресурси — чинники виробництва — продукт економічної діяльності». Трудові, капітальні, природні і інформаційні ресурси, об'єднані підприємницькою ініціативою, а також під управлінням — залучаються до виробничого процесу і поступово стають його чинниками. В результаті дії чинників, виробничий процес призводить до освіти, створення економічного продукту (продукції, товарів, виконаних робіт, послуг).

Перетворення економічних ресурсів в економічний продукт вимагає часу, тобто між залученням ресурсів до виробничого процесу і їх безпосередньою участю у формі чинника виробництва проходить певний період часу, необхідний для перетворення початкового ресурсу в продукт. Період часу між вкладенням засобів, залученням ресурсів і їх перетворенням на чинники виробництва може значно відрізнятися для різних чинників виробництва. Найвагоміші за об'ємом і тривалістю асигнування перетворюються в об'єкти основних засобів виробництва: будівлі, споруди, машини, транспорт, устаткування.

Тут від основних засобів виробництва істотно відрізняється оборотний капітал у вигляді сировини, матеріалів, енергії і іншого, який відразу практично ж стає чинником виробництва і переходить в кінцевий продукт виробництва. Виручені засоби від продажу цього продукту, знову вкладаються в обігові кошти, і відвернення засобів на тривалий період при нормальному відтворювальному циклі зазвичай не відбувається. Так, можна зробити висновок, що здійснення інвестицій (інвестування) — це чинник виробництва. Капітал, закумульований у формі запасу конкретних матеріальних і нематеріальних благ, готовий до безпосередньої участі в інвестиційному процесі, але сфера його використання в такій формі має вузько спрямоване значення.

Капітал, який використовується в інвестиційній діяльності, в усіх його формах може бути задіяний, передусім, у виробничій діяльності господарюючих суб'єктів. З цієї точки зору, капітал як реальний інвестиційний ресурс можна охарактеризувати в економічній теорії як «чинник виробництва», причому в процесі виробництва продукції капітал, що інвестується, не є самодостатнім чинником, і використовується в комплексі з іншими чинниками виробництва. У числі основних чинників виробництва, з якими капітал, що інвестується, комплексно взаємодіє у виробничій діяльності підприємства, — праця (трудові ресурси), земля (природні ресурси) і інші. У разі навіть найпростішого виробничого процесу потрібне з'єднання капіталу, що інвестується, як мінімум з одним чинником виробництва — працею. У виробничому процесі капітал, що інвестується, спільно з іншими чинниками виробництва застосовується не як

простий їх конгломерат, а як взаємодіючий механізм, комплекс — з цілеспрямовано формованими певними внутрішніми пропорціями: в системі цього механізму для випуску одного і того ж об'єму товарів можуть бути використані різні пропорції з'єднання інвестицій з іншими чинниками виробництва. У економічній теорії взаємозамінюваність чинників виробництва є однією з фундаментальних концепцій [45].

Вкладаючи капітал, інвестор завжди усвідомлено йде на економічний ризик, пов'язаний з можливим зниженням і (чи) неотриманням суми очікуваного інвестиційного доходу, а також можливою втратою (частковою або повною) інвестованого капіталу. Міра ризику інвестицій знаходиться залежно від міри очікуваної доходності. Чим істотніше очікуваний інвестором рівень доходності інвестицій, тим і вище (за інших рівних умов і обставинах) — супутній рівень ризику і навпаки. Тобто, об'єктивний зв'язок між рівнями доходності і ризику інвестицій має прямо пропорційний характер [261].

Крім того, інвестиція — це товар: що притягаються організацією при інвестуванні різноманітні інвестиційні ресурси, товари і інструменти як об'єкт купівлі-продажу формують особливий вид ринку — «інвестиційний ринок», що характеризується попитом, пропозицією і ціною, і, крім того, сукупністю певних суб'єктів ринкових стосунків. «Інвестиційний ринок» формується усією системою ринкових економічних умов і тісно пов'язаний з іншими ринками (праці, споживчих товарів, послуг), функціонує під впливом різноманітних форм державного регулювання.

З метою реалізації своєї інвестиційної стратегії у сфері реального і фінансового інвестування організації, підприємства і установи створюють попит на інвестиційні ресурси, товари і інструменти. Разом з господарюючими суб'єктами (підприємства, організації, установи і так далі) суб'єктами попиту на інвестиційні товари і інструменти можуть виступають і інші учасники економічного процесу, що здійснюють підприємницьку діяльність (наприклад, державні структури).

Вартість і тарифи на інвестиційні товари і інструменти в системі стосунків

можуть формуватися з урахуванням їх інвестиційної привабливості під впливом пропозиції і попиту. Вартість показує економічні інтереси продавців і покупців інвестиційних товарів і інструментів в конкретних умовах функціонування інвестиційного ринку. Вартістю інвестиційних ресурсів зазвичай виступає ставка відсотка, що формується на ринку капіталу. Вивчення цієї проблематики показує, як багатоаспектна і складна з теоретичних і прикладних позицій ця економічна категорія. Тут треба відмітити, що розглянуті вище характеристики, що показують особливості інвестицій, дуже тісно взаємозв'язані і вимагають комплексного відображення при визначенні економічної суті інвестицій. Можна зробити також висновок, що інвестиції, як один з найважливіших чинників виробництва і відтворення, робить безпосередній вплив на економічне зростання і стійкий розвиток, і, як наслідок, на конкурентоспроможність і економічний суверенітет, тобто і на економічну безпеку в цілому. Цей висновок дозволяє сформулювати визначення інвестиції і інвестиційної діяльності з позиції предмета цього дослідження, і представляє доцільним спочатку прийняти за фундаментальну основу визначення інвестиційної діяльності в наступному найзагальнішому, на наш погляд, вигляді.

Інвестиції слід розглядати як вкладення капіталу в об'єкти сфери економічних і (чи) інших інтересів в цілях отримання прибутку і (чи) досягнення іншого корисного ефекту, при цьому інвестиційна діяльність — тобто діяльність зі здійснення інвестицій — з одного боку, є чинником економічної безпеки, що взаємодіє з іншими чинниками, з іншого боку, інвестиційна діяльність сама потребує забезпечення економічної безпеки (інвестиційна безпека), тим самим підкреслюючи системність і багатофакторність складної і багатогранної категорії «економічна безпека».

Інвестиції мають величезне значення при формуванні оптимальних макроекономічних пропорцій. Потоки продукції і взаємні інвестиції знаходяться в значній залежності від валютних, фондових і кредитних ризиків, пов'язаних з дисбалансами на глобальному рівні. Останнім часом для економіки багатьох розвинених держав характерна проблема дефіциту платіжного балансу,

постійною дисбалансу поточних платежів. Причина цього, в першу чергу, пов'язана з незбалансованістю об'ємів національних заощаджень і інвестицій. Тут виникає так звана проблема «парадоксу заощаджень». Так Міжнародний валютний фонд опублікував декілька аналітичних доповідей про необхідність коригування дисбалансів на глобальному рівні, де пропонується план скоординованих дій виходу з цієї ситуації:

- Сполучені Штати Америки повинні простимулювати зростання норми збереження (для зниження рівня імпорту) і посприяти подальшому знеціненню долара;

- КНР — повинен відмовитися від політики підтримки експортно-орієнтованих галузей, простимулювати внутрішній попит і зупинити накопичення валютних резервів;

- Японія, у зв'язку із закінченням внутрішньої структурної кризи, повинна припинити заниження курсу ієни;

- Європейський союз не повинен перешкоджати знеціненню долара, а повинен протидіяти уповільненню економічного зростання (в силу неминучого в цьому випадку падіння конкурентоспроможності експорту) за рахунок структурних реформ;

- надлишок засобів в країнах — експортерах нафти вже не повинен призводити до дисбалансів, оскільки період накопичення нафтових доходів в них закінчується [269].

Головними проблемами, що перешкоджають корекції таких дисбалансів, вважаються занижені курси японської ієни і юаня. На підставі розгляду деяких моделей розраховувалося, що для корекції глобальних дисбалансів — реальні ефективні курси основних світових валют повинні будуть змінитися таким чином (позитивні значення відповідають зміцненню, негативні — послабленню валюти по різних сценаріях) : долар США- від — 11 до — 20%; євро — від — 3 до +6%; ієна — від +6 до 14%; юань — від +3 до +27% [31].

Дослідження, проведення аналізу і вивчення процесу корекції дисбалансів на глобальному рівні європейськими ученими — виглядає менш оптимістично.

Так, в роботах Же. Моека і Л. Фрея робиться вказівка на низькі процентні ставки і, у результаті, низький рівень американських заощаджень. З точки зору цих авторів, саме низькі заощадження усіх секторів американської економіки і є основною і головною небезпекою — у разі настання кризової ситуації. Оскільки в США кредит дуже дешевий, то свого роду простимульовано виникнення значного боргового тягара економіки, і якщо ставки почнуть рости більш високими темпами, то чистий процентний дохід в Сполучених штатах може стати негативним, що, отже, може привести до проблем із зовнішнім боргом США, що, власне, і відбувається нині [182]. З метою мінімізації і скорочення дефіциту Миття і Фрей рекомендують ввести в США європейську практику — підвищення податків на споживання, що не традиційно для таких випадків, але цілком виправдано. У таких умовах, коли проводиться корекція дисбалансів на глобальному рівні — інвестиційні можливості істотно скорочуються. Прогнозованим в таких умовах видається переказ коштів з торгівельних на фондових ринках активів, що падають, в облігації або в неторгівельні активи, тобто свого роду відбувається перетікання з портфельних інвестицій в прямі. Питання використання прямих інвестицій як альтернативи портфельним теоретично полягає тільки в тому, чи можливо отримати за допомогою цього інструменту краще співвідношення ризику і доходності? Проте тут має місце ефект масштабу, зазвичай доступні на ринку проекти вимагають прямих інвестицій в розмірах не менше декількох сотень тисяч доларів. Капітали великих інвесторів розмістити можна таким чином, але в той же час — дрібні інвестори подібної можливості не мають. Але для інвестора, що здійснює прямі інвестиції не з метою поліпшення стану компанії і подальшого виходу з неї, а з метою придбання стратегічного контролю над компанією, вказані вище проблеми можуть бути не такі істотні.

Тут також необхідно взяти до уваги, що інвестор може переслідувати і інші цілі, окрім отримання доходу з найменшим ризиком, особливо якщо його капітал номінований в доларах — момент корекції глобальних дисбалансів бездоганний для придбання доларів активів, що сильно подешевшали. Зрозуміло, до

інвесторів цього типу, відносяться суверенні інвестиційні фонди, тобто фонди, через які держави розміщують засоби, що накопичилися у них, в іноземній валюті. На тлі кризи ліквідності, їх вплив на світових фінансових ринках різко зріс.

У країнах, що мають багаті природні ресурси (наприклад, нафтові арабські країни), або в тих країнах, де при недооціненій національній валюті активний експорт промислових товарів (Китай і деякі інші держави Азійського континенту), є передумови до постійного зростання об'єму цих фондів. Ймовірно, що посилення позицій впливу суверенних фондів стане однією з основних тенденцій світової фінансової системи вже в найближчій перспективі. За прогнозами Міжнародного валютного фонду, фінансові активи держав (валютні резерви і інвестиційні фонди), що розвиваються, складають близько 10% від частих активів в розвинених країнах (53 трильйони доларів США). Проте при збереженні таких тенденцій — їх активи будуть рости на 800-900 мільярдів доларів в рік, що значно скоротить цей розрив [273].

Попри те, що зростання країн, що розвиваються, приведений до збільшення активів хедж-фондів, а також фондів прямих інвестицій, саме суверенні фонди будуть рости швидше за усіх інших, тому що вони збільшуватимуться не лише за рахунок ефективності інвестицій, але і за рахунок нових трансфертів. Саме у такому порядку формується новий сегмент фінансового ринку — зі своїм попитом на інвестиційні послуги. Деякі суверенні фонди змінили свою стратегію: окрім державних облігацій вони шукають для вкладень стратегічні проекти або пакети акцій по всьому світу. Це вимагає роботи з фінансовими посередниками, серед яких інвестиційні банки, хедж-фонди, фонди прямих інвестицій.

Симбіоз стрімкого росту об'ємів суверенних фондів з можливою нефінансовою (наприклад, політичною або стратегічною) мотивацією інвестицій примушує законодавців Сполучених штатів Америки і Євросоюзу побоюватися, що інвестиції суверенних фондів можуть бути використані для досягнення політичних цілей урядами арабських країн та Китаю. Таку позицію коротко

виклав головний економіст Міжнародного валютного фонду С. Джонсон : «суверенні фонди — «чорні ящики», які несуть загрозу стабільності світової фінансової системи». І насправді, — далеко не усі суверенні фонди прагнуть розкрити свої операції: деякі з них, звичайно, (у Норвегії, Малайзії, Сінгапурі, провінції Альберта, Канада, або на Алясці) регулярно і офіційно публікують інформацію про інвестиції. Проте робота цілої когорти цих фондів абсолютно непрозора: фонди належать або монархічним династіям мусульманського світу (Кувейт, Катар, Бруней, Оман), або державам, що надають інформацію про діяльність своїх урядів в строго обмеженому форматі (Китай, Венесуела) [283].

Така непрозорість також загострюється кожного разу, якщо суверенні фонди намагаються здійснити стратегічні інвестиції в галузі, які держава-одержувач вважає ключовими для свого економічного суверенітету. Такі фонди, можуть також переслідувати і нефінансові цілі, не пов'язані з політичними. Наприклад, досвід Китаю демонструє, що придбання організацій за кордоном дозволяє істотно підвищити технологічний рівень виробництва. Держави, що мають бажання нестримно рухатися за технологічними сходами, можуть бути зацікавлені в інвестиціях в наукомісткі (інноваційні) галузі, щоб отримати доступ до досліджень і патентів, що дозволяють вчинити інноваційний прорив. Інша важлива мета — це масштабні інвестиції в стратегічні природні ресурси.

У течії останніх років збереження старіючого населення Китаю і інших країн Азії, і золотовалютні резерви цих країн, акумулювалися у високоліквідних і наднадійних активах — в основному в державних облігаціях Сполучених штатів і інших розвинених держав.

Також відомо, що Японія з 2001 року проводила дуже м'яку монетарну політику («quantitative easing policy»), що наводило глобальну економіку ліквідністю. Банк Японії змінив свою монетарну політику на стандартну тільки на початку 2006 року, проте проблема значних заощаджень азіатських країн все ж залишилася.

Стрімке зростання цін і тарифів на ресурси останніми роками примушує багато держав створювати стабілізаційні фонди. Активи стабфондів впродовж

тривалого зростання цін на енергоносії останнім часом також сильно вирости.

Стратегія інвестування таких фондів у більшості випадків була консервативною, що не цілком відповідає довгостроковому профілю цих вкладень. Тому суверенні фонди змінювали і продовжують змінювати інвестиційну стратегію на все більше високо доходну: в довгостроковій перспективі вкладень короткостроковий ризик вторинний по відношенню до доходності. Можна припустити, що наступним інструментом, який почнуть використати суверенні фонди, стануть прямі інвестиції. Використання навіть частини цих капіталів в проєктах прямих інвестицій вичерпає потік глобальної ліквідності і допоможе дозволити «парадокс заощаджень» [288].

Впродовж того, як:

- з високоліквідних паперів йтимуть засоби азіатських інституціональних інвесторів, рівень ставок у них підніметься до рівноважного;
- активи суверенних фондів будуть виведені з доларів США, курс долара знизиться до рівноважного;
- ці прямі інвестиції запрацюють, станеться прискорення трендового росту глобальної економіки.

У результаті, використання менш консервативних стратегій інвестування приведе до відходу ліквідності з глобального ринку державних облігацій розвинених країн і розподілу її по ринках прямих інвестицій багатьох держав світу. Також це сприятиме корекції глобальних дисбалансів, наскільки це можливо — зберігаючи при цьому заощадження держав.

У будь-якій державі без інвестицій не може бути промисловості і реальної економіки. Практика нашої держави демонструє, що об'єми державних інвестицій в два з гаком рази перевищують сумарні інвестиції приватних компаній. Але все-таки першорядну вагу має ситуація у приватному секторі. За усіма економічними законами саме він найчуйніше і правильно реагує на коливання попиту споживачів. За підсумками проведеного дослідження співробітників, з лютого 2011 р по квітень 2020 року — в Україні заявлено, почато або запущено 62 приватних інвестиційних проєкти на 12,5 мільярда

доларів США. Тепер, якщо при цьому враховувати інвестиції держави (безпосередньо з бюджету і держкомпаній), то ця цифра виросте більш ніж удвічі — до 27,5 мільярдів доларів США. На стадії реалізації знаходився 31 проект, загальним об'ємом 6,2 млрд. доларів. У 2018 -2021 році таких проектів було 33, на загальну суму 7,2 млрд. доларів. Також залишає бажати кращого і динаміка порівняння з тим, що було рік тому : тоді проектів було зафіксовано менше (50 проти нинішніх 62), але сумарний номінальний об'єм необхідних інвестиційних вкладень виявився істотно вищий за нинішній — 19,3 мільярда доларів США проти 12,5 мільярдів [261].

Інвестиційні проекти, ініційовані державними структурами, дуже часто носять інфраструктурний, соціальний, геополітичний і (чи) економіко-політичний характер. Вплив цих проектів на економічні показники нелінійний (зокрема, неможливо прорахувати мультиплікативний ефект). Країна досить інвестувала останніми роками, в той же час віддача від цих інвестицій доки важко прогнозується. У списку інвестиційних проектів з прямою участю держави : 14 проектів з сукупною сумою інвестицій в 5 мільярдів доларів — в електроенергетиці; 4 проекти об'ємом 10,5 мільярда доларів — в транспортно-інфраструктурному секторі; 24 проекти на загальну суму 3,36 мільярда доларів — в сільському господарстві і харчовій промисловості.

Тому розширення спектру реальних інвестицій — один з ключових каталізаторів економічного зростання, а їх спад, відповідно, передвісник стагнації економічної системи.

Також необхідно виділити основні характеристики стану економічної безпеки, які призначаються для оцінки стану національної безпеки і включають:

- рівень безробіття (доля від економічно активного населення) :
- децильний коефіцієнт (співвідношення доходів 10% найбільш і 10% найменш забезпеченого населення);
- рівень зростання споживчих цін;
- рівень державного зовнішнього і внутрішнього боргу в процентному відношенні від валового внутрішнього продукту;

- рівень забезпеченості ресурсами охорони здоров'я, культури, освіти і науки в процентному відношенні від валового внутрішнього продукту;
- рівень щорічного оновлення озброєння, військової і спеціальної техніки;
- рівень забезпеченості військовими і інженерно-технічними кадрами.

Цей перелік основних характеристик стану економічної безпеки може уточнюватися за результатами моніторингу стану національної безпеки.

На наш погляд, цей перелік є певним орієнтиром для оцінки стану національної безпеки України, оскільки включає лише укрупнені показники, тим паче, що порогові їх значення не наводяться і проводити порівняльний аналіз і оцінку не представляється можливим.

Так, Міністерство фінансів України запропонувало чотири групи порогових значень : макроекономічні показники, що відбивають головні, принципові риси національних інтересів і затверджувані на урядовому рівні; порогові значення, що розкривають і доповнюють ці головні риси і затверджувані Міністерством економіки України; порогові значення функціонального і галузевого рівня, що затверджуються відповідними міністерствами; порогові значення економічної безпеки регіонів [233].

Значення частини показників (індикаторів) — (рівень інфляції, дефіцит бюджету, держборг) знаходилися на рівні нижче порогового. А об'єм золотовалютних резервів багаторазово перевищував пороговий рівень. Орієнтуючись на нього, можна було б зробити однозначний висновок про поліпшення фінансового положення країни, якби рівень монетизації відповідав граничному значенню індикатора, і не був удвічі менше за останній. Вказана обставина свідчила про нерозвиненість банківського сектора держави, наявність недовіри з боку інвесторів до банків, недостатньої схильності населення до організованих форм збереження, а також — про слабкий розвиток безготівкових розрахунків. Економічні ризики в інвестуванні в дослідженому періоді були дуже високі.

Слід зазначити, що існує затверджений офіційний перелік порогових

значень показників економічної безпеки, що складається з 12 основних соціально-економічних індикаторів розвитку української економіки, які відбивають критичні «больові точки» в розвитку економіки.

Ці показники [224] визначають граничні величини (порогові значення), вихід за які перешкоджає нормальному ходу розвитку економічної системи і соціальної сфери, а також призводять до формування руйнівних тенденцій в області виробництва і рівня життя населення.

Вивчення і подальший аналіз цієї проблематики, проведення розрахунків показників і рейтингів інвестиційної безпеки, що проводяться вітчизняними ученими в регіонах, дозволяють розвивати і удосконалювати методологію дослідження цієї проблеми. Зокрема, на наш погляд, цікава методика, запропонована українськими вченими для оцінки інвестиційно-інноваційної конкурентоспроможності економічних суб'єктів, в якій вирішено два взаємозв'язані завдання: визначені основні показники оцінки інвестиційної привабливості і інноваційної активності економічних суб'єктів, а також обґрунтовані методики розрахунків приватних індексів і звідного інтегрального індексу інвестиційно-інноваційної спеціалізації.

Таким чином, в цілях збільшення показників регіональної конкурентоспроможності потрібна ефективна взаємодія наявного інвестиційного потенціалу (з його конкурентними можливостями), наладка орієнтації на пошук внутрішніх джерел і резервів, а також створення умов для більше прискореного впровадження сучасних інноваційних технологій, і нововведень.

2.2. Аналіз структури механізмів формування державної політики економічної безпеки

Зважаючи на необхідність проведення структурних перетворень, через

активізацію інвестиційної діяльності у рамках певної території, регіональні органи влади повинні проявляти значну активність в управлінні регіональними інвестиційними процесами, поліпшенні інвестиційного клімату, наданні різних податкових пільг і кредитної підтримки суб'єктам інвестиційної діяльності. Але, незважаючи на підвищену увагу, що приділяється цій проблемі, в українській економіці вона ще далека від вирішення. Про це свідчать, як накопичені диспропорції і дисбаланси в економіці, незадовільний розвиток інвестиційних процесів у ряді регіонів, так і кількість публікацій, дискусій з цієї проблеми, що підтверджують гостроту сучасної ситуації. Враховуючи вищевикладене, на основі аналізу практичної майстерності в досліджуваному процесі різних регіонів, розглянемо сучасні теоретичні і практичні основи управління структурно-інвестиційним розвитком регіону [20].

Робота органів державної влади з управління структурно-інвестиційним розвитком регіону повинна складатися з комплексу взаємопов'язаних, послідовних напрямів діяльності :

- формування стратегії інвестиційного розвитку регіону (структурний елемент комплексу);
- розробка регіональної інвестиційної політики;
- розробка і практичне використання механізму управління регіональною інвестиційною стратегією;
- розробка і реалізація регіональної інвестиційної програми.

Для досягнення стабільного економічного зростання, проведення структурних перетворень в економіці регіону потрібне формування чіткої стратегії інвестиційного розвитку регіону на довгострокову перспективу [37]. У стратегії прописуються пріоритети структурного розвитку економіки і соціальної сфери. Відсутність такої стратегії призводить до того, що керівні органи при визначенні напрямів і пропорцій розподілу бюджетних коштів, залученні і розміщенні інвестицій, виборі пріоритетних інвестиційних проектів не мають надійного механізму, що дозволяє оцінити прийняте рішення з урахуванням перспектив розвитку регіону, забезпечення його комплексного розвитку,

організації дії усіх його підсистем, найбільш ефективного використання інвестиційного потенціалу.

Ця проблема актуальна і на рівні муніципальних об'єднань. У багатьох муніципальних об'єднаннях впродовж ряду років не проводиться на належному рівні комплексна оцінка соціально-економічного потенціалу, не розробляється концепція розвитку, відсутня система вибору пріоритетів при рішенні проблем, що забезпечують не лише поступальний розвиток і ефективне вкладення інвестицій, але і дотримання балансу інтересів різних груп населення. Усе це призводить до неефективних рішень і до цілого ряду негативних наслідків, ліквідація яких вимагає додаткових сил і матеріальних ресурсів.

Відсутність інвестиційної стратегії, відмова від планування структурно-інвестиційного розвитку веде до роз'єднаності дій з боку різних органів влади, виникненню адміністративних бар'єрів, непрозорості дозвільних процедур і, як наслідок, до зниження рівня інвестиційної привабливості регіону.

Розробка регіональної інвестиційної стратегії грає ключову роль в забезпеченні ефективності регіональних інвестиційних і структурних процесів.

Форму реалізації інвестиційної стратегії в розрізі найбільш важливих аспектів інвестиційної діяльності в регіоні на окремих етапах її здійснення представляє інвестиційна політика. На відміну від інвестиційної стратегії формування регіональної інвестиційної політики є середньостроковим управлінським процесом, здійснюваним у рамках стратегічних рішень і поточних фінансових можливостей регіону.

На практиці, в основному регіональному законі про інвестиційну діяльність сформульований зміст інвестиційної політики і перераховані її основні завдання. Реально ж інвестиційна політика, що включає комплекс технологій залучення інвестицій з державних і недержавних джерел, зазвичай відсутня.

Публічне управління при формуванні єдиної державної політики у сфері економічної безпеки та формування інвестиційної діяльності регіону отримує свою подальшу конкретизацію у формі тактичного управління цією діяльністю шляхом формування регіональної інвестиційної програми і портфеля

інвестиційних проектів. Інвестиційна програма містить перелік конкретних заходів по реалізації завдань інвестиційної стратегії з вказівкою термінів, фінансового забезпечення, відповідальних виконавців, прогнозованих результатів [52].

При формуванні єдиної державної політики у сфері економічної безпеки, до якої входить стратегія інвестиційного розвитку регіону, аналізується вибір критеріїв, а саме: відбору пріоритетних інвестиційних проектів. В умовах дотаційних регіональних бюджетів зазвичай пріоритетними вважаються інвестиційні проекти, що несуть в собі в першу чергу соціальну ефективність, т. е. проекти, реалізація яких призводить до збільшення числа робочих місць, поліпшення охорони здоров'я людей, рішення екологічних проблем і ін. При усій важливості рішення визначених завдань регіональна інвестиційна стратегія, а отже і інвестиційна програма повинні містити в першу чергу проекти, націлені на відтворення основних фондів реального виробництва, на створення економічних точок росту, сприяючи структурному розвитку економіки регіону в стратегічній перспективі.

Представляється, що пріоритетні інвестиційні проекти у складі регіональної інвестиційної програми в сучасних умовах повинні визначатися з використанням комплексної системи соціальних, економічних і екологічних критеріїв.

Неодмінною умовою активізації інвестування засобів у виробничу сферу є наявність регіонального механізму управління інвестиційною стратегією. Цілеспрямована дія структур регіонального управління на усіх учасників інвестиційного процесу в інтересах досягнення намічених цілей структурно-інвестиційного розвитку регіону є суттю механізму єдиної державної політики у сфері економічної безпеки у регіональній інвестиційній стратегії. Цей механізм є сукупністю джерел інвестицій, форм і методів мобілізації і розміщення інвестиційних ресурсів, інструментів і важелів дії на інвестиційні процеси в цілях досягнення намічених завдань структурно-інвестиційного розвитку регіону. Механізм повинен включати певні засоби, за допомогою яких передбачається

досягнення цілей регіональної інвестиційної стратегії, а саме, сукупність адміністративних, економічних, інституціональних і мотиваційних методів управління, а також систему забезпечення дії цих методів. Регулювання інвестиційних процесів в регіоні може здійснюватися значно ефективніше у разі розширення групи методів і інструментів дії на суб'єктів регіональної інвестиційної системи з боку владних структур [53].

Доцільно більшою мірою активізувати зусилля в вдосконаленні інституціональної сфери регіональних інвестиційних процесів, і в першу чергу — на розвитку інвестиційної інфраструктури [184]. Темпи росту інвестицій в реальний сектор обласної економіки безпосередньо залежать від готовності фінансової системи, включаючи банки, активно підтримувати розширення виробництва і сприяти реалізації інвестиційних проектів. Необхідно створювати передумови для формування заощаджень усіма економічними агентами і подальшої їх трансформації у виробничі інвестиції. Для досягнення цієї мети доцільно розробити і реалізувати комплекс заходів по розвитку банківської системи регіону, інвестиційно-позикової системи, що включає:

- формування ефективної політики запозичень під реалізацію довгострокових інвестиційних проектів;
- вдосконалення правової бази, що регулює регіональний фінансовий ринок;
- створення регіональних систем гарантій і співпраці з забезпечення зворотності позикових коштів;
- формування системи страхування інвестиційних ризиків та ін.

Представляється необхідним у фінансовій сфері створювати фонд цінних паперів і інвестиційний фонд. Фонд цінних паперів призначається для обслуговування проведення регіональної позики.

Інвестиційний фонд створюється шляхом залучення інвестицій під гарантії адміністрації регіону. До цього фонду, окрім відрахувань підприємств, повинні також увійти і залучені кошти населення. Для того, щоб перетворити заощадження населення регіону на джерело інвестиційних ресурсів для розвитку підприємств, вимагається забезпечити певні умови: гарантувати вклади

населення не банківськими зобов'язаннями, а тією частиною акцій, якими володіє адміністрація. Інакше кажучи, необхідно випустити позаринкові бонди (облігації) по кожному з підприємств, що інвестуються. Це є і гарантія, і активна участь громадян і підприємств в економічному житті регіону з певною долею прибутку. Вкладник вступає в права володіння акціями у разі невиконання встановлених договором гарантій. Реальність такого підходу визначається тим, що гарантією служить майно області (нерухомість, земля, природні копалини), яке не може зникнути, на відміну від банків і інших фінансових організацій.

Для проведення великих проектів, реалізації схем фінансової допомоги у рамках регіональної інвестиційної політики влади потребують надійних партнерів, що представляють кредитно-фінансову сферу [59]. Тому у багатьох країнах (зокрема в Німеччині), є банки, що засновані за участю місцевої і регіональної влади і знаходяться під їх контролем. Загальновідомо, що інтереси великих банків, як правило, не обмежуються економічним розвитком окремого регіону або міста. За ситуації, коли соціально-економічна обстановка в регіоні складна і підвищується ризик інвестиційних вкладень, незалежний банк може відмовити в інвестиційному кредиті. У зв'язку з цим потрібний регіональний банк, що впливає на економіку певного регіону і робить можливою взаємодопомогу. Фінансові ресурси в цьому випадку залишаються і використовуються в цьому регіоні замість того, щоб переміститися в інші регіони або світові фінансові центри.

Для уникнення небезпеки того, що регіональний банк виявиться «кишеньковим» банком влади і під їх некомпетентним тиском проводитиме неефективну політику, необхідно створити певні противаги. Представники влади повинні увійти до правління банку, але не повинні втручатися в його поточну роботу. Робота банку повинна здійснюватися в умовах звичайної конкуренції. Іншими словами, регіональний банк виконує функції звичайного комерційного банку, але в його статуті обмовляються умови, орієнтуючі його на діяльність, спрямовану на регіональні і місцеві проекти, обслуговування місцевих клієнтів, видачу кредитів виключно жителям і підприємцям регіону. Персонал такого

банку, що прекрасно знає регіональні умови, місцевих клієнтів, стає для влади надійним експертом в оцінці фінансової сторони пріоритетних інвестиційних проектів, допомагає в пошуку джерел фінансування. Оскільки регіональні банки працюють у межах своїх регіонів, їх зв'язок з клієнтами тісніший, ніж у інших банків [17].

Інституціональне забезпечення процесу управління інвестиційною привабливістю регіону припускає створення і розвиток таких організаційних форм регулювання регіонального інвестиційного процесу, як Лізинговий фонд і Агентство інвестиційного розвитку.

Лізинговий фонд є відособленою частиною фінансових ресурсів, призначених для цільового фінансування лізингових операцій в регіоні. Лізинговий фонд формується за рахунок засобів регіонального бюджету, внесків інших інвесторів, включаючи засоби бюджетів міст і районів регіону, власних засобів підприємств.

Завданням лізингового фонду є ресурсне забезпечення лізингових операцій в регіоні, створення надійного механізму цільового використання коштів фонду. Для досягнення максимальної ефективності використання засобів фонду доцільні організація прозорої схеми проведення лізингових операцій і мінімізація відсотка дорожчання техніки, що придбавалася на лізинговій основі. Порядок формування і використання засобів лізингового фонду повинен передбачати суворий контроль з боку адміністрації області за функціонуванням і умовами проведення лізингових операцій за участю засобів обласного бюджету. Наприклад, розмір комісійної винагороди операторам за здійснення лізингу, ціни на лізингове майно, що поставляється, повинні узгоджуватися з комітетом з цін адміністрації області. Лізингодателем може виступати регіональний банк, велика частина акцій якого повинна належати адміністрації регіону. В якості технічного оператора по проведенню лізингових операцій, як правило, вибирається організація, що має розвинену філіальну мережу, висококласних фахівців і значний досвід роботи з постачання техніки.

Агентство інвестиційного розвитку створюється в регіоні для виконання

наступних функцій [81]:

- визначення пріоритетних напрямів інвестування;
- консультування суб'єктів інвестиційної діяльності з реалізації інвестиційних проектів на території регіону;
- сприяння в залученні українських і зарубіжних джерел
- фінансування для створення нових і модернізації діючих виробництв;
- оцінка інвестиційних можливостей українських фінансових інститутів і потенціалу залучення зарубіжних інвесторів;
- організація прямих ділових контактів регіону із іншими регіонами;
- забезпечення розробки і реалізації проектів ділової співпраці, створення спільних підприємств;
- організація спеціалізованих інвестиційних виставок і ярмарків;
- проведення конференцій, семінарів, симпозіумів;
- організація навчання підприємців і менеджерів та ін.

Доцільно мати в структурі Агентства службу маркетингу, яка виконуватиме функції збору інформації, аналізу і консультування. Результати аналізу дозволять мати інформацію про існуючі можливості інвестування в галузевому і територіальному розрізі. У свою чергу, це дасть можливість обслуговувати інвесторів, надаючи їм юридичні і комерційні поради, організовуючи швидкі зв'язки між підприємствами і державою або місцевою адміністрацією. Служба маркетингу зможе забезпечувати своїх клієнтів інформацією про можливість і способи створення компанії з іноземною участю. Ця служба повинна займатися питаннями як збору, так і надання інформації про регіон. Діяльність служби маркетингу, як правило, здійснюється за наступними напрямками [82]:

- пряма передача інформації в посольства, консульства і їх комерційні представництва;
- створення інформаційних пунктів в готелях і бізнес-центрах;
- створення іноземних торгових представництв в регіоні;
- співробітництво з іноземними і місцевими агентствами регіонального розвитку;

- організація семінарів і конференцій, що рекламують можливості регіону;
- співпраця з пресою, радіо і телебаченням;
- допомога малим підприємствам до участі в ярмарках.

Для реклами регіону служба маркетингу повинна видавати і публікувати різні матеріали:

- регіональні каталоги перспективних підприємств і компаній;
- інформацію про тенденції інвестування;
- путівники до готелів, ресторанів і кафеєтерії;
- інформацію про регіональну економіку і ін.

Також доцільно мати в Агентстві інвестиційного розвитку службу комерційних контактів, основними функціями якої є виявлення можливостей експорту, сприяння участі регіональних виробників в різних ярмарках і налагодження тісних контактів з торгово-промисловими палатами. Банк даних комерційної інформації, що створюється і є прерогативою цієї служби, покликаний сприяти співпраці суб'єктів господарювання один з одним в інвестиційному процесі; налагодженню комерційних контактів між регіоном і іншими регіонами країни і зарубіжжя [84].

Доцільність створення в структурі Агентства консультативної служби обумовлена практичною потребою в перенавчанні людей, що збираються почати або що вже почали свою діяльність в малому бізнесі і не мають можливості звернутися до послуг професійних консалтингових фірм. Ця служба орієнтується на консультації в наступних областях:

- створення підприємства;
- отримання кредиту і фінансування;
- бізнес-планування;
- оподаткування;
- патенти;
- організація виробництва і збуту продукції та ін.

У веденні Агентства, на нашу думку, повинна знаходитися і проблема підвищення «прозорості» діяльності суб'єктів регіонального інвестиційного

ринку. Добитися цього можливо шляхом організації банку кредитних історій підприємств регіону. Для вирішення цього завдання доцільно розробити систему рейтингової оцінки підприємств регіону за критерієм їх інвестиційної привабливості. У разі наділу Агентства необхідними фондами воно може здійснювати діяльність і по інвестуванню капіталу.

Організація інвестиційного розвитку — завдання цілком посилене регіональним органам влади і необхідна для реалізації стратегічних цілей інвестиційного розвитку регіону і проведення інвестиційної політики. Це буде сприяти мобілізації обмежених інвестиційних ресурсів регіону для вирішення найбільш гострих проблем його розвитку; забезпечення ефективного витрачання наявних і притягнених ресурсів в ході реалізації пріоритетних для регіону інвестиційних проєктів.

Створення усіх перерахованих інститутів можливе на перших порах за рахунок бюджетної підтримки, а надалі — дивідендів, що отримуються від підприємств. Крім того, можна притягнути засоби підприємств і приватних осіб для організації вказаних фондів. В якості гаранта в усіх фінансових і інвестиційних операціях повинен виступати регіональний банк.

Необхідно відмітити, що максимально повна участь і патронаж адміністрації регіону у формуванні фінансово-економічної інфраструктури дозволить їй бути авторитетним гарантом при залученні як внутрішніх, так і зарубіжних інвестицій.

Окрім вищесказаного, в цілях поліпшення інвестиційного клімату і активізації інвестиційної діяльності в регіоні доцільно впровадити комплекс фінансових і організаційних заходів, приділити особливу увагу питанням малого підприємництва [87], вдосконалення управління державною власністю.

В той же час практичне використання запропонованих механізмів зажадає вдосконалення діючої нормативно-правової бази у сфері інвестицій, особливих економічних зон; забезпечення єдності дій законодавчої і виконавчої гілок влади; зміни структури управління виконавчої влади. У сучасних умовах вимагається реалізувати якісно нові підходи до процесів і процедур управління інвестиційним

розвитком регіону; побудувати мобільну функціональну структуру виконавчої влади, орієнтовану на реалізацію конкурентних переваг регіону.

Очевидно, що для ефективного управління регіональним структурно-інвестиційним розвитком, потрібний максимально можливий облік усіх аспектів проблеми в їх взаємозв'язку і цілісності, виділенні головного і істотного, визначенні характеру зв'язку між аспектами, властивостями, характеристиками, т.е системний підхід [90].

Нині існує багато типів класифікації моделей і методів системного аналізу, заснованих на виділенні різних ознак, критеріїв. Оскільки нас цікавлять набори методів, що дозволяють вирішити завдання опису регіональної структурно-інвестиційної системи, діагнозу її стану і розвитку, з позиції регіонального управління, оцінки її вкладу в економічну і соціальну сфери, т.е досить велике коло питань, візьмемо за основу укрупнену класифікацію. Ця класифікація дозволяє розглянути послідовність методів на різних стадіях вивчення об'єкту і різних етапах ухвалення рішень; вона досить зручна, оскільки відображає в якійсь мірі і історію розвитку методів, і їх взаємозв'язок і взаємовплив.

1) Цей метод як універсальний науковий інструмент розуміння поведінки складних систем : економічних, соціальних, політичних.

2) Незважаючи на популярність застосування цього методу в наукових дослідженнях, в науковій літературі присвяченій проблемам структурно-інвестиційного розвитку регіонів цієї тенденції доки не простежується, або простежується, але слабо.

3) Основні визначення, використовувані в загальній теорії систем і системному аналізі. З метою розробки когнітивних моделей регіональної структурно-інвестиційної системи (PCIC), розглянемо основні визначення і закони теорії систем.

4) Дійсно, виявлення особливостей регіональної структурно-інвестиційної системи неможливе без розуміння особливостей і законів систем, які стали цілеспрямовано вивчатися з початку XX століття.

5) За цей період створені різні теорії (у тому числі: «Загальна теорія систем», «Синергетика»), методи аналізу складних систем (наприклад, системний), методи ухвалення рішень і управління складними системами [93].

6) Ґрунтуючись на результатах цих досліджень, необхідно розглядати РСІС як складну систему, що різноманітно взаємодіє з соціально-економічним, політичним, міжнародним середовищем.

7) Для того, щоб виділити особливості РСІС, необхідно ввести ряд понять, використовуваних в загальній теорії систем і системному аналізі.

8) У загальному випадку можна ґрунтуватися на нижченаведених визначеннях понять «система», «організаційна система» і пов'язаних з ними інших понять.

9) Система — ця безліч елементів, що знаходяться в стосунках і зв'язках один з одним, що утворюють цілісність або органічну єдність завдяки тому, що його властивості не зводяться до властивостей складових його елементів.

10) Організаційна система — це цілеспрямована система, створена і функціонує в тій або іншій сфері людської діяльності.

11) Структура може бути простою або складною, бути ієрархічною або мережевою.

Організаційна система — це відкрита система, тобто що взаємодіє із зовнішнім середовищем.

Елемент — межа розчленовування системи з точки зору рішення конкретної задачі, з точки зору поставленої мети. Елементи системи можуть представляти собою поняття (понятійна система), об'єкти (наприклад, окремі облаштування технічної системи), суб'єкти (наприклад, працівники організації). Система може складатися з усіх трьох типів названих елементів, це організаційні людино-машинні системи.

Підсистема — компонент (частина) системи, більша, ніж елемент, але детальніша, ніж уся система в цілому. Підсистема повинна мати властивості системи, у тому числі властивістю цілісності, а не бути групою елементів, компонентом системи. Для підсистем формуються підцілі [95].

Стосунки (взаємозв'язки, зв'язки) між елементами представляють систему у вигляді деякої структури, забезпечують виникнення і збереження структури, цілісності системи.

Зв'язок одночасно характеризує і будову (статyku), і функціонування (динаміку) системи. Зв'язки можна характеризувати напрямом, силою («слабке», «сильне»), числом, характером або видом (зв'язки підпорядкування, зв'язки породження або генетичні, рівноправні або байдужі, зв'язки управління), з напряду процесів в системі (прямі і зворотні). Зворотний зв'язок є основою саморегулювання, розвитку, пристосування систем. Зв'язки ще визначають як обмеження системою свободи елементу.

Структура — це те, що залишається незмінним в системі при зміні її станів при реалізації різних форм поведінки. Структура — ця безліч усіх стосунків, зв'язків між елементами і підсистемами усередині системи.

Системи можуть взаємодіяти один з одним, з довкіллям.

Довкілля — це об'єкти, які не входять в систему (як в цю єдність), але зміна властивостей, яких яким-небудь чином впливає на систему. Встановлюючи межі, ми визначаємо, які системи (чи підсистеми) знаходяться під контролем особи, що приймає рішення, які немає. Якщо ігнорувати взаємодії системи з середовищем, можна отримати безглузді з точки зору практики управлінські рішення.

Для опису взаємодії з середовищем використовують поняття «вхід», «вихід», «стан», «поведінка» системи. Щоб представити систему, можна скористатися її моделлю, вживану при кібернетичному підході: моделлю типу «чорний ящик» .

Системи (елементи підсистеми) мають ознаки або властивості (характеристиками). Ознаки можуть бути якісними і кількісними.

Ознака може бути мірою ефективності. Виміряти ознаку часто є серйозною проблемою.

Стан системи характеризується значеннями ознак в даний момент часу. Стани системи міняються в процесі її функціонування [98].

Поведінка системи — ця зміна станів системи в часі. Переходи системи (чи

її частин) із стану в стан викликають потоки, визначувані як швидкість зміни значень ознак системи.

Нас цікавить певний клас організаційних систем — соціально-економічний, до яких і відноситься РСІС. Зasadничим її елементом є людина; діяльність людини визначає особливості усіх процесів функціонування і розвитку такої системи. Зв'язки, завдяки яким існують ці системи, характеризують складні і суперечливі стосунки між людьми, засновані на їх інтересах, цінностях, мотивах, установках. Таким чином, організаційні системи містять активні елементи. Грунтуючись на вище приведених визначеннях систем, пропонуємо наступне для регіональної структурно-інвестиційної системи.

Регіональна структурно-інвестиційна система — це організаційна соціально-економічна система, що є цілісною сукупністю взаємозв'язаних елементів і підсистем (матеріальні ресурси, засоби виробництва, грошові накопичення, об'єкти інтелектуальної власності — інвестиційні ресурси, інвестори, фінансово-кредитні і інвестиційні установи, замовники і виконавці робіт — суб'єкти інвестиційної діяльності; управлінські структури і системи управління, системи норм і правил та ін.), цілеспрямованих на активізацію інвестицій в основний капітал в таких видах економічної діяльності реального виробництва, які забезпечать стійкий соціально-економічний розвиток як регіону, так і держави в цілому.

Будучи системою, РСІС підкоряється загальним законам і закономірностям, властивим їм. Ці закономірності необхідно знати для того, щоб можна було будувати такі РСІС з позиції регіонального управління, які виконують свої функції і відповідають своїм цілям [109].

В процесі вивчення особливостей функціонування і розвитку складних систем з активними елементами були виявлені ряд закономірностей, що допомагає глибше зрозуміти їх діалектику. Так, до основних закономірностей РСІС можна віднести:

-закономірності цілестворення : тобто закономірність виникнення і формулювання цілей (залежність уявлення про цілі і формулювання мети від

стадії пізнання об'єкту, процесу і від часу);

залежність мети від зовнішніх і внутрішніх чинників; можливість і необхідність зведення завдання формулювання узагальнювальної — глобальної меті до завдання її структуризації), формування структур цілей (залежність способу представлення цілей від стадій пізнання об'єкту, прояву в структурі цілей . закономірності цілісності, закономірності формування ієрархічних структур цілей).

закономірності взаємодії частин і цілого (цілісність, інтегративність);

-закономірності ієрархічної впорядкованості РСІС (комунікативність, ієрархічність) :

-закономірності функціонування і розвитку РСІС (історичність, самоорганізація);

-закономірності здійсненності РСІС (еквіфінальність, закон «необхідної різноманітності», потенційна ефективність).

Неструктуровані проблеми — це проблеми, виражені, головним чином, в якісних ознаках і характеристиках, вони не піддаються кількісному опису і числовим оцінкам. Дослідження таких проблем, можливо тільки евристичними методами; відсутня можливість застосування логічно впорядкованих структур відшукування рішень. Управління РСІС — це процес прогнозування, планування, організації, мотивації, ухвалення рішень, контролю, необхідний для того, щоб сформулювати і досягти цілей РСІС [119]. Далі розглянемо поняття пов'язані з управлінням великими системами, у тому числі з управлінням РСІС.

Система управління (СУ) — це сукупність об'єкту управління (ОУ) і системи (УС) Функціонування організаційних систем, їх взаємодія з довкіллям неможливо представити у вигляді традиційних формальних кількісних моделей. Це викликано головним чином тим, що, організаційні системи характеризуються величезною кількістю елементів і взаємозв'язків між ними, наявністю невизначеності, описом на якісному рівні, неоднозначністю наслідків тих або інших рішень. Наявність таких умов дозволяє віднести проблеми РСІС і управління нею, як організаційної системи, до слабоструктурованих.

Як відомо, проблеми (об'єкти) прийнято класифікувати як структуровані, слабоструктуровані, неструктуровані.

Структуровані проблеми це такі проблеми, в яких істотні залежності ясно виражені і можуть бути представлені в числах або символах. Це проблеми «кількісно виражені»; рішення проблем цього класу використовує методологію дослідження операцій.

Слабоструктуровані проблеми характеризуються наявністю як якісних, так і кількісних елементів. До цього класу проблем відносяться більшість найбільш складних проблем економічного, технічного, політичного, воєнно-стратегічного і тому подібне характеру. Для дозволу їх використовують різноманіття методів системного аналізу, формальної і неформальної логіки, когнітивний аналіз, статистичний аналіз, теорію розпливчатих великих кількостей, синергетичний підхід і багато що інше. РСІС схильна до динамічних змін, в ній проявляється закономірність історичності індивідуума, фірми, фінансово-кредитної установи, держави, які можуть вступати в протиріччя один з одним РСІС в тому або іншому ступені підкоряється загальним закономірностям систем.

Нині реалізація управління складними системами і ситуаціями привела до необхідності створення систем підтримки управлінських рішень в умовах усіх видів названих проблем.

Ухвалення рішень — найбільш складний і у відповідь етап діяльності людини в різних організаційних структурах. Тому комп'ютерне моделювання процесу ухвалення рішень сьогодні стає центральним напрямом автоматизації діяльності особи, що приймає рішення (ОПР); розробляються автоматизовані управлінські організаційні системи. Досвід показує, що системи підтримки підвищують продуктивність осіб, що приймають рішення. Поліпшення якості можливе тому, що ОПР розглядає альтернативи рішення перед тим, як їх прийняти, використовуючи для цього моделі формування рішень і їх оцінки [123].

Підводячи підсумок усьому вищесказаному, можна позначити наступні основні особливості РСІС :

- засадничим елементом РСІС, як системи, що самоорганізується, являється

людина, яку можна розглядати як системотворний чинник системи;

- PCIC, як відкрита система, робить потужний вплив на зовнішнє середовище, що оточує її, будучи в той же час сильно залежною від цього середовища; від PCIC залежить соціально-економічний розвиток України, її положення на міжнародній арені;

- ефективність (у тому числі економічна, соціальна, бюджетна) PCIC проявляється практично відразу, і нарощується з часом — PCIC і її проблеми відносяться до слабоструктурованих;

- дослідження регіональної структурно-інвестиційної системи неможливо провести єдиним методом, потрібна система методів, підходів, прийомів, залежних від цілей і аспектів дослідження; з цієї ж причини не може бути і єдиною методологія, методологія дослідження слабоструктурованих систем носить риси індивідуальності дослідження, навіть якщо підкоряється загальним вимогам і закономірностям.

2.3. Інвестиційний механізм організації кадрів при формуванні державної політики економічної безпеки

Нині для стійкого функціонування підприємств і їх економічного підйому, необхідно удосконалювати свою діяльність у сфері економічної безпеки. В умовах росту економік, глобалізації виробництва, гостро встає питання про проблеми економічної безпеки. Економічна безпека дозволяє добитися постійного, результативного, економічного розвитку підприємства. Результатами діяльності стануть економічна незалежність організації, забезпечення зайнятості робітників, підвищення їх достатку і рівня життя.

Економічна безпека підприємства є таким станом корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, при якому гарантується найбільш ефективне їх використання для підтримки стабільності підприємства на економічному ринку.

Іншими словами, економічна безпека — це стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, обумовлених господарсько-економічною діяльністю. «Економічна безпека — це стан національного господарства, яке здатне забезпечити ефективне управління, поступовий розвиток суспільства, соціально-політичну і фінансову стабільність, забезпечення економічних інтересів на державному і світовому рівнях, високу обороноздатність в умовах впливу негативних зовнішніх і внутрішніх чинників, яка обумовлюється мірою становлення виробничих сил, станом соціально-економічних взаємовідносин і зростанням науково-технічного прогресу при застосуванні його підсумків в національному господарстві і зовнішньоекономічній діяльності» [40].

«Трудові стосунки — стосунки, засновані на угоді між працівником і працедавцем про особисте виконання працівником за плату трудової функції (роботи за посадою відповідно до штатного розпису, професії, спеціальності з вказівкою кваліфікації; конкретного виду що доручається працівникові роботи) в інтересах, під управлінням і контролем працедавця, підпорядкуванні працівника правилам внутрішнього трудового розпорядку при забезпеченні працедавцем умов праці, передбачених трудовим законодавством і іншими нормативними правовими актами, що містять норми трудового права, колективним договором, угодами, локальними нормативними актами, трудовим договором [125].

На нашу думку, кадрова безпека підприємства — це відповідальність керівництва підприємства за забезпечення психологічного і емоційного комфорту кожного співробітника. А не тільки регулювання забезпеченням ділових трудових стосунків працівника і працедавця.

Головна відмінність цього визначення полягає у виведенні на перший план психологічної складової в організації кадрової безпеки вже працюючих співробітників підприємства.

Перед системою економічної безпеки встають наступні цілі:

1) правовий захист кожного учасника економічної діяльності;

2) зведення до мінімуму дієвості внутрішніх і зовнішніх загроз економічному стану суб'єкта і його ресурсам;

3) збереження стійких темпів формування суб'єкта, зовнішніх економічних стосунків і результативності використання ресурсів;

4) забезпечення стабільного функціонування суб'єкта безпеки;

5) забезпечення стійкості громадських умов в соціумі.

Для цього приділяється значна увага застосуванню нових технологій і сучасної інформації, стану і розвитку фінансів суб'єкта, його управлінської діяльності. Зважаючи на позначені цілі перед системою економічної безпеки стоять наступні завдання:

- захист прав і інтересів суб'єкта безпеки;
- аналіз обставин і прогнозування появи потенційних загроз;
- аналіз і оцінювання дійсності виникнення загроз і вірогідного збитку;
- розробка запобіжних заходів з профілактики загроз;
- подальше поліпшення системи економічної безпеки з урахуванням набутого досвіду;
- реагування на загрози, що з'явилися, і аналіз результативності прийнятих заходів.

Нині виділяють наступні складові економічної безпеки: фінансову, інформаційну, техніко-технологічну, правову, екологічну, кадрову. Кадрова безпека є необхідною складовою організації і забезпечується завдяки психологічній надійності працівника. «Кадрова безпека — це комплекс заходів, спрямовані на запобігання і усунення загроз і ризиків, а також негативних для економічного стану компанії наслідків, пов'язаних з роботою і поведінкою персоналу, його інтелектуальним потенціалом, трудовими стосунками в цілому» [123].

«Система кадрової безпеки — це найважливіша складова економічної безпеки підприємства, оскільки персонал, кадри первинні для будь-якої її складової (фінансової, інформаційної, техніко-технологічної, правової,

екологічної)»[127]. У даному контексті заходи з забезпечення кадрової безпеки доцільно використати в двох ситуаціях: при відборі кандидатів на вакантні посади; при плануванні звільнення співробітників.

Як вказує І.С. Бусигіна, «кадрова безпека — це операція, спрямована на запобігання негативного впливу на економічну безпеку підприємства за рахунок ризиків і загроз, пов'язаних з працівниками, їх інтелектуальним потенціалом і трудовими стосунками. Кадрова безпека займає особливе положення в сукупності інших елементів системи безпеки підприємства, оскільки працює з персоналом, кадрами, а вони у будь-якій складовій первинні» [14]. Як вказують українські вчені, основною метою забезпечення безпеки організації є сукупна дія на потенційні і реальні ризики і загрози що ускладнюють успішну роботу в нестабільних умовах зовнішнього і внутрішнього середовища. Метою забезпечення безпеки будь-якої організації є комплексна дія на потенційні і реальні загрози (ризики), що не дозволяють успішно функціонувати в нестабільних умовах зовнішнього і внутрішнього середовища. Дослідження в цій сфері показують, що найважча і складніша ланка в системі безпеки — це людина, оскільки саме людський чинник може зробити негативний вплив на успішність діяльності підприємства [131].

Об'єкти економічної безпеки — економічна система в комплексі і її складові : фінансові ресурси, природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, господарські структури, нерухомість, сім'я, окрема особа і інші.

Суб'єкти, що входять в економічну безпеку : держава і її інститути, законодавчі структури, установи і відомства як державного, так і приватного сектора економіки.

У системі державної громадянської, муніципальній і комерційної зайнятості до числа таких людських чинників правомірно віднести надійність службовця і обумовлені психогенні кадрові ризики. Відповідно, службовець виступає свого роду носієм (явних або латентних) ризиків. У цьому контексті, як вказують С.С. Тарасов і співавтори, «кадрову безпеку правомірно розглядати з двох сторін: з точки зору безпечного функціонування співробітників на перший

план виходить охорона і поліпшення умов праці [139].

Це може бути одним їх умов профілактики кадрових ризиків і загроз з боку персоналу; з точки зору економічної безпеки.

Таким чином, можна зробити висновок, що кадрова безпека — це комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію психогенних ризиків, обумовлених психологічною надійністю (ненадійністю) працівника, припускаючих спричинення збитку як організації (її відділів, підрозділів, департаментів і тому подібне), так і самому суб'єктові трудової діяльності. Процес кадрової безпеки повинен включати моніторинг стану працівників.

Аналіз діяльності будь-якого підприємства розпочинається з аналізу основних економічних показників. З його допомогою відбувається виявлення, вивчення і мобілізація резервів зростання доходів, прибутку, підвищення рентабельності при поліпшенні якості обслуговування споживачів.

В процесі аналізу перевіряють міру досягнення планів за доходами, витратами прибутком, розглядають показники динаміки росту та зниження показників, визначають чинники, що впливають на фінансові результати діяльності підприємства, а також знаходять резерви росту основних показників, складають прогноз на наступний період.

Аналіз фінансового положення слід розпочинати із загального ознайомлення з активами і пасивами підприємства, що дозволяє зрештою дати оцінку фінансовій стійкості і ліквідності підприємства. Далі необхідно провести аналіз використання трудових ресурсів. «В якості основних завдань аналізу праці і заробітної плати можна виділити:

- аналіз використання робочої сили;
- аналіз продуктивності праці;
- аналіз оплати праці [35].

Під трудовими ресурсами підприємства розуміють чисельність і склад персоналу. Трудові ресурси підприємства підрозділяють на промислово-виробничий (ПВП) і непромисловий персонал. Відомості про працівників підприємства систематизують в штатному розписі, внутрішнім документом

організації. Аналіз достатньої кількості працівників основного виробництва підприємства визначається методом порівняння фактичних даних про кількість співробітників, працюючих за категоріями із запланованими показниками і з показниками, досягнутими в попередніх періодах.

Зростання продуктивності праці і ефективне виробництво може бути досягнутий шляхом стабілізації кадрів. Оцінка ефективності персоналу вимірюються в наступних показниках:

- кількісні показники;
- якісні показники;
- економічні показники.

Кількісні показники — оцінюють кількісні результати персоналу, а саме:

- оцінка потреби і забезпеченості персоналом підприємства;
- аналіз показників руху персоналу.

Якісні показники оцінюють якісні результати, залежні тільки від спільних зусиль декількох співробітників або підрозділів.

До якісних показників системи управління персоналом відносяться: кваліфікація, стаж роботи, гендерна ознака, вік. Економічні показники — оцінюють ефективність використання системи управління персоналу через показники продуктивності праці, рентабельності персоналу, підвищення об'ємів виручки і ефективності фонду заробітної плати.

За кількістю відпрацьованих днів та годин одним працівником можна проаналізувати повноту використання персоналу за мірою використання фонду робочого часу.

Цей аналіз проводиться в цілому по підприємству, з кожної категорії персоналу і виробничого підрозділу. Таким чином, резюмуючи усе вищевикладене, слід ще раз відмітити, що аналіз кадрової безпеки підприємства є важливим елементом в системі управління виробництвом, дієвим засобом виявлення внутрішньогосподарських резервів, основою розробки науково обґрунтованих планів і управлінських рішень. Фінансовий стан підприємства характеризується системою показників, що відбивають стан капіталу в процесі

його коло-обігу і здатність суб'єкта господарювання фінансувати свою діяльність на фіксований момент часу. Якість аналізу залежить від вживаної методики, достовірності даних фінансової звітності і компетентності працівника, що проводив аналіз і приймає управлінське рішення [38].

Проводячи аналіз кадрової безпеки підприємства, необхідно провести аналіз персоналу підприємства, джерел формування капіталу, а також розрахувати показники фінансової стійкості, фонду заробітної плати середньорічну зарплату одного працівника, кількість відпрацьованих днів одним працівником за рік. Система безпеки підприємства має бути комплексною. Вона потрібна, щоб забезпечити безпеку економічну, науково-технічну, кадрову, інтелектуальну, екологічну і інформаційну.

Метою забезпечення економічної безпеки є виявлення і ліквідація зовнішніх і внутрішніх загроз, створення сприятливого середовища для економічної діяльності. Досягнення цілей можливе тільки за допомогою комплексного виконання наступних завдань:

- виявлення реальних і потенційних загроз;
- розробка методів з запобігання загрозам, а також з ліквідації наслідків;
- вкладення засобів у вдосконалення системи економічної безпеки;
- взаємодія з правоохоронними органами;
- створення власної системи безпеки підприємства.

Таким чином, єдиної методики оцінки ефективності економічної безпеки нині не існує. Як правило, вона ґрунтується на оцінці кадрової складової служби економічної безпеки, оцінці служби економічної безпеки з перевірки благонадійності партнерів і визначенні рівня економічної безпеки на основі аналізу активів підприємства за допомогою коефіцієнтного аналізу.

Українська специфіка забезпечення кадрової безпеки підприємства ґрунтується на об'єктивних і суб'єктивних чинниках. До об'єктивних чинників відносять: специфічну трудову ментальність громадян, недоліки чинного законодавства в частині захисту інтересів приватного підприємництва, високу питому вагу «тіньової» і кримінальної економіки. До суб'єктивних чинників

відносять:

- орієнтацію власників або топ менеджменту організації на активне використання методів недобросовісної конкуренції,
- низьку міру соціальної орієнтації кадрової політики господарюючого суб'єкта,
- неефективну систему HR -менеджменту в організації,
- недостатню компетентність керівників середньої і нижньої ланки в області економічного і психологічного аспектів управління персоналом [61].

Фахівцями виділяються три основні складові і параметри оцінки надійності персоналу, тобто психофізіологічну, професійну і особову надійність. Психофізіологічна надійність визначається властивостями організму і психіки людини. Особливо важливою рисою у потенційного працівника є збереження працездатності в стресових ситуаціях, фізичних і психологічних перевантажень, не піддаючи ризику безпеку підприємства. Професійна надійність характеризується рівнем професійних знань, кваліфікації і досвіду в аналогічній галузі, високими діловими якостями, прихильності до своєї професії, розвинутою корпоративною і професійною культурою. Особова надійність забезпечується совісним відношенням співробітника до роботи, лояльністю до фірми з точки зору його моральних засад і життєвих принципів, соціального оточення.

Забезпечення кадрової безпеки господарюючого суб'єкта включає два основні напрями діяльності. Перший напрям припускає здійснення заходів у роботі з персоналом організації і підвищенню продуктивності праці її співробітників. Воно має на меті управляти персоналом, мінімізувати ризики і нейтралізувати загрози, що впливають на економічну безпеку господарюючого суб'єкта унаслідок того, що спостерігається недостатня кваліфікація персоналу, слабка організація системи управління кадрами, підбору, навчання і мотивації співробітників компанії.

Другий напрям полягає в реалізації дій з підтримки і формування інтелектуального потенціалу фірми. При цьому інтелектуальний потенціал

можна охарактеризувати як комплекс, що складається з матеріального і людського елементів. У свою чергу до матеріальних ресурсів відносяться права, які належать конкретному підприємству, на інтелектуальну власність і на її використання (наприклад, патенти і ліцензії). Іншими словами, вони включають права, що підлягають обов'язковому законодавчому захисту, на об'єкти, що визнаються інтелектуальною власністю. Сукупність накопичених на підприємстві знань, професійного досвіду, навичок і ділової репутації фірми, на зовнішніх ринках, носіями яких виступають співробітники цієї організації формує людські ресурси. Поширеною помилкою стратегічного характеру багатьох вітчизняних працевластувачів є невірне розставляння пріоритетів при виборі прикладних методів забезпечення власної кадрової безпеки. На перший план ними висуваються методи контрольного і репресивного характеру, спрямовані на виявлення фактів посадових злочинів, інших форм прояву нелояльності персоналу і подальше покарання їх винуватців. Між тим теорія і практика менеджменту вимагають забезпечення принципу пріоритетності заходів профілактичного характеру, що дозволяють ефективно запобігати можливим загрозам замість того, щоб потім витрачати сили, час і гроші на ліквідацію негативних наслідків» [7].

Таким чином, в Україні невелика кількість підприємств має у своєму розпорядженні окремий підрозділ, який регулював би процеси організації кадрової безпеки. Вітчизняний досвід організації кадрової безпеки на підприємстві в основному базується на пунктах, прописаних в Кодексі законів про працю України. В той же час, зарубіжні компанії покладають на себе більше додаткових зобов'язань, чим передбачено національним законодавством окремої країни, у тому числі що забезпечують психологічний комфорт, як працюючих співробітників, так і тих що звільняються. Це є основною відмінністю в підході до організації кадрової безпеки між вітчизняними і зарубіжними підприємствами. Грунтуючись на вищевикладеній інформації, був зроблений висновок, що кадрова безпека є комплексом заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків як економічних для підприємства, так і психогенних ризиків зокрема.

Процес організації кадрової безпеки на підприємстві повинен включати моніторинг і оцінку психологічної надійності і кадрових ризиків службовців. Вірно організована система кадрової безпеки — є одним зі значимих чинників, що дозволяють підприємству підвищити ефективність усіх вироблюваних ним процесів і збільшити об'єми отримуваного прибутку, що є основною метою будь-якого комерційного підприємства.

У свою чергу, необхідно також відмітити, що проведення аналізу і оцінки кадрової безпеки — моніторингу і оцінки психологічної надійності і кадрових ризиків службовців вимагають індивідуального підходу для кожного окремого даного підприємства. Так, для вибору методики проведення аналізу необхідно виходити з того наскільки великим є підприємство, наскільки великий штат співробітників є в розпорядженні і також із забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, його рентабельності.

Для забезпечення ефективного функціонування механізму кадрової безпеки і її зміцнення потрібне:

- поєднувати матеріальні вкладення в персонал з моральними;
- створювати безпечні і хороші умови для роботи персоналу;
- створювати умови для кар'єрного зростання персоналу;
- створити на підприємствах підрозділи кадрової безпеки;
- здійснювати на кожному підприємстві стратегічне кадрове планування;
- погоджувати ринкові умови, розвиток бізнесу і інтереси співробітників підприємства;
- здійснювати диференціацію розміру доходів працівників, що виконують різні функції [83].

Таким чином, забезпечення кадрової безпеки може гарантувати стабільну і максимально ефективну діяльність підприємства і високий потенціал його розвитку в майбутньому. Для запобігання будь-яким ризикам необхідно виявляти першопричини їх виникнення. Розглянемо проблему плинності кадрів. Нижче перераховані головні причини звільнення персоналу :

- плинність кадрів внаслідок поганої адаптації нового співробітника;

- незадоволення керівництвом, методами управління;
- поганий психологічний клімат, що склався в колективі;
- несприятливі умови праці;
- відсутність кар'єрного зростання, професійного розвитку, навчання;
- звільнення інших співробітників;
- перспектива отримання більш високої заробітної плати на іншому місці роботи;
- відсутність мотивації і лояльності співробітників до організації;
- незадоволення професією.

При цьому задоволеність кадрів і мотивація, як було описано раніше, є основними передумовами для скорочення плинності кадрів і підвищення продуктивності праці персоналу.

Не можна сказати, що в організації повністю відсутня система мотивації і підтримки високого рівня лояльності співробітників. Але перевага віддається в основному фінансовим мотивам, які, у свою чергу, не можуть повною мірою мотивувати співробітників на ефективну роботу.

Запропоновані заходи посилять економічну безпеку підприємства. Для збереження кадрової бази підприємству необхідно підтримувати бажання співробітників наслідувати корпоративні цілі і розділяти їх. Ефективність діяльності персоналу є замикаючою ланкою в ланцюжку можливостей, результативність якого безпосередньо залежить від організації кадрової роботи, що проводиться підприємством.

Таким чином, кадрова складова безпосередньо впливає на результати фінансово-господарської діяльності організації і стан економічної безпеки в цілому, тому вимагає постійного контролю і вдосконалення. Запропоновані заходи допоможуть понизити плинність кадрів, підвищити залученість співробітників в роботу. Це зробить позитивний вплив на підвищення ефективності роботи усього підприємства, його економічної безпеки і спричинить отримання більшого прибутку, що є головною метою підприємства.

Можна виділити декілька принципів, які забезпечать лояльність вже

працюючих на підприємстві співробітників [88]. Перший принцип кадрової безпеки відмова від позиціонування лояльності як одностороннього зобов'язання найнятого робітника перед своїм працедавцем.

Другий принцип — мотивація співробітників займає важливе місце в організації кадрової безпеки на підприємстві. Співробітники мають бути мотивовані в дотриманні техніки безпеки. Частенько ця мотивація підкріплюється винагородою в матеріальній формі.

Третій принцип — використання комплексного підходу при організації самого процесу управління лояльністю персоналу.

Четвертий принцип — впровадження спеціальної категорії посадовця, який виступатиме суб'єктом забезпечення безпеки як кадрової усередині підприємства, так і зовнішньої.

Введення в організації нової посади — інженер з підготовки кадрів.

Введення різних заохочень для співробітників за наслідування трудової дисципліни і лояльності підприємству. Регулярне проведення тестування співробітників на предмет задоволеності роботою допомагає збільшити рівень лояльності співробітників до організації, і як наслідок максимізував ефективність виробництва.

Введення проведення заходів неформального спілкування співробітників, спрямованих на підтримку корпоративного духу і згуртованості колективу створює високий рівень мотивації співробітників, дозволяє скоротити плинність кадрів і позитивно впливає на показники продуктивності праці.

Забезпечення процедур онбординга під час адаптації персоналу дозволяє новим співробітникам швидше приступити до своїх обов'язків і сприяє ефективності їх діяльності;

Контроль і припинення виникнення деструктивних конфліктів на робочому місці дозволяє запобігти відходу кваліфікованих кадрів, зберігши конкурентоспроможність організації.

Надання психологічної підтримки і допомоги в працевлаштуванні скорочуваним працівникам дозволяє зберегти хорошу репутацію організації, тим

самим забезпечуючи мінімізацію ризиків поширення негативної інформації про організацію.

Проведення для співробітників загальних заходів для зміцнення колективного духу і підтримки здорової атмосфери на підприємстві. Дані рекомендації з організації кадрової безпеки на підприємстві під час поширення вірусних інфекцій. А саме [108]:

- переведення усіх співробітників незайнятих у виробництві на видалену роботу;
- організація на виробництві безпечного режиму роботи;
- якщо співробітник був у відпустці і при цьому виїжджав з міста або країни, то його необхідно перевести на карантин протягом 14 днів, перш ніж вийти на роботу на підприємстві;
- у разі зниження оплати праці, необхідні зміни основної частини, а до системи бонусів додати додаткові критерії, які, у разі фінансового успіху компанії, перекриватимуть скорочення зарплати.

Таким чином, кадрова складова безпосередньо впливає на результати фінансово-господарської діяльності організації і стан економічної безпеки в цілому, тому вимагає постійного контролю і вдосконалення.

Таким чином, проведений аналіз, дав змогу сформулювати наступні висновки.

Критеріями ефективності інвестиційної діяльності в системі економічної безпеки, являються:

гарантований захист і гармонійний, соціально-спрямований розвиток економічної і фінансової систем і усієї сукупності фінансових стосунків і процесів в країні;

готовність і здатність інститутів інвестиційного комплексу у рамках проведення інвестиційної політики створювати механізми реалізації, захисту інтересів і розвитку національної економіки і національних фінансів;

умови якнайшвидшого залучення мультиплікативного, і акселеративного чинників вкладення інвестицій в економіку, здійснення стратегічних установок

структурної перебудови економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства;

А також формується необхідний і достатній економічний потенціал і фінансові умови для збереження цілісності і єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів, успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам економічної і інвестиційної безпеки .

Серед тенденцій економічної безпеки слід виділити слабку орієнтацію економіки на реалізацію інвестиційного потенціалу за наявності унікальної ресурсної бази, розбалансованість національної інвестиційної системи унаслідок відсутності механізмів взаємозв'язку між її основними елементами/

На сучасному етапі соціально-економічних перетворень визначені закономірності у сфері інвестиційної привабливості і інвестиційної активності господарюючих суб'єктів :

неоптимальний розподіл інвестицій у регіонах, що впливає на погіршення інвестиційного клімату;

збереження участі іноземного капіталу в інвестиційних проектах, що реалізуються на території держави;

хаотична політика у сфері залучення капіталовкладень і недостатнє використання механізмів державно-приватного партнерства в розробці і реалізації інвестиційних проектів.

Організаційно-економічними передумовами, умовами і механізмами інтеграції вітчизняних і іноземних інвестицій в українську економіку є:

створення єдиного органу, відповідального за реалізацію інвестиційного розвитку економіки,

забезпечення інвестиційного клімату в регіонах,

впровадження і проведення моніторингу інвестиційних проектів,

проведення оцінки інвестиційної діяльності господарюючих суб'єктів,

впливи інвестиційних чинників на забезпечення економічної безпеки регіону і держави.

Розвитку основних напрямів публічного регулювання за допомогою фінансових інструментів інвестиційних механізмів і законодавчої бази, спрямованих на створення сприятливих умов залучення іноземних інвестицій в національну економіку і забезпечення національної економічної безпеки і створення сприятливого інвестиційного клімату сприяють: інструменти, здатні до здійснення прямих інвестицій, а саме безпосереднє вкладення засобів в розвиток бізнесу, устаткування, персоналу. Необхідна розробка і планомірне впровадження Стратегії зі створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні на основі вітчизняного і зарубіжного досвіду; внесення змін до законодавства України, сприяючого:

- використанню механізму податкових і інших пільг інвесторами на території держави;
- у трудове законодавство і законодавство про освіту, сприяюче здійсненню інвесторами інвестицій в людський капітал;
- створення інвестиційних зон на території держави, в яких здійснення інвестиційних вкладень у формі прямих інвестицій привабливе для інвестора.

Стійкі темпи економічного зростання і розвитку, засновані на інвестиціях і інноваціях, вимагає безпосередньої участі державних структур в заохоченні високих темпів інновацій через інвестиції, приватні і державні інвестиції в наукові дослідження і розробки, розвиток системи освіти, вдосконалення ринків капіталу, вдосконалення законодавчої бази, щоб підтримати існуючі, а також відкрити нові високотехнологічні підприємства. Це — модель економічного зростання і розвитку, орієнтована на формування конкурентних переваг.

РОЗДІЛ III.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Формування пріоритетів державної політики економічної безпеки України

Питання ефективного управління структурними змінами в економіці, процесом відтворення основних фондів реального виробництва для забезпечення економічної безпеки, за допомогою вливання інвестиційних ресурсів за рахунок усіх джерел формування є нині найбільш актуальними, як на рівні держави, так і на рівні регіонів [111].

Дійсно, як було відмічено раніше, в численних наукових публікаціях останніх років, докладно доводиться, що зовні вражаючі показники макродинаміки приховують виняткову слабкість внутрішніх джерел зростання національної економіки, маскують серйозні диспропорції в розвитку її конкретних галузей і секторів (передусім — паливно-енергетичного і оброблювального комплексів, високотехнологічних виробництв). Незадовільна і інноваційна складова цієї динаміки.

Отже, розробка довгострокової інвестиційної стратегії, щорічних інвестиційних програм регіонів повинна ґрунтуватися на аналізі розвитку галузей господарства, їх вкладу в стабільне економічне зростання.

Модернізація країни у вирішальному ступені залежить від структурної перебудови її економіки. Без радикального оновлення сфери матеріального виробництва не можна повернути Україну в «коло» розвинених країн. При цьому модернізація економіки, диверсифікація її реального сектора не можуть бути здійснені спонтанно, на основі виключно механізмів ринкового саморегулювання. Ставка на ці механізми в 1990-і роки виявилася помилковою. Вона не лише не привела державу в постіндустріальну цивілізацію і не просто

заблокувала рішення завдань постіндустріальної модернізації, але і зумовила стрімку деіндустріалізацію однієї з провідних промислових держав світу [114].

У обставинах, що склалися, у країні ще є вибір між двома варіантами розвитку. Перший — це продовження тренду якісного застою, з перспективою втрати національної конкурентоспроможності. Другий — держава переймає на себе функції суб'єкта цілеспрямованої і динамічної структурної модернізації і намагається використовуючи певну систему заходів, здолати ці системні недоліки і сформувані необхідні економічні і інституціональні умови для перекладу економіки в новий якісний стан.

Перевірений спосіб оновлення матеріальної бази економіки — структурна політика, суть якої зводиться до встановлення державою пріоритетних напрямів економічного розвитку і застосуванню адекватних засобів їх реалізації. Країни, яким вдалося вчинити економічний прорив і перетворитися в економічно розвинені, здійснили це винятково за допомогою промислової політики (Японія, Південна Корея, Китай, Малайзія, Тайвань) [39].

Як показує міжнародний досвід, необхідність проведення активної державної структурної політики пояснюється двома головними причинами: недостатньою економічною (ринковою) мотивацією господарських структур, що склалися, до рішення завдань технологічної і структурної модернізації виробництва; слабкістю або відсутністю господарюючих суб'єктів, здатних відповідати на сигнали структуро-коректуючої політики.

Найгірше, якщо держава взагалі відмовляється від вибудовування структурних пріоритетів з міркувань неправдиво зрозумілої економічної свободи. Тоді за рахунок засобів платників податків частенько реалізуються, по суті помилкові переваги, що формуються головним чином відповідно до лобістського потенціалу представників тих або інших групових, або у буквальному розумінні приватних інвесторів [71].

На концептуальному рівні структурна політика як мінімум повинна відповісти на наступні принципи для економічного розвитку країни питання:

на яких регіональних ринках повинне переважно здійснюватися економічне

зростання (розвиток внутрішнього ринку, інтеграція і її формати, експортно-орієнтована економіка);

яким має бути товарне наповнення (галузева структура) економічного зростання;

за рахунок яких джерел повинне відбуватися економічне зростання і як здійснювати мобілізацію і цільове використання таких ресурсів;

хто буде основним суб'єктом модернізації економіки в різних її секторах (державна, великий, середній, малий бізнес, іноземний капітал);

яким має бути економічний механізм, що забезпечує зацікавленість господарюючих суб'єктів в активній участі в проектах структурної модернізації національної економіки, а так само достатню прозорість фінансових потоків і ефективний контроль за їх цільовим використанням [79].

Однак, по-перше, навряд чи існує досконалий і незалежний від суб'єктивних спрямувань механізм визначення пріоритетів структурної перебудови економіки. Як немає досконалого ринку, який забезпечує оптимальну аллокацію ресурсів, так немає і ідеального, «науково обґрунтованого» механізму публічного регулювання виявлення потреб суспільства в тій або іншій структурі економіки. Проте, чим демократичніше суспільство, тим за інших рівних умов швидше буде помічена помилка в поширенні пріоритетів.

Як показує історичний досвід, властивий будь-якому суспільству соціальний імунітет набагато швидше «спрацьовує» при демократичному порядку правління, чим при авторитарному, ефективніше сигналізує про необхідність модифікації встановленої ієрархії цілеустановок.

По-друге, до числа пріоритетів структурної політики слід відносити ті напрями розвитку, стосовно яких Україна ще зберігає конкурентні переваги — реальні. Частина таких пріоритетів очевидна: лісовий та аграрний комплекси, виробничий потенціал яких, проте сам підлягає модернізації, включаючи радикальну диверсифікацію; виробництво озброєнь; енергетичне

машинобудування — традиційне в період «подвійних» — цивільних і військових технологій; транспортне машинобудування.

По- третє, Україна має шанс вистояти в глобальній конкуренції, лише одночасно розвиваючи два інтегральних пріоритетних напрями, пов'язаних з «новою», або «інноваційною економікою» з одного боку, і «старою», сировинною економікою з іншого боку. Пропорції між ними повинні цілеспрямовано регулюватися, виходячи з довгострокових національних інтересів [80].

Інноваційний сектор не може бути лише деякою «прибудовою» до сировинного. За рахунок обмежених бюджетних вливань не вдасться забезпечити необхідні масштаби його розвитку. Доведеться формувати у сировинних корпорацій сильну мотивацію до диверсифікації і переливання капіталу у високотехнологічні сфери: переробну і машинобудівну. З урахуванням інерційності і політичної «ваги» сировинного сектора завдання не просте, але вирішувана. Для його виконання необхідно розробити стосовно національної економіки в цілому перспективні (на 5-10 років) пріоритетні напрями розвитку техніки, технології, і НДР, а у рамках цих напрямів — виявити актуальні проблеми, що підлягають рішення з використанням бюджетних ресурсів [82].

Роль держави в проведенні структурної політики з забезпечення економічної безпеки полягає не в управлінні конкретними підприємствами або в їх опіці, а в розробці пріоритетів і «коридорів зростання» для формування довготривалої політики, орієнтованої на досягнення стійкого розвитку на основі забезпечення продовольчої, енергетичної і економічної безпеки країни. При цьому необхідно враховувати наявність двох досить автономних сфер господарського буття з неспівпадаючими критеріями відбору конкурентних пріоритетів структурної політики.

Після оцінки і ранжирування їх потенціалу за мірою конкурентоспроможності на внутрішньому і міжнародному ринках (відповідність міжнародним стандартам конкурентоспроможності стану виробничих потужностей, наявності сировинного і кадрового потенціалів,

інноваційного заділу) виникає база для ухвалення рішень про доцільність і форми підтримки. Така підтримка може здійснюватися у формі кредитного фінансування для:

- створення імпортозаміщених або експортноорієнтованих галузей;
- придбання ліцензій на випуск конкурентної продукції для внутрішнього ринку;
- пільгового кредитування експортних поставок машин і устаткування;
- введення преференцій з метою залучення іноземних інвесторів для прискореного розвитку окремих галузевих сегментів національної промисловості [84].

Якщо буде виявлена доцільність не збереження тих або інших елементів промислового потенціалу в силу їх низької конкурентоспроможності і відсутності реальних передумов для її підвищення, промислова політика має бути спрямована виключно на мінімізацію соціальних витрат від закриття таких виробництв.

Критерій конкурентоспроможності порівняно зі світовим рівнем втрачає своє значення. В цьому випадку пріоритети структурної політики визначаються ієрархією інших цілей і критеріїв, які ще у меншій мірі піддаються квантифікації. Тут цілеспрямована державна підтримка має бути спрямована на виробництво не окремих товарів і послуг, а цілісних систем, що забезпечують життєдіяльність суспільства і мінімізацію можливих загроз для нього з боку навколишнього світу.

Формування ефективної регіональної структурно-інвестиційної державної політики забезпечення економічної безпеки можливе в результаті існуючих концепцій публічного управління, що усебічно пропрацювали, структурно-інвестиційним процесом.

Але, приватний інвестиційний попит мінливий. Це обумовлено наступними чинниками:

- суб'єкти заощаджень і інвестицій виступають як різні групи, що приймають рішення про заощадження і інвестиції на різних підставах;

- джерелом фінансування інвестицій є не лише поточні заощадження, але і готівкові заощадження домашніх господарств і емісія грошових коштів [86].

Мінливість приватного попиту викликає нестабільність економіки, що визначає необхідність державного втручання, в основі якого повинна лежати дія на динаміку цін і процентних ставок.

Логіка данної моделі полягає в наступному. Припустимо спочатку, що при прогнозованій величині грошової маси в зверненні встановлюється рівноважна ставка позикового відсотка. Згідно з кейнсіанськими рекомендаціями з метою стимулювання інвестицій держава збільшує пропозицію грошей. При попиті, що зберігається на гроші, ринок відповідає на цю дію зниженням ставки відсотка. Зміни на грошовому ринку дають поштовх до реакції інвестиційного ринку : зменшення позикового відсотка призводить до росту інвестицій внаслідок здешевлення кредиту і підвищення курсу цінних паперів. При підвищенні вкладень у виробництво зростає об'єм національного продукту, збільшується маса доходу, на який приріст інвестицій (чистих) робить ефект, який мультиплікує. Таким чином, короткострокова дія держави призводить до стимулювання росту інвестицій і виробництва. Проте ринковий механізм, відповідаючи на рівень доходу, що підвищився, і відповідне підвищення попиту на гроші, збільшує ставку відсотка, що блокує інвестиції.

Таким чином, ринковий механізм, відреагувавши на державне втручання, кінець кінцем гасить первинний імпульс. Це означає, що в довгостроковій перспективі ставка відсотка слабо схильна до регулюючої дії. Політика подальшого нарощування грошової маси призводить не лише до інфляційного фінансування, але і до нескінченної еластичності попиту на гроші по відсотку. В результаті економіка потрапляє в ліквідну пастку, описану Д. Робертсоном. Подальше нарощування грошової маси не дасть ефекту, оскільки ставка відсотка не опуститься нижче певного мінімуму. У цій ситуації інвестиційний ринок не отримає імпульсу від грошового, що приведе до блокування інвестицій, спаду виробництва.

На протипагу кейнсіанству, де попит на гроші вважає нестійким і схильним

до дії спекулятивних мотивів, монетаризм виходить із стабільної функції попиту на гроші, обумовленою стійкою схильністю до заощаджень. З цього робиться висновок, що ефективне функціонування і розвиток ринкової системи може бути досягнуті за умови постійного приросту грошової маси, що відповідає потребам економіки.

На відміну від кейнсіанської теорії монетаризм припускає, що дискретна політика держави з маніпулювання грошовою пропозицією перешкоджає функціонуванню ринкової економіки, яка має високу міру стабільності.

Постійне втручання державних органів управління призводить до спотворення ринкової кон'юнктури, позбавляє господарюючі суб'єкти економічних орієнтирів. Регулювання інвестицій за допомогою дії на процентну ставку викликає порушення механізму саморегулювання, веде до різких коливань грошової маси в зверненні, росту інфляції. Тому для стабілізації економіки необхідно підтримувати постійно обґрунтоване зростання грошової маси відповідно до вимог ринку.

Регулювання величини і темпів росту грошової маси здійснюється методом таргетування, що припускає встановлення цільових орієнтирів зростання грошових агрегатів на майбутній період виходячи з очікуваного підвищення виробничого потенціалу і зростання цін впродовж періоду, що таргетує, а також обліку кількісних параметрів грошової маси в діях усіх учасників ринку.

Стабілізація цін, нівеляція інфляційної компоненти в результаті політики таргетування веде до стимулювання конкуренції. У цих умовах відбувається відновлення механізму рівноважних цін, орієнтуючих інвестора на вкладення у більше прибуткові сфери інвестиційної діяльності. З метою дії на інвестиційний процес держава використовує також зниження податкового тягаря [87].

Отже, рекомендації у сфері політики таргетування відносяться до компетенції найвищих органів державної влади і представляють інтерес у рамках справжнього дослідження в області безпеки економіки.

Сучасні системи економічного регулювання виступають як синтез державних і ринкових методів, співвідношення яких визначається специфікою

конкретної ситуації. В умовах соціально-економічної нестабільності посилюється роль державних методів економічного регулювання, при стійкому економічному розвитку зростає значення ринкових методів, тоді як держава зберігає за собою певні функції у сфері економічного і соціального регулювання.

Аналіз сучасної європейської практики функціонування прямих іноземних інвестицій (ПІІ), в контексті завдань забезпечення економічної безпеки держави, відбиває наступні правила:

обмеження або заборона допуску ПІІ в стратегічно важливі для держави галузі економіки (добувна і військова промисловість, транспорт, зв'язок, сфера фінансових послуг : банківська і страхова справа), або в галузі, де (у світовій практиці) дозволено функціонувати тільки національним державним або контрольованим державою організаціям і компаніям (енергетика, оборонна, тютюнова і винно-горілчана промисловість, пошта, телеграф, телефон, телі-радіо мовлення, транспорт);

політика залучення ПІІ повинна спиратися на інноваційний розвиток реальної економіки держави що робить ефект імпортозаміщення, а так само мультиплікативної дії на господарство країни.

Основні напрями сучасної інвестиційної політики України включають рекомендації різних наукових шкіл, напрямів і трактуються як «комплекс цілеспрямованих заходів, що проводяться державою зі створення сприятливих умов для усіх суб'єктів господарювання з метою поживлення інвестиційної діяльності, підйому економіки, підвищення ефективності виробництва і реалізації завдань соціального розвитку» [92].

Найважливіші напрями публічного регулюванні інвестиційної діяльності, здійснюваної у формі капітальних вкладень, відбиті в Законі України «Про інвестиційну діяльність». Основні напрями публічного регулювання інвестиційної діяльності, здійснюваної у формі капітальних вкладень, включають наступне:

Створення сприятливих умов для розвитку інвестиційної діяльності :

- вдосконалення системи оподаткування, механізму нарахування

амортизації і використання амортизаційних відрахувань;

- встановлення суб'єктам інвестиційної діяльності спеціальних податкових режимів, що не носять індивідуального характеру;

- захист інтересів інвесторів;

- надання суб'єктам інвестиційної діяльності пільгових умов користування землею і іншими природними ресурсами, що не суперечать законодавству України;

- розширення використання засобів населення і інших позабюджетних джерел фінансування житлового будівництва і будівництва об'єктів соціально-культурного призначення;

- створення і розвиток мережі інформаційно-аналітичних центрів, що здійснюють проведення рейтингів і публікацію рейтингових оцінок суб'єктів інвестиційної діяльності;

- вжиття антимонопольних заходів;

- розширення можливостей використання запоруки при здійсненні кредитування;

- розвиток фінансового лізингу;

- проведення переоцінки основних фондів відповідно до темпу інфляції;

- створення можливості формування суб'єктами інвестиційної діяльності власних інвестиційних фондів [95].

Пряма участь держави в інвестиційній діяльності:

- розробка, твердження і фінансування інвестиційних проєктів здійснюваних Україною спільно з іноземними державами, а так само проєктів фінансованих з державного бюджету;

- формування переліку будівництв і об'єктів технічного переозброєння для державних потреб і фінансування їх з державного бюджету;

- надання на конкурсній основі державних гарантій з інвестиційних проєктів за рахунок бюджету;

- розміщення на конкурсній основі засобів бюджету для фінансування

інвестиційних проектів;

- проведення експертизи інвестиційних проектів відповідно до законодавства України;
- захист українських організацій від постачання морально застарілих і матеріаломістких, енергоємних і ненаукомістких технологій, устаткування, конструкцій і матеріалів;
- розробка і затвердження стандартів і здійснення контролю їх дотримання;
- випуск облігаційних позик, гарантованих цільових позик;
- залучення до інвестиційного процесу тимчасово призупинених і законсервованих будівництв і об'єктів, що знаходяться в державній власності;
- надання концесій українським і іноземним інвесторам за підсумками торгів відповідно до законодавства України [110].

Зважаючи на необхідність проведення структурних перетворень, та активізації інвестиційної діяльності у рамках певної території, регіональні органи влади повинні проявляти значну активність в управлінні регіональними інвестиційними процесами, поліпшенні інвестиційного клімату, наданні різних податкових пільг і кредитної підтримки суб'єктам інвестиційної діяльності. Але, незважаючи на підвищену увагу, що приділяється цій проблемі, в економіці, вона далека від вирішення. Про це свідчать, як накопичені диспропорції і дисбаланси в економіці, незадовільний розвиток інвестиційних процесів у ряді регіонів, так і кількість публікацій, дискусій з цієї проблеми, що підтверджують гостроту сучасної ситуації воєнного стану. Враховуючи вищевикладене, а так само відповідно до проведених досліджень в попередній частині, на основі аналізу, викладемо сучасні теоретичні і практичні основи управління структурно-інвестиційним розвитком регіону для формування державної політики економічної безпеки.

Для досягнення стабільного економічного зростання, проведення структурних перетворень в економіці потрібне формування чіткої стратегії інвестиційного розвитку у на довгострокову перспективу. У стратегії

прописуються пріоритети структурного розвитку економіки і соціальної сфери. Відсутність такої стратегії призводить до того, що керівні органи при визначенні напрямів і пропорцій розподілу бюджетних коштів, залученні і розміщенні інвестицій, виборі пріоритетних інвестиційних проектів не мають надійного механізму, що дозволяє оцінити прийняте рішення з урахуванням перспектив розвитку регіону, забезпечення його комплексного розвитку, організації дії усіх його підсистем, найбільш ефективного використання інвестиційного потенціалу.

Відсутність інвестиційної стратегії, відмова від планування структурно-інвестиційного розвитку веде до роз'єднаності дій з боку різних органів влади, виникненню адміністративних бар'єрів, непрозорості дозвільних процедур і, як наслідок, до зниження рівня інвестиційної привабливості регіону.

Розробка регіональної інвестиційної стратегії грає ключову роль в забезпеченні ефективності регіональних інвестиційних і структурних процесів.

Форму реалізації інвестиційної стратегії в розрізі найбільш важливих аспектів інвестиційної діяльності в регіоні на окремих етапах її здійснення представляє інвестиційна політика. На відміну від інвестиційної стратегії формування регіональної інвестиційної політики є середньостроковим управлінським процесом, здійснюваним у рамках стратегічних рішень і поточних фінансових можливостей регіону. Реально інвестиційна політика, що включає комплекс технологій залучення інвестицій з державних і недержавних джерел, зазвичай відсутня [114].

Стратегічне управління інвестиційною діяльністю регіону отримує свою подальшу конкретизацію у формі тактичного управління цією діяльністю шляхом формування регіональної інвестиційної програми і портфеля інвестиційних проектів. Інвестиційна програма містить перелік конкретних заходів з реалізації завдань інвестиційної стратегії з вказівкою термінів, фінансового забезпечення, відповідальних виконавців, прогнозованих результатів. При формуванні стратегії інвестиційного розвитку регіону, регіональної інвестиційної програми, проблемою є вибір критеріїв відбору пріоритетних інвестиційних проектів. В умовах дотаційних регіональних бюджетів та воєнного стану, зазвичай

пріоритетними вважаються інвестиційні проекти, що несуть в собі в першу чергу соціальну ефективність, т. є. проекти, реалізація яких призводить до збільшення числа робочих місць, поліпшення охорони здоров'я людей, рішення екологічних проблем і інше. При усій важливості рішення вищеперелічених завдань, регіональна інвестиційна стратегія, а отже і інвестиційна програма повинні містити в першу чергу проекти, націлені на відтворення основних фондів реального виробництва, на створення економічних точок росту, сприяючи структурному розвитку економіки регіону в стратегічній перспективі. Представляється, що пріоритетні інвестиційні проекти у складі регіональної інвестиційної програми в сучасних умовах повинні визначатися з використанням комплексної системи соціальних, економічних і екологічних критеріїв [123].

Неодмінною умовою активізації інвестування засобів у виробничу сферу є наявність регіонального механізму управління інвестиційною стратегією. Цілеспрямована дія структур регіонального управління на усіх учасників інвестиційного процесу в інтересах досягнення намічених цілей структурно-інвестиційного розвитку регіону є суттю механізму управління регіональною інвестиційною стратегією. Цей механізм є сукупністю джерел інвестицій, форм і методів мобілізації і розміщення інвестиційних ресурсів, інструментів і важелів дії на інвестиційні процеси в цілях досягнення намічених завдань структурно-інвестиційного розвитку регіону. Механізм повинен включати певні засоби, за допомогою яких передбачається досягнення цілей регіональної інвестиційної стратегії, а саме, сукупність адміністративних, економічних, інституціональних і мотиваційних методів управління.

Регулювання інвестиційних процесів в регіоні може здійснюватися значно ефективніше у разі розширення групи методів і інструментів дії на суб'єктів регіональної інвестиційної системи з боку владних структур.

Доцільно більшою мірою активізувати зусилля на вдосконаленні інституціональної сфери регіональних інвестиційних процесів, і в першу чергу — на розвитку інвестиційної інфраструктури [125]. Темпи росту інвестицій в реальний сектор обласної економіки безпосередньо залежать від готовності

фінансової системи, включаючи банки, активно підтримувати розширення виробництва і сприяти реалізації інвестиційних проєктів. Необхідно створювати передумови для формування заощаджень усіма економічними агентами і подальшої їх трансформації у виробничі інвестиції. Для досягнення цієї мети доцільно розробити і реалізувати комплекс заходів з розвитку банківської системи регіону, інвестиційно-позикової системи, що включає:

- формування ефективної політики запозичень під реалізацію довгострокових інвестиційних проєктів;
- вдосконалення правової бази, що регулює регіональний фінансовий ринок;
- створення регіональних систем гарантій і співпраці з забезпечення зворотності позикових коштів;
- формування системи страхування інвестиційних ризиків та ін.

Представляється необхідним у фінансовій сфері створювати фонд цінних паперів і інвестиційний фонд. Фонд цінних паперів призначається для обслуговування проведення регіональної позики.

Інвестиційний фонд створюється шляхом залучення інвестицій під гарантії адміністрації регіону. До цього фонду, окрім відрахувань підприємств, повинні також увійти і залучені кошти населення.

Для проведення великих проєктів, реалізації схем фінансової допомоги у рамках регіональної інвестиційної політики влада потребує надійних партнерів, що представляють кредитно-фінансову сферу [132]. Тому у багатьох країнах (зокрема в Німеччині), а тепер і в Україні є банки, що засновані за участю місцевої і регіональної влади і знаходяться під їх контролем. Загальновідомо, що інтереси великих банків, як правило, не обмежуються економічним розвитком окремого регіону або міста. За ситуації, коли соціально-економічна обстановка в регіоні складна і підвищується ризик інвестиційних вкладень, незалежний банк може відмовити в інвестиційному кредиті. У зв'язку з цим потрібний регіональний банк, що впливає на економіку певного регіону і робить можливою взаємодопомогу. Фінансові ресурси в цьому випадку залишаються і

використовуються в цьому регіоні замість того, щоб переміститися в інші регіони або світові фінансові центри.

3.2. Структурні напрями удосконалення державної політики економічної безпеки

Виділення економічних національних інтересів як одних з найважливіших в структурі національних інтересів країни є основою ефективного стійкого розвитку її економічної системи. У роботах українських вчених [130] відмічено, що економічні інтереси — це спрямованість на отримання економічних переваг особи, суспільства і держави, забезпечення умов існування і розвитку економічної незалежності і добробуту.

Національні економічні інтереси визначають зміст, конфігурацію і напрям системи забезпечення економічної безпеки країни.

Згідно з думкою експертів Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України [132], забезпечення стабільного соціального і економічного розвитку в посткризовий період вимагає реалізації стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на зміну економічних механізмів розвитку, системну модернізацію економіки країни. За таких умов є шанс не лише мінімізувати негативну дію на Україну економічної рецесії, яку прогнозують розвиненим країнам світу, але і забезпечити стійкість державної економіки до нових кризових викликів з боку глобальної економіки, приєднати Україну до когорти країн, що динамічно розвиваються, яким властиві енергійні процеси посткризового відновлення навіть у воєнний та післявоєнний періоди..

Реалізація стратегічної мети підвищення конкурентоспроможності повинна відбуватися через формування ефективної і продуктивної ринкової економічної системи, адаптивної і чутливої до викликів світових ринків, здатної

відстоювати національні економічні інтереси, та стати основою інноваційної соціально орієнтованої моделі економічного розвитку.

Значна глибина негативної дії на економіку України світової фінансово-економічної кризи засвідчила необхідність модифікації участі України в міжнародному розподілі праці з метою посилення стійкості до коливань світових ринків і повнішого використання національного потенціалу. Структура українського експорту характеризується значною долею продукції сировинної спрямованості і низьким рівнем доданої вартості, домінуванням матеріаломісткого устаткування в експорті продукції машинобудування, що виснажує вітчизняну ресурсну базу і робить економіку країни надмірно сприйнятливою до зовнішніх негараздів. Питома вага товарів з високим рівнем доданої вартості в загальному об'ємі експорту товарів залишається незначною [138].

Таким чином, стратегію підвищення конкурентоспроможності економіки України доцільно орієнтувати на досягнення наступних базових цілей :

- визначення основних пріоритетних напрямів економіки (галузі пріоритетного розвитку в кризових умовах повинні відповідати вимогам теорії формування конкурентних переваг), що означає наявність в країні чинників виробництва як потоків, що «входять», для підприємств цих галузей. Сформуванню довгострокову конкурентну перевагу країни неможливо при некоректно вибраних галузях пріоритетного розвитку. Стратегічний вибір базових галузей визначає подальший розвиток ресурсного потенціалу національної економіки, як системи і концентрація зусиль із їх прискореного розвитку;

- створення умов для прискореного економічного розвитку (формування ефективно функціонуючих інститутів ринкової економіки: захист приватної власності, захист економічної конкуренції, стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу, забезпечення ефективності функціонування ринків праці, капіталу, життєво важливих ресурсів).

Таким чином, стратегія підвищення конкурентоспроможності національної економіки зажадає розвитку іманентно властивих їй системних характеристик (природних «сильних сторін»), і створення сприятливих умов (розвитку ринкових інститутів) для їх реалізації.

Так, в дослідженнях українських учених [140, 143] відзначається, що будь-які об'єднання, що є за визначенням соціально-економічними системами, не виникають в суспільстві з «ні звідки». Більше того, потреба суспільства в концентрації зусиль визначається самою природою суспільства як відкритої системи. Нині під системою розуміють «адаптивне ціле», підкреслюючи властивість системи зберігати свою ідентичність в умовах мінливості зовнішнього середовища [147]. Тобто потреба суспільства в концентрації зусиль визначається інстинктом самозбереження самого суспільства. Детальніше, на сучасному етапі розвитку виявлені наступні закономірності:

- Суспільство як система, еволюціонуючи, пристосовується до змін зовнішнього середовища. Для адекватної реакції на дії зовнішнього середовища суспільство виробляє механізми «іmunної» відповіді, які, як правило, вимагають значної концентрації зусиль і великої швидкості створення іmunних механізмів.

- Виникаючі соціально-економічні об'єднання в демократичному суспільстві підвищують «іmunітет» самого суспільства, оскільки виконується необхідна умова — наявність ліберальних механізмів економічного регулювання, що забезпечують регульоване середовище вільної конкуренції. Ця залежність пояснюється тим, що за наявності достатньої кількості ступенів свободи в суспільстві (ступенів свободи елементів суспільства як системи) соціально-економічних об'єднань є можливістю функціонування з оптимальною (для адекватної реакції на дію зовнішнього середовища) кількістю позитивних зворотних зв'язків, що, у свою чергу, забезпечує високий рівень «іmunного» потенціалу об'єднань і, отже, «іmunітету» суспільства в цілому.

- Якщо суспільство, як ціле, що має задану структуру з певною кількістю і якістю своїх частин, а також відповідний рівень «іmunітету», який складається з «іmunітету» його частин з урахуванням емерджентності, не в змозі відреагувати

на умови зовнішнього середовища, тоді відбувається реструктуризація, перебудова суспільства, що характеризується зміною кількості і якості його частин за допомогою механізмів позитивних зворотних зв'язків. В цьому випадку демократичне суспільство здатне збільшити свої адаптаційні можливості після перебудови. Кількість і рівень адаптаційних можливостей соціально-економічних об'єднань регулюється за допомогою зовнішнього середовища суспільства і зовнішнього середовища об'єднань, тобто за допомогою «правил гри», встановлених в суспільстві. Тому «імунітет» суспільства в цілому залежить від його здатності перебудовуватися у відповідь на зовнішні дії і від адаптаційних можливостей соціально-економічних об'єднань, що функціонують в ньому.

Таким чином, потреба суспільства в створенні соціально-економічних об'єднань існує об'єктивно і визначається необхідністю підвищення «імунітету» суспільства з метою збереження гомеостазису і забезпечення процесів розвитку [4]. Приведені закономірності справедливі і для наднаціональних соціально-економічних об'єднань. За ситуації, коли рівень мінливості зовнішнього середовища настільки високий, що національна економіка як система не здатна сформувати адекватні адаптаційні механізми, які б забезпечили досягнення цілей виживання і розвитку суспільства, єдиним виходом для підвищення «імунітету» суспільства як системи, являється наднаціональна інтеграція.

Виходячи з вищевикладеного, нині існують об'єктивні передумови для інтеграції економіки України в наднаціональні економічні об'єднання, обумовлені кризою світової економічної системи, що знаходиться у фазі активної перебудови своєї структури і базових закономірностей функціонування. При цьому факт вибору цього сценарію розвитку визначатиметься рівнем розвитку системи публічного управління і творчим підходом до розвитку національної економіки.

Що ж до можливостей для інтеграції національної економіки, то у даному контексті доцільно відмітити наступне. Якщо розглядати які переваги отримує Україна від участі в ЄС, то, передусім, варто звернути увагу на соціальні і

економічні аспекти інтеграції. Будь-яка країна, що бере участь в інтеграційних об'єднаннях, повинна відповідати вимогам, що висуваються цими об'єднаннями. Критерії ж входження в ЄС дуже жорсткі і вимагають присутності дієвих інститутів демократії. Також обов'язкова наявність життєздатної ринкової інфраструктури, здібної забезпечити здоровий рівень конкуренції. Входження України до складу ЄС дозволить створити привабливіші умови для іноземних інвесторів, що може позитивно вплинути на економічний розвиток країни.

Що ж до інтеграції в ЄС, то позитивні чинники, що визначаються розміром ринку постсоціалістичних країн, компенсуються низькою купівельною спроможністю населення — що важливе для галузей, орієнтованих на кінцевий попит, і високим рівнем конкуренції на зовнішніх ринках — для базових галузей промисловості (хімічна, металургійна, машинобудівна).

У будь-якому випадку реалізація процесу інтеграції зажадає визначення резервів власної конкурентоспроможності, формування свого місця в розподілі праці вже не у рамках світового господарства, але також з урахуванням місця у вибраному соціально-економічному об'єднанні. З низьким рівнем конкурентоспроможності відношення з будь-яким стратегічним партнером не стануть взаємовигідними, а будуть для України стосунками підпорядкування.

Враховуючи те, що усі зовнішні джерела фінансування процесу відтворення основних виробничих фондів притягуються з інвестиційного ринку, ми вважаємо необхідним розкрити економічну суть інвестиційного ринку.

У економічній та управлінській літературі ще далеко не розкритий процес функціонування інвестиційного ринку, якому в ринковій економіці належить виняткова роль в мобілізації (формуванні) і відтворенні інвестиційних ресурсів. Інвестиційний ринок є складною системою, що складається із структурних елементів, між якими існують багатопланові взаємозв'язки [148].

Основними цілями функціонування інвестиційного ринку є забезпечення процесу саморегулювання інвестиційного процесу, мобілізація і організація інвестиційних ресурсів для фінансового, матеріального і інтелектуального забезпечення інвестиційного процесу з мінімальними витратами і в оптимальні

терміни окупності.

Економічну суть інвестиційного ринку як економічної категорії можна виразити наступним визначенням: "Інвестиційний ринок — це складна система економічних стосунків між суб'єктами інвестиційної діяльності з приводу купівлі-продажу інвестиційних ресурсів, інвестиційних товарів, у рамках якої формується їх попит і пропозиція, а також ціни на них з метою фінансового, матеріального і інтелектуального забезпечення відтворення капіталу з мінімальними витратами і досягнення оптимальних термінів окупності інвестицій" [153].

Функціонування інвестиційного ринку відбувається у рамках і в процесі відтворення основного і оборотного капіталу.

Основними складовими інвестиційного ринку є інвестиційний попит і інвестиційна пропозиція, які взаємодіють таким чином, що при нормальному інвестиційному кліматі і інвестиційній активності досягається їх відносна рівновага.

Інвестиційний ринок як система має складну структуру. На підставі класифікації інвестицій проведеної в першому розділі в інвестиційному ринку доцільно виділити три підсистеми, три типи ринків : ринок фінансових інвестицій, ринок інтелектуальних інвестицій і ринок реальних або матеріальних інвестицій.

Ринок матеріальних інвестицій — ринок реальних активів, засобів виробництва (виробничих потужностей підприємств матеріальної сфери, включаючи нерухомість, будівництво) і предметів споживання.

Ринок фінансових інвестицій. За наявності дефіциту внутрішніх джерел інвестицій, підприємства виходять на фінансовий ринок у пошуках різних джерел фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції — це витрати, що забезпечують фінансування відтворення капіталу [17]. Таким чином, фінансові ринки — це механізм, який для укладення угод зводить разом тих, хто пропонує гроші, з тими, хто їх шукає.

У економічній літературі в ринок фінансових інвестицій залежно від форм фінансування існуючих зовнішніх джерел включають ринок позикових капіталів

і інвестиції на ринку цінних паперів, у формі прямих і портфельних інвестицій [31].

Залежно від суб'єктів інвестиційного фінансового ринку, зовнішніх джерел сприяючих мобілізації і відтворенню фінансового потенціалу, структуру фінансового ринку можна представити в наступному виді: банки, і інші кредитні організації, страхові, інвестиційні, аудиторські, консалтингові компанії, недержавні пенсійні фонди, біржі, і інші.

Інвестиційний фінансовий ринок так само можна розділити на дві складові частини, залежно від участі в нім вітчизняних або іноземних фінансових інвестицій.

Ринок позикових капіталів — цей економічний простір, де організовуються стосунки, обумовлені рухом вільних грошових коштів між позичальниками і кредиторами на умовах зворотності і платності.

Позиковий капітал — грошовий капітал, що надається в позику фізичним або юридичним особам або державі за плату у вигляді позикового відсотка. Утворення тимчасово вільних грошових капіталів і перетворення їх в позиковий капітал відбувається на основі кругообігу капіталу. Джерелом позикового капіталу служать так само доходи і заощадження усіх класів і шарів суспільства [33].

Основними функціями ринку позикових капіталів є: -концентрація і зосередження тимчасово бездіяльних грошових коштів держави, вітчизняних підприємств, населення, іноземних компаній, банків, позабюджетних фондів і так далі.

Економічна суть для держави полягає в тому, що сам капітал у власника цінного паперу відсутній, але є усі права на нього, які і зафіксовані у формі цінного паперу. Остання дозволяє відокремити власність на капітал від самого капіталу і відповідно включити останній в ринковий процес в таких формах, в яких це необхідно для реальної економіки. Цінний папір — це товар особливого роду, який обертається на особливому ринку — ринку цінних паперів, але не має ні речової, ні грошової споживчої вартості, тобто є ні фізичним товаром, ні

послугою. Цінний папір — це лише титул власності, документ, що надає право на дохід, але не реальний капітал.

Важливою складовою частиною інвестиційного ринку є ринок інтелектуальних інвестицій. На цьому ринку відбувається купівля-продаж ліцензій, ноу-хау, інженерних послуг, наукових розробок, проєктів і так далі [41].

Ринок інтелектуальних інвестицій має ряд специфічних рис.

По-перше, ринок інтелектуальних інвестицій є складовою частиною ринку послуг і має специфічні риси. Оскільки послуги, на відміну від товарів, нерідко робляться і споживаються одночасно, то і інтелектуальні інвестиції реалізуються в результаті прямих контактів між виробниками і безпосередніми споживачами, виключаючи торгове посередництво.

По-друге, інтелектуальні інвестиції на ринку часто взаємодіють з рухом капіталів і з ринком робочої сили.

По-третє, інтелектуальні інвестиції ретельніше захищаються державою від іноземної конкуренції — регулюванням експорту і імпорту кінцевих результатів використання інтелектуальних інвестицій. Ринок інтелектуальних інвестицій не може реалізуватися без охорони права на об'єкти інтелектуальної власності.

По-четверте, для організації внутрішнього ринку і входження в міжнародний ринок інтелектуальних інвестицій не потрібно значні додаткові інвестиції.

По-п'яте, ринок інтелектуальних інвестицій в умовах розвитку внутрішньої і міжнародної конкуренції, інвестиційного відтворення повинен розвиватися швидшими темпами в порівнянні з іншими сегментами інвестиційного ринку і забезпечувати їх ефективний розвиток [79].

По-шосте, специфічним є процес формування ринкових цін на результати використання інтелектуальних інвестицій.

Ціни на продукт інтелектуальних інвестицій не мають прямого зв'язку з витраченою на нього працею. Ціна на продукт інтелектуальних інвестицій визначається виключно тим ефектом, яке дає його використання в процесі виробництва. Таким чином, суть продукту інтелектуальних інвестицій

визначається як виражена в грошах вартість ефекту, створеного з використанням цього продукту. Ринкова ціна на продукт інтелектуальних інвестицій формується як договірна ціна в результаті використання двох цін : продавця і покупця. Покупець може виходити з того, що величина створюваного прибуткового продукту від використання продукту інтелектуальних інвестицій повинна як мінімум окупити витрати продавця на створення цього продукту і витрати покупця на його реалізацію. Нерідко сам продукт інтелектуальних інвестицій не відторгається від продавця, а передається лише право на його використання. Тому, договірна ціна на таку продукцію на практиці близька до ціни його покупця.

Інституціональне забезпечення процесу управління інвестиційною привабливістю припускає створення і розвиток таких організаційних форм регулювання інвестиційного процесу, як Лізинговий фонд і Агентство інвестиційного розвитку.

Лізинговий фонд є відособленою частиною фінансових ресурсів, призначених для цільового фінансування лізингових операцій в регіоні. Лізинговий фонд формується за рахунок засобів регіонального бюджету, внесків інших інвесторів, включаючи засоби бюджетів міст і районів регіону, власних засобів підприємств [55].

Завданням лізингового фонду є ресурсне забезпечення лізингових операцій в регіоні, створення надійного механізму цільового використання коштів фонду. Для досягнення максимальної ефективності використання засобів фонду доцільні організація прозорості схеми проведення лізингових операцій і мінімізація відсотка дорожчання техніки, що придбавалася на лізинговій основі. Порядок формування і використання засобів лізингового фонду повинен передбачати суворий контроль.

Виділення економічних національних інтересів як одних з найважливіших в структурі національних інтересів країни є основою ефективного стійкого розвитку її економічної системи. Адже економічні інтереси — це спрямованість на отримання економічних переваг особи, суспільства і держави, забезпечення умов існування і розвитку економічної незалежності і добробуту.

Національні економічні інтереси визначають зміст, конфігурацію і напрям системи забезпечення економічної безпеки країни.

Таким чином, стратегія підвищення конкурентоспроможності національної економіки зажадає розвитку іманентно властивих їй системних характеристик (природних «сильних сторін»), і створення сприятливих умов (розвитку ринкових інститутів) для їх реалізації, а також забезпечення і зовнішньоекономічної безпеки.

Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки полягає у виявленні, попередженні і відображенні зовнішньоекономічних загроз. В цілому, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки регіону припускає управління економічним розвитком регіону з метою зниження не лише зовнішньоекономічних, але і загальноекономічних ризиків [58]. Слід зазначити, що проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки однаково актуальні як для прикордонних, так і для внутрішніх регіонів.

Можна сформулювати наступні рекомендації для протидії загрозам зовнішньоекономічної безпеки регіонів України. Передусім, потрібне подальше вдосконалення структури виробництва і експорту шляхом збільшення долі переробленої продукції в експорті. Слід продовжити вдосконалення структури агропромислового виробництва з метою підвищення продуктивності праці і ефективності АПК [70]. Зростання ефективності АПК регіонів приведе до скорочення імпорту продовольчих товарів, а, отже, дозволить підвищити не лише рівень зовнішньоекономічної незалежності, але також і рівень продовольчої безпеки. Слід зазначити, що поточна зовнішньоекономічна кон'юнктура сприяє розвитку і диверсифікації виробництва.

Зовнішньоекономічна політика регіонів має бути спрямована на забезпечення зростання об'ємів експорту і імпорту, але експорту більш високими темпами. Збалансована регіональна зовнішньоторговельна політика повинна забезпечити контрольоване зростання експорту, що підтримує економічний розвиток, інакше зростання експорту, несумірне з ростом імпорту, перетворюється на загрозу зовнішньоекономічній безпеці. Згідно стратегії

соціально-економічного розвитку України до 2030 р. при реалізації інноваційного сценарію розвитку економіки, динаміка експорту продукції з території регіонів перевищуватиме загальний темп росту приблизно в 1,5 разів [132]. Зростання експорту буде забезпечений змінами в структурі промисловості виробництв.

На наш погляд, внаслідку сучасної кризи і компанії і люди мають відкладений негативний ефект, оскільки ще діють механізми, запущені у відносно благополучні часи. Згортання інвестиційних програм як на державному, так і на регіональному рівнях, скорочення кредитних коштів в структурі капіталу українських компаній, високої ціни позикових коштів і складності знайти способи додатка такого капіталу, зниження інвестицій в основний капітал в майбутньому відіб'ється негативно на конкурентоспроможності підприємств і їх здатності до розширеного відтворення. Очевидним є той факт, що чим менше компанії інвестують у власний бізнес, тим менше можливостей у таких компаній розвиватися і отримувати високий прибуток в майбутньому.

Слабкі і неконкурентоздатні компанії — пряма загроза економічної безпеки території, де вони локалізуються. Очевидно, що економічна безпека будь-якої країни в цілому забезпечується економічною безпекою її частин (регіонів). Відповідно, щоб сформувати надійну систему національної безпеки, необхідно виявляти і нівелювати загрози виникнення кризових ситуацій на рівні регіонів. У сучасній економічній літературі економічна безпека регіонів розглядається як стан, при якому відсутні, зведені до мінімуму або усунені внутрішні і зовнішні загрози зниження соціально-економічного потенціалу регіону. Серед численних загроз економічної безпеки регіонів слід виділити: «структурну деформацію економіки, наявність кризових явищ, руйнування науково-технічного потенціалу, надмірну відкритість економіки, посилення майнового розшарування суспільства, криміналізацію економіки» [127].

На жаль можна констатувати факт, що ці загрози не зникли, а ще більше посилилися. Переважання сировинного сектора в українському ВВП і експорті,

структурні диспропорції в економіці і залежність від зовнішньоекономічних умов як і раніше належать до домінуючих загроз національної економічної безпеки. Економічна безпека регіонів характеризується сукупністю поточного стану, умов і чинників, що відбивають стабільність, стійкість і поступальність розвитку економіки регіонів.

На регіональному рівні єдиної системи індикаторів економічної безпеки не існує, оскільки кожен регіон унікальний і має специфічні риси, попри те, що розвиток регіонів корелює у загальних рисах з розвитком усієї країни. Кожним регіоном має бути вироблена особлива система параметрів економічної безпеки, що зважає на специфіку розвитку економіки конкретного регіону. Для забезпечення регіональної соціально-економічної безпеки потрібна система її оцінки на регіональному і муніципальному рівнях. У науковій літературі представлені різні походи до формування системи індикаторів економічної безпеки регіонів і обґрунтуванням їх порогових значень. Як правило, усі єдині в тому, що система індикаторів економічної безпеки регіонів повинна складатися як мінімум з чотирьох проекцій :

- економічний розвиток,
- соціальний розвиток,
- інноваційний розвиток
- екологічний розвиток [134].

На наш погляд, як найповніший перелік індикаторів регіональної економічної безпеки з вказівкою адекватних порогових значень приводить О.І. Даций [31]. Серед складових системи індикаторів економічної безпеки регіонів України, так званих проекцій, він називає макроекономічний розвиток, промислову, енергетичну, продовольчу, бюджетно-фінансову, кадрову безпеку, інноваційний розвиток, соціальний розвиток, екологічний розвиток і зовнішньоекономічний розвиток. Кожна з проекцій у свою чергу містить три індикатори з вказівкою порогового значення. Наприклад, проекція «макроекономічний розвиток» утримує ВРП на душі населення у річному темпі інфляції, рівні безробіття; промислову безпеку представляють показники міри

знос основних фондів промислових підприємств та обсяг промислового виробництва на душу населення, доля імпортованих товарів промислового потенціалу регіону; рівень інноваційного розвитку відбивають розмір внутрішніх витрат на наукові дослідження, інтенсивність витрат на технологічні інновації і долю інноваційної продукції промисловості; рівень соціального розвитку залежить від процентного відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати, розміру засобів на охорону здоров'я, освіти і соціальну політику, а також рівня диференціації доходів населення.

Останнім часом інноваційному блоку, який включає індикатори, що відбивають стан різних аспектів інноваційної діяльності регіонів, приділяється пильна увага. Це пояснюється тим фактом, що інноваційні перетворення займають пріоритетну позицію в системі економічної безпеки країни, будучи необхідною умовою модернізації економіки. Регіони в силу особливостей соціально-економічного розвитку, гнучкості і здатності до змін повинні стати локомотивом інноваційних перетворень в країні. Завдяки високому освітньому рівню трудових ресурсів і наявному інтелектуальному потенціалу можна зробити висновок, в Україні є усі передумови для подальшого інноваційного розвитку, після закінчення військових дій.

Значні позитивні зміни в соціально-економічному розвитку регіонів слід чекати із створенням особливих економічних зон — туристично-рекреаційного типу і особливо значимої аграрної території. Позитивні зміни пов'язані, раніше передусім, з формуванням інфраструктурних умов для поліпшення якості життя сільського населення, росту економічного добробуту, поліпшення демографічної ситуації; підвищенням продовольчої і енергетичної безпеки країни; закріпленням позиції на світових продовольчих ринках і досягненням ряду найважливіших показників, що характеризують якість життя населення і стан розвитку.

3.3. Шляхи підвищення ефективності інвестиційної діяльності в системі державної політики економічної безпеки

Подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. сьогодні обумовлюють розвиток світової економіки і, у тому числі економіки України [41]. Підсумком такого подолання повинні стати стабілізація економіки і підвищення ефективності її функціонування. При цьому фундаментальне завдання економічної політики у сфері модернізації економічного механізму, це створення умов для формування сприятливого інвестиційного клімату, а також прискорення динаміки інвестиційної діяльності.

Виявлені два альтернативні види стабілізації на макроекономічному рівні в умовах перехідної (трансформаційної) економіки: один з них — фінансова стабілізація, інший — виробнича (деякі учені не згодні з поняттям «Виробнича стабілізація», але, на наш погляд, воно (визначення) цілком прийнятне для цілей цього дисертаційного дослідження). У найзагальнішому вигляді останній вид спрямований на запобігання спаду темпів зростання виробництва і на запобігання зростання безробіття, на ініціацію економічного зростання і структурної перебудови економіки, у результаті якісно корисної для неї. Фінансова стабілізація спрямована на зниження темпів інфляції, на фінансове оздоровлення економіки і реалізується в двох засадничих формах — ортодоксальній і гетеродоксальній.

Ортодоксальна стабілізація в основі містить грошову або монетарну основу і може ґрунтуватися на двох базових стабілізаторах:

- 1 — національному грошовому стабілізаторі
- 2 — валютному стабілізаторі (найчастіше — доларовому).

При першому варіанті антиінфляційний ефект досягається зміцненням (чи дорожчанням) національної валюти з використанням методів жорсткої грошової кредитної політики. При другому варіанті — антиінфляційний ефект досягається стабілізацією валютного (обмінного) курсу з використанням методів курсової

політики, серед яких, жорсткий фіксований курс, а також деякі м'які варіанти (від валютного коридору до керованого плаваючого курсу). Гетеродоксальна стабілізація досягає антиінфляційного ефекту через ряд обмежувальних заходів, що стосуються цін і доходів (у формі їх «заморожування» (короткострокового або тривалішого, широкого або сегментарного). До заходів м'якого характеру гетеродоксальної стабілізації відносяться регулювання і поступове зниження цін і тарифів на енергоресурси, транспортні і комунальні послуги, введення єдиної тарифної сітки для бюджетників і податку на перевищення фонду оплати праці (фонду споживання) і тому подібне. До заходів жорсткого характеру тут можна віднести грошові реформи конфіскаційного характеру, «заморожування» вкладів населення у банках або їх знецінення (як в 1992 р.), відмова держави від обслуговування внутрішнього боргу . Ряд з таких заходів носить соціально негативний характер; до них також можна віднести і не виплати (в загальнодержавному масштабі) заробітної плати (як в середині 90-х років XX-го століття) [51].

У системі забезпечення економічної безпеки її інвестиційна структура може бути забезпечена заходами, серед яких необхідно особливо зупинитися на економічних і інституціональних. Економічні — це заходи, які дозволяють побудувати систему, активізуючу інвестиційну діяльність господарюючих суб'єктів. Інституціональні заходи — засновані на створенні і модернізації законодавчої бази регулювання інноваційної діяльності в системі економічної безпеки, крім того, вони націлені на підвищення ефективності діяльності інститутів, що функціонують в цій сфері економіки. Ці напрями заходів взаємозв'язані, повинні впроваджуватися в життя одночасно і в комплексі, щоб мати можливість забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності.

У цьому питанні також корисним дослідити та використати і зарубіжний досвід з залученню інвестицій , адже держави, які за порівняно невеликий період після 2-ої світової війни модернізували свою промислову структуру (Тайвань, Південна Корея, Японія, деякі європейські країни), відрізнялися достатньою долею інвестицій у ВВП. Держави Південно-східної Азії з метою активізації в

економіці інвестиційної діяльності застосовували наступні інструменти:

- державне вкладення інвестицій (причому не лише в інфраструктуру);
- застосування податкових важелів і стимуляторів (податкові пільги, кредити, розстрочки в тих областях, де потрібні були інвестиції);
- утримання цін і тарифів на машини і устаткування через пільги в системі митних зборів на його імпорт;
- контроль процентних ставок на рівні нижче ринкового.

Можливості з застосування заходів з забезпечення економічної безпеки, у тому числі і економічної безпеки інвестиційної діяльності, повинні усвідомлюватися на урядовому рівні і міститися в державних документах, що приймаються на високому урядовому рівні. При цьому важлива постійна і методична розробка нових заходів.

У сучасних, ближче до ринкових умовах, йдеться про розробку концепції безпеки усього суспільства, якій потрібна розробка абсолютно модернізованої методології.

Для України питання забезпечення безпеки, у тому числі і економічної, носили специфічний характер практично завжди, що зумовлювалося особливістю передусім державних інтересів і шляхами їх реалізації. Специфічність полягає передусім в тому, що доки національні інтереси України і сфера їх поширення до кінця не визначені. У документах офіційної ідеології, науці і публіцистиці, про їхній зміст у рамках як історичної зумовленості, так і тимчасової трансформації постійно триває дискусія. Проте значення і функціональне навантаження Концепції національної безпеки в сьогоденній Україні зумовлюють набагато ширші і фундаментальніші горизонти, ніж аналогічні наявні керівні документи в інших державах, оскільки «формулювання національних інтересів створює базу для пошуку згоди в країні, підживлює становлення громадянського суспільства».

Почалася інтенсивна розробка деяких аспектів національної безпеки, а також були прийняті доктрини і стратегії. Вивчаючи і аналізуючи заходи і способи підвищення ефективності інвестиційної діяльності, буде справедливо звернутися і до інституціонального напрямку вирішення цих питань. На думку фахівців

Всесвітнього банку, «лише у міру дозрівання економіки робилися зусилля із створення і підвищення ефективності ринків акцій і облігацій. Хоча значення цих ринків зростало, вони не були ключовим чинником в мобілізації інвестиційних ресурсів в цих країнах в період їх найбільш динамічного розвитку».

Як показав проведений аналіз, величезне значення в процедурах фінансування інвестиційних програм у багатьох державах, що нестримно розвивалися, мали державно-фінансові інститути. Приміром, в кредитно-фінансовому секторі Південної Кореї домінували державні інститути, коли кредитно-банківські структури приватного сектора утворилися тільки на початку 1980-х рр. і у результаті на першу половину 1990-х рр. знаходилися в зародковому стані. Фінансово-кредитні структури, що знаходяться під державним управлінням, зробили значний вплив в процесі оновлення господарсько-промислового сектора в Японії, особливо на первинних етапах. Використовуючи засоби, отримані за рахунок кредитів і позик держфінансових структур, в 1955 році профінансовано 32% придбань модернізованого устаткування для промислових японських підприємств і організацій, в 1965 році — вже 16%, в 1980 році — 17,6% і в 1990 році — 8,1%. Найістотніше значення для зростання і розвитку промисловості Японії мали 3 державно-фінансові установи — Банк розвитку, Експортно-імпортний банк, Корпорація з фінансування малого бізнесу. На початку 1980-х років розмір наданих ними кредитів для підприємств Японії склав: у галузі виготовлення виробів з металів — 15,7 %, в чорній металургії — 12,4 %, в промисловості будівельних матеріалів — 12,9 %, в загальній машинобудівній промисловості — 8,4 %, кольоровій металургії — 7,7 %, галузі хімічного виробництва — 6,3 %, машинобудуванні електротехніки — 5,7 %. Величезне значення мали кредити, що видаються Державним Банком розвитку. У величезному ступені за рахунок цих кредитів фінансувалися енергетика, газопостачання, водопостачання (більше 50% кредитних коштів, якими були профінансовані підприємства цих галузей). Крім того, позики служили каталізатором для кредитування приватних фінансових структур в галузі і види діяльності, що носять пріоритетний, з точки зору інвестиційної і інноваційної тоді

політики держави, характер. Кредитні асигнування Банку розвитку покривали зазвичай від 30% до 50% вартості інвестиційного проекту і могли надаватися на період від 5 до 15 років, крім того — під менший відсоток, ніж позики приватних кредитних установ. Підприємствам, одержуючим ці кредити, не було необхідності відкривати у банку депозитний рахунок у розмірі 10% від їх суми, як того хотіли приватні банки [132, 133].

У світовій економіці часто використовуються податкові механізми розвитку, стимулювання і мотивації інвестиційної діяльності :

вирахування і знижки, пільги з податків на доходи і прибуток;

різноманітні пільги з податків і зборів;

інвестиційні податкові кредит і розстрочка, які вже нечасто застосовується в розвинених державах [136].

Тут необхідно особливо відмітити 2 найважливіші пріоритети податкової політики країни, що роблять вплив на інвестиційну діяльність:

Перше- впливаючи через систему податків і зборів на рівень заощаджень населення, амортизаційних фондів підприємств і накопиченого ними нерозподіленого прибутку, тобто на джерела (потенційні джерела) вкладень інвестицій, держава робить вплив на найважливіші в цьому процесі засади, а саме — на процес розподілу і перерозподілу національного доходу між накопиченням (збереженням) і споживанням.

Друге — застосовуючи цільові податкові інструменти, і нормативно-правову творчість, держава робить вплив на пропорції між інвестиційними вкладеннями підприємств в активну і пасивну частини основних фондів, на міру відтворення основного капіталу в промислових галузях держави, мотивує до інвестування промисловими підприємствами в необхідні, з державної позиції, галузі і проекти, робить вплив на збільшення інвестиційних вкладень на регіональному рівні.

Податкові інструменти використовувалися і в Сполучених Штатах Америки (підвищені податкових знижок), а також — в інших розвинених державах — в період енергетичної кризи — для мотивації вкладення інвестицій підприємств в

енергетичне устаткування, здатні використати енергоносії, альтернативні нафтогазовим, енергозберіжні машини і устаткування, а також екологізоване устаткування, що знижує забруднення природного довкілля. Підприємствам, що виробляють капіталовкладення в подібне устаткування, дозволялося віднімати з суми до сплати до податку на прибуток — до 20% суми таких інвестицій.

У формі застосування інструменту з залучення інвестицій на регіональний рівень можна використати і інвестиційні податкові знижки. Подібний досвід, приміром, є в Канаді, де підприємствам дозволялося віднімати суми до сплати податку на прибуток — 7% їх витрат на модернізоване устаткування і виробниче будівництво. Для підприємств і фірм, що вкладають кошти в райони із складними погодно-кліматичними умовами, розмір вирахування збільшувався відповідно до 20 — 50%, а в райони, що мають найнижчі темпи росту і економічного розвитку, до 10% [181].

Як стимулюючий інструмент до розвитку інвестиційної діяльності можливо розглядати і податкові пільги, що мають на меті активізацію діяльності підприємств в області науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. У державах може надаватися знижка з сум сплати податку на прибуток в сумі частини збільшення відповідних витрат підприємств. Наприклад, в США і Японії з суми податку на прибуток віднімають 20% приросту таких витрат (в США — в порівнянні з їх середньорічним рівнем за попередні три роки, а в Японії — з максимальним річним рівнем в попередній період). Також, підприємствам дозволяється відняти з оподаткованого доходу при розрахунку податку на прибуток суму вартість наукової апаратури і устаткування, безоплатно передаваних ними навчальним закладам, а також некомерційним науково-дослідним установам. Пільги такого характеру посприяли зростанню і розвитку на базі наукових закладів значних науково-дослідних центрів і лабораторій [230].

Розширення податкової бази з метою скорочення дефіциту державного бюджету пояснює і значне звуження і відмова в застосуванні на практиці США і ряду розвинених держав інвестиційного податкового кредиту, який, вже маючи на деяких етапах розвитку позитивне значення, нині застосовується найчастіше

тільки для стимулювання інвестицій в енергозбережне устаткування і устаткування, зорієнтоване на охорону природного довкілля. Випадки відміни інвестиційного податкового кредиту були компенсовані одночасним зниженням податкової ставки на прибуток з 46 до 34%. Ці ставки значно знизилися і в інших провідних західних державах [279].

Сьогодні у науковому світі тривають дискусії про застосування конкретних заходів і напрямів, інструменти стабілізації економіки України. Один з популярних варіантів макроекономічної стабілізації, обговорюваний в економічній літературі, припускає застосування активної інвестиційної і структурної політики державних органів, що носить інтервенційний характер, а також максимальне забезпечення завантаження невживаних сил і потужностей, проведення тотальної і загальної модернізації, проведення переорієнтації кредитно-банківського сектора економіки із спекулятивних операцій на зміцнення зв'язку з реальним сектором економіки. Подібні заходи пов'язані із стимулюванням сукупного попиту, що зрештою відрізняє їх від заходів з фінансової стабілізації, які пов'язані з обмеженням попиту. Вважається, що побоювання настання високих темпів інфляції можна здолати певним набором заходів, які носитимуть характер додаткових. У такій ситуації необхідно локалізувати, забезпечити систему контролю грошових потоків, перенаправити їх в інвестиційне русло економіки. Ці заходи повинні постійно відстежуватися, знаходитися під контролем, також необхідно забезпечити і контроль над цінами і тарифами на продукцію природних монополій, розширенням сфери безготівкових розрахунків і тому подібні заходи. Зрештою можна буде досягти стану фінансової стабільності, але не як самостійної мети, а як прогнозований результат зростання товарної пропозиції, підвищення інноваційного рівня і конкурентоспроможності української економіки.

Величезне значення в стабілізаційній політиці на цьому етапі розвитку економіки стало мати формування державних заощаджень. Таким чином, враховуючи післякризові заходи, необхідно правильно вибрати форми і методи організації стабілізаційної політики. Тут важливо забезпечити оптимальну

взаємодію бюджетно-податкової, грошово-кредитної, а також курсової (валютної) політик і, обов'язково, їх поєднання з іншими напрямками економічної політики держави, включаючи соціальну, структурну, зовнішньоекономічну, інвестиційну політику, політику з забезпечення економічної безпеки і інше. Крім того, необхідно врахувати вітчизняний і зарубіжний досвід державної інтервенції. Також важливо наново незвести політику стабілізації до політики фінансового регулювання економіки. Напрямок на забезпечення макроекономічної стабілізації, а, отже, стійкості, економічної безпеки повинен поєднуватися із завданнями модернізації української економіки, формування принципово нового, технологічного, інноваційного типу відтворення, заснованого на активізації інвестиційної діяльності, тобто, із стратегічними цілями економічного розвитку і росту національної економіки.

У грудні 2008 року, в період розпалу світової фінансово-економічної кризи, спеціально створеною комісією з підвищення стійкості розвитку економіки був складений перелік «системотворних» підприємств, які розраховуватимуть на антикризову державну підтримку. Підприємств такого типу виявилось близько 80 [275]. Передбачалося, що для забезпечення стійкості підприємств, визнаних стратегічно важливими, держава повинна забезпечити їх своїми гарантіями, що видаються у формі кредитів або субсидій, провести реструктуризацію податкових зобов'язань, переглянути у бік пом'якшення митно-тарифну політику, постаратися забезпечити державне замовлення на їхню продукцію. Виробленням планів з фінансового оздоровлення кожного підприємства — претендента на допомогу з боку держави, а також спостереження за його реалізацією цього плану повинні були робочі групи, що включають як представників від менеджменту компаній, так і з профільних міністерств, банків і адміністрації регіону за місцем знаходження господарюючого суб'єкта.

З метою приведення в життя цілей справжнього дисертаційного дослідження, а також пошуків шляхів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності господарюючих суб'єктів — без державної підтримки реального сектора економіки — неможливо. Тут необхідно також відмітити і ряд

насторожуючих моментів, завдяки яким бажаний ефект в тому вигляді, який нам привабливий, може бути і не досягнутий. На відміну від досвіду економічно розвинених держав, де здійснюється адресна, точкова держпідтримка національної промисловості, в Україні вважають за краще зазвичай робити широкомасштабні заходи, без структурної прив'язки підтримувальних заходів до пріоритетів модернізації економічної системи, і тут же треба відмітити, що відновлення економіки в період після кризи вимагає обліку нових вимог, строго цільових установок розвитку (тобто намічених більше на конкретні результати, які необхідно також правильно і конкретно сформулювати) і досягнення науково-технічного прогресу, що необхідно врахувати в розробці подальших заходів з модернізації економіки України і забезпечення економічної безпеки, у тому числі і економічній безпеці інвестиційної діяльності. Наприклад, досвід структурної модернізації економічної системи Франції показує, коли у рамках антикризової програми «голлізму» держава активно перерозподіляла засоби високорентабельних підприємств традиційних галузей в нові найбільш перспективні галузі. В умовах кризи 2008-2009 років влади США, Китаю і деяких країн Європи створили внутрішній попит на продукцію промисловості через масштабне фінансування інфраструктурних проєктів : будівництво доріг, шкіл і створення університетів, спорудження лікарень, прокладення нових сучасніших телекомунікаційних мереж і так далі. Більше того, уряди деяких держав представляли і продовжують представляти пільги з податків і зборів підприємствам найбільш пріоритетних галузей, або стимулюють споживчий попит на їх продукцію. В Україні ж вибрали інший шлях. На відміну від західних країн, зокрема від американців, ми не йдемо за галузевим принципом, і підтримка виділяється не галузям, а підприємствам [266].

У епоху масштабних і значних технологічних змін, які тільки прискорилися в період кризи, галузі, дуже неточний об'єкт для виділення тих або інших заходів державної підтримки. Набагато правильніше побудувати орієнтир конкретний господарюючий суб'єкт на підприємства, ранжирувавши їх на «сильні», які до кризи демонстрували випереджаючі темпи росту ефективності виробництва,

«середняків» і «відстають». Тому державна підтримка повинна поширюватися тільки на сильних і середніх гравців і що аутсайдерам в період кризової ситуації необхідно «допомогти» піти з ринку, щоб звільнити місце життєздатним підприємствам і не створювати негативної доданої вартості.

При дотриманні таких принципів «розвитку», на наш погляд, об'єктів державної підтримки, навряд чи можливо здолати проблеми структурної модернізації економічної системи : досить зрозуміло, що в числі «сильних» господарюючих суб'єктів навряд чи фігуруватиме велике число підприємств галузей з обробки, крім того, неможливо визначити підсумки такої держпідтримки з галузевої і загальногосподарської точки зору, і, нарешті, не зовсім зрозуміла фраза про можливості підприємств робити додану вартість, оскільки нині «слабкі» в силу відсталої науково-технічної бази підприємства, наприклад, машинобудування при безпосередній участі держави в їх технічній переоснащеності зміг робити набагато більший додатковий вартості.

Стимулювання інвестицій в людський капітал також має місце бути: звільнення від оподаткування витрати працедавців на навчання співробітників, а також звільнення від оподаткування на прибуток організацій суми внесків працедавців на накопичувальну частину трудової пенсії.

Приватний підхід ґрунтується на рішенні конкретних завдань за деякою спеціальною програмою. Частіше застосовується комплексний підхід, що припускає одночасне рішення ряду приватних завдань за допомогою одного комплексу програмного забезпечення. Інтегральний підхід заснований на об'єднанні технічних, програмних, і інформаційних засобів, а також засобів комунікації і зв'язку. Цей підхід припускає безперервність процесу захисту економічної інформації в просторі і в часі від усіх видів загроз — і від несанкціонованого доступу, копіювання інформації, її спотворення, ушкодження носіїв, явний тероризм, пожежа, стихійні лиха і інші форс-мажорні обставини [247].

Зовнішні загрози інформаційної складової економічній безпеці створюють:

- 1) дії конкурентів, спрямовані на несанкціоноване отримання інформації;
- 2) порушення функціонування телекомунікаційних систем, інших комунікацій;
- 3) порушення функціонування електроживлячих мереж і пристроїв;
- 4) порушення поштової безпеки;
- 5) шкідлива інформаційна дія і тому подібне

Нині слабкою ланкою організаційно-економічного механізму управління національною економікою є механізм управління інноваціями. Інновація стає стратегічним ресурсом розвитку економічної безпеки держави. Найважливішою умовою успіху інновації є наявність самого інноватора-ентузіаста, захопленого новою ідеєю і готового прикласти максимум зусиль, щоб утілити її в життя, і лідера-підприємця, який, ризикуючи, взявся за проект, знайшов інвестиції, організував виробництво, просунув новий товар на ринок і тим самим реалізував свій комерційний інтерес. Інноватор-ентузіаст — це самотній, справедливий індивідуум, який серед загального боягузтва і занепаду дотримується перейнятих на себе зобов'язань, наслідує своє покликання і, врешті-решт, справляючись з багатьма перешкодами, перемагає.

Серед економістів, що досліджують проблеми нововведень, важливе місце займає німецький учений Г. Менш, який намагався пов'язати темпи економічного зростання і циклічність з появою базисних нововведень. На його думку, в моменти, коли базисні нововведення вичерпують свій потенціал, виникає ситуація «технологічного пата», що визначає застій в економічному розвитку. У синергетиці цей стан називається точкою біфуркації. Виробництво нових товарів на початковій стадії, як правило, відстає від попиту і тому характеризується в цей період високими темпами росту, проте настає момент, коли виробництво нових товарів починає перевищувати попит [237].

З того часу фірми починають шукати виходи на зовнішні ринки, падає норма прибутку, і все менше засобів спрямовується на інвестиції. Капітали спрямовуються на фінансові ринки. Рано чи пізно спекулятивні фінансові

операції досягають велетенських розмірів, і норма прибутку в грошово-кредитній сфері опускається нижче норми прибули в промисловості. Це означає, що фінансова сфера дозріла для інвестицій в реальний сектор. Це дуже актуально для української практики. Очевидно, що економіка України не готова до інвестицій, оскільки доходність фінансових операцій вище середньої доходності фінансових інвестицій.

Старіння технологічних систем в одних країнах і поява нових в інших призводить до нерівномірності міждержавного розвитку. Аналогічна ситуація складається і в міжрегіональному розшаруванні. При цьому, як правило, економічне зростання розглядається як наслідок появи нових галузей. Інноваційний процес можна визначити, як процес послідовного перетворення ідеї в товар, що проходить етапи фундаментальних, прикладних досліджень, конструкторських розробок, маркетингу, виробництва, нарешті, збуту, процесу комерціалізації технологій.

Однією з сучасних моделей інноваційного процесу є японська модель передового досвіду. Вона акцентує увагу на паралельну діяльність інтегрованих груп і зовнішні горизонтальні і вертикальні зв'язки. При цьому передбачається одночасна робота декількох груп учених, діючих у різних напрямках, що прискорює рішення задачі. Ще ефективнішою вважається модель п'ятого покоління. Це модель стратегічних мереж, стратегічна інтеграція і встановлення зв'язків. Її відмінність полягає в тому, що до паралельного процесу додаються нові функції. Це процес ведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) з використанням систем обчислювальної техніки і інформатики, за допомогою яких встановлюються стратегічні зв'язки.

Конкурентною перевагою сьогодні представляється на основі інвестиційного і інноваційного потенціалу — розвиток економіки як держави в цілому, так і регіонів. Перспективи реалізації цього напрямку може бути тільки у разі оптимального перерозподілу державних витрат, спрямованих і направлених на наукові дослідження і розробки, НДР і інновації в цілому, з кінцевою орієнтацією на ключові стратегічні питання інноваційного розвитку галузей і

регіонів держави. Найпріоритетнішими напрямами в області інвестиційного розвитку регіонів України можна визначити: підвищення внутрішнього попиту на інноваційні розробки через вкладення інвестицій в підприємницькому секторі, модернізація і переозброєння господарюючих суб'єктів у близьких до держави масштабах, наладка виробництва, випуску і експорту сучасної і такої, що відповідає поточним потребам високотехнологічної продукції, створення модернізованих високотехнологічних підприємств, сприяння розвитку міжнародної технологічної інтеграції регіональних підприємств, організація механізмів ефективної інноваційної інфраструктури, що забезпечує впровадження результату інноваційний дослідження і розробка в регіональній, українській і глобальній економічних системах, а також наукомісткий розвиток малих і середніх організація і підприємствах.

Стійкі темпи економічного зростання і розвитку, засновані на інвестиціях і інноваціях, вимагають безпосередньої участі державних структур в заохоченні високих темпів інновацій через інвестиції, приватні і державні інвестиції в наукові дослідження і розробки, розвиток системи освіти, вдосконалення ринків капіталу, вдосконалення законодавчої бази, здатні підтримати існуючі, а також відкриття нових високотехнологічних підприємств. Це — модель економічного зростання і розвитку, орієнтована на формування конкурентних переваг.

Однією з найважливіших складових механізму реалізації процесу забезпечення економічної безпеки є такий ресурс, як інноваційний розвиток. Саме наукомісткі технології забезпечують найбільш ефективний розвиток економіки країни, приплив капіталів і захист від так званого «витоку мізків».

Забезпечення безпечного розвитку на світовому рівні вимагає рішення ряду глобальних проблем, перелік яких не є вичерпним: виснаження природних ресурсів, економічна відсталість окремих регіонів, депопуляція населення, посилення соціальної диференціації, загострення конфліктів. У зв'язку з цим, особливу актуальність набувають як питання формування механізму стійкого функціонування світового господарства, так і укріплення національної безпеки конкретної держави, орієнтованої на захист життєво важливих інтересів особи,

суспільства і країни [226].

Одним з механізмів реалізації заходів з забезпечення економічної безпеки держави можна назвати механізм протидії відмиванню так званих «брудних» грошей. Типовий механізм протидії відмиванню «брудних» грошей включає наступні елементи:

- організація економічними агентами внутрішнього контролю;
- фінансовий моніторинг як діяльність органів державного управління;
- виявлення і арешт тіньових доходів;
- вилучення і звернення в доход держави грошових коштів і іншого майна, отриманих злочинних шляхом (конфіскація).

Початковим станом і основою такого механізму є сукупність обов'язкових вимог або правил, що лежать в основі організації боротьби з цим злочином. Ключове місце в механізмі реалізації забезпечення протидії відмиванню злочинних доходів займають організації і особи, що безпосередньо здійснюють угоди і фінансові операції з грошовими коштами або іншим майном. Особливу небезпеку для економічної безпеки держави представляють порушення з боку таких організацій і осіб.

Таким чином, розглянувши механізм реалізації і інструменти забезпечення економічної безпеки країни з позицій комплексного підходу, можна зробити висновок про те, що ці механізми і інструменти нині потребують переробки і проблеми забезпечення економічної безпеки залишаються актуальними.

Таким чином, підводячи підсумок, можна відмітити, що існує три суб'єкти національної економічної безпеки, які прагнуть забезпечити власну безпеку, але оскільки одночасно з цим є частиною загальної системи, також в певних ситуаціях зацікавлені і в забезпеченні загальної безпеки. При цьому, їх дії обмежуються певними рамками, які не дають діям з забезпечення власної економічної безпеки завдати істотного збитку загальної безпеки і індивідуальної безпеки інших суб'єктів.

Головним суб'єктом все-таки є держава, але лише відносно того, що до її безпосередніх обов'язків відноситься контроль за дотриманням балансу між загальними і приватними інтересами, а також прогнозування і попередження загроз на рівні економічної політики, що проводиться. Тобто верховенство держави обумовлюється в першу чергу додатковими обов'язками, а не правами. До кінця певні протиріччя між загальними і приватними інтересами суб'єктів на поточному етапі розвитку людства усунути все-таки неможливо, тому будь-яка національна господарська система містить в собі перманентні протиріччя, які без належної економічної політики можуть вийти з під контроль і стати істотними загрозами національної економічної безпеки. Тобто забезпечення економічної безпеки має бути постійним процесом, навіть у той момент, коли відсутні явні загрози.

Також слід зазначити, що приватні інтереси держави у сфері забезпечення економічної безпеки повинні являтися лише не до кінця усвідомлюваними загальними інтересами домогосподарств і фірм. Наприклад, це можуть бути військові витрати, які в індивідуальному порядку не дуже зрозумілі домогосподарствам або фірмам, але загалом покликані забезпечити національну безпеку. Підміна поняття економічна безпека держави поняттям економічна безпека домогосподарств чиновницьким апаратом недопустима, оскільки не відповідає загальним інтересам країни.

У комплексі заходів, що формують систему економічної безпеки регіонів, найбільше значення має система запобігання загрозам, що зароджуються. З позицій економічної безпеки важливо оцінювати і прогнозувати вплив усіх очікуваних загроз, а також економічних і не економічних дій на їхній хід.

Підвищення економічної безпеки регіонів є необхідною умовою забезпечення захисту їхніх соціально-економічних стосунків від внутрішніх і зовнішніх загроз. Система управління економічною безпекою регіонів може бути реалізована по наступних напрямках:

- підтримка економічної стабільності;
- дотримання збалансованості економічної системи;

- підвищення рівня саморозвитку регіону;
- збільшення об'єму впроваджень і використання інновацій;
- розширення виробництва товарів і послуг;
- забезпечення конкурентоспроможності підприємств регіону на внутрішньому і світовому ринках.

Посиленню економічної безпеки регіону повинне сприяти вдосконалення публічного регулювання економічного зростання шляхом реалізації концепції економічної безпеки регіонів і розробки програмних документів регіонального планування, створення комплексної системи контролю над ризиками, включаючи: проведення активною антиінфляційною, валютною, курсовою, грошово-кредитною і податково-бюджетної політики, орієнтованої на імпортозаміщення і підтримку реального сектора економіки, стимулювання і підтримку розвитку ринку інновацій, наукомісткої продукції, розвиток перспективних технологій загального і спеціального призначення.

Також необхідно розробити напрями відповідальності публічно-владних структур в суспільстві, що забезпечують економічну ефективність і безпеку держави:

- збалансованість відповідальності влади,
- співмірність відповідальності влади, своєчасність відповідальності влади,
- інтерналізація екстерналій відповідальності влади,
- незалежна експертиза відповідальності влади,
- інституціональна конкуренція у владі,
- персоніфікація відповідальності агентів влади,
- імперативність відповідальності влади,
- забезпеченість відповідальності влади,
- комплексність відповідальності влади,
- невідворотність відповідальності влади,
- однорідність відповідальності влади,
- обґрунтованість відповідальності влади,

- законність відповідальність влада,
- тотальніста відповідальність в суспільстві.

На основі сформульованих принципів відповідальності публічно-владних структур в суспільстві пропонується конструювати нормативні економічні моделі безпеки держави. Виховання відповідальної поведінки агентів публічно-владних структур вимагає накопичення соціального капіталу у вигляді знання, досвіду і довіри, що неможливо без моральної волі критичного числа ключових чинників, причому в довгостроковому періоді часу і в масштабах суспільства. Тільки на такій інституціональній основі стане можливим забезпечення економічної ефективності і безпеки держави, що особливо актуально для сучасної України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, отримані у процесі дослідження результати дають можливість дійти наступних висновків.

1. Охарактеризовано функції державної політики з забезпечення економічної безпеки в умовах соціально-економічної нестабільності. Окреслено підхід до потенціалу економічної безпеки держави, та систематизовані основні риси існуючих моделей економічного розвитку держав. Кожну модель супроводять ті або інші загрози, велика частина яких спричиняє за собою настання криз. Для запобігання майбутнім кризам, окрім введення єдиного енергетичного стандарту, необхідно змінити і світоглядні стандарти — піти від його сутнісної ролі інструменту глобального наддержавного управління, переглянути порочні, суспільно неприйнятні, особисті егоїстичні погляди в усіх сферах життєдіяльності людини, властиві ринковим стосункам. При цьому держава управляє, а кінцева мета забезпечення економічної безпеки держави реальна, тільки при розгляді взаємовпливу людської цивілізації і біоценозів в регіонах, забезпеченні стійкого відтворення населення в спадкоємності поколінь в межах екологічної ніші і високих соціокультурних показників населення.

2. Проведено аналіз структури механізмів формування державної політики економічної безпеки. Аналіз норм законодавства і напрацювання учених дозволили уточнити сутнісні характеристики і роль економічної безпеки. Основні поняття і категорії використані автором для побудови концептуальної моделі економічної безпеки, в якій логічно пов'язані між собою основні елементи : стратегія і державна політика по забезпеченню економічної безпеки, засадничі і специфічні принципи забезпечення економічної безпеки, діяльність по забезпеченню економічної безпеки і інші.

3. Окреслено інвестиційний механізм організації кадрів при формуванні державної політики економічної безпеки. Констатовано, що первинним етапом концепції економічної безпеки держави необхідно визнати планування

демографічної державної політики і на її основі — демографічно обумовлених потреб людства. Саме демографічно обумовлені потреби людини визначають виробничий вектор країни, а їх прогнозування дозволяє вирішити завдання про стійкість в сенсі передбачуваності при інтеграції людства у біоценози будь-якої соціально-економічної системи, у тому числі держави.

4. Обґрунтовано, на основі системного аналізу, формування пріоритетів державної політики економічної безпеки України. Визначено, що для реального управління економічною безпекою держави необхідно інтегрувати в модель економічної безпеки усі шість категорій узагальнених засобів управління :

- методологічну;
- історико-алгоритмічну;
- ідеологічну;
- економічну;
- зброї геноциду;
- військової зброї.

На історично тривалих інтервалах часу швидкодія вище вказаних пріоритетів зростає від першого до останнього, а потужність в аспекті безповоротності результатів їх застосування, падає.

Оскільки проблема економічної безпеки розглядається автором для усіх рівнів управління, в роботі розглянуто понятті потенціалу економічної безпеки господарюючого суб'єкта і визначені підходи до його оцінки. Розроблена методика оцінки включає шість етапів послідовно виконуваних робіт. Виконані розрахунки демонструють можливість віднесення підприємства до одного з п'яти рівнів економічної безпеки і розробки програми заходів з підвищення досягнутого рівня.

Такий підхід дозволяє розширити можливості теоретичного і методичного інструментарію оцінки потенціалу економічної безпеки на різних рівнях управління державою і суб'єктами бізнесу.

5. Визначено структурні напрями удосконалення механізмів державної політики економічної безпеки. Методологічною основою розробленої моделі є

положення трьох основних теорій: теорії довгострокового техніко-економічного розвитку, досить загальної теорії управління і теорії стійкого розвитку, об'єднаних єдиною метою — обґрунтувати довготривалий стійкий розвиток на основі технологічних нововведень (інновацій), спрямований на перехід економіки держави до нового технологічного устрою. Причому головною умовою такого розвитку є забезпечення економічної безпеки. Для метрологічної спроможності моделі управління економічною безпекою пропонується ввести "інваріант прейскуранта" і "енергетичний стандарт забезпеченості платіжною одиницею". В якості інструментів управління державою повинні розглядатися: емісійна політика, інститут кредиту, можливості спекулятивного сектора економіки, податково-дотаційний механізм, пряме публічне регулювання цін на деяку продукцію, спектр розподілу прямих інвестицій держави, приватних фізичних і юридичних осіб по галузях і регіонах.

6. Виокреслено шляхи підвищення ефективності механізму інвестиційної діяльності в системі державної політики економічної безпеки. Обґрунтовано, що змістом державної структурно-інвестиційної політики регіону повинно стати:

- в умовах розробки регіональної антикризової стратегії — збереження промислового потенціалу, у тому числі, за допомогою управління процесом формування інвестиційного потенціалу;

- в умовах зростаючої економіки:

- поліпшення структури і якісного стану промислового потенціалу, у тому числі за допомогою управління процесом формування інвестиційного потенціалу;

- активізація процесів відтворення потужностей;

- збільшення долі «нових» виробничих потужностей в їх загальному об'ємі в промисловості;

- розвиток фондо-створюючих галузей, в першу чергу машинобудування;

- створення опорних виробництв, які формували б майбутній структурний образ економіки господарства регіону, служили точками зростання економіки, стимулом для комерційних інвестицій в суміжні галузі і виробництва.

Формування ефективної регіональної структурно-інвестиційної політики, спрямованої на активізацію інвестиційної діяльності, з метою структурного розвитку економіки можливо в результаті існуючих концепцій публічного регулювання структурно- інвестиційним процесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К.: Ін Юре, 1997. 48 с.
2. Абрамова І. Пропозиції щодо удосконалення антикризового менеджменту соціально-економічного розвитку регіону . Економіка. Фінанси. Право. .2013. № 6. С. 19-22.
3. Адміністративне право України : підруч. для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін. Х. : Право, 2000. 520 с.
4. Алексєєв І. Бюджетний механізм і соціально-економічний розвиток регіонів : монографія .Л.: Ліга-Прес, 2014. 248 с.
5. Алексєєва К. Удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності . Економіка та держава. 2008. № 9. . С. 30–32.
6. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади . К.: Наук. думка, 2004. 301 с.
7. Антонова Л. В. Удосконалення державного контролю як елемента реформування системи державного управління . Управління розвитком. 2011. № 10 (107). С. 10-11.
8. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. до дистанційного курсу. К. : Вид-во НАДУ, 2003. 220 с.
9. Барановська В. Державний контроль в умовах ринкової економіки . Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту в умовах міжнародної інтеграції : тези доп. (20–22 квітня 2005 р.). К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2005. Ч. 1. С. 195–197.
10. Бакуменко, В. Д. Методологія державного управління проблеми встановлення та подальшого розвитку. Вісник УАДУ. 2003. № 2. С. 11–27.

11. Бакуменко, В. Д. Формування державно-управлінських рішень : Проблеми теорії, методології, практики : монографія / К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.
12. Беглиця В. П. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії. Наукові праці : науково-методичний журнал. Вип. 252. Т. 263. Державне управління. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. С. 17-24.
13. Беглиця В. П. Проблеми розуміння дефініції «корупція» та причини розповсюдження цього явища в Україні . Наукові праці. 2014. Вип. 237. Т. 249. Державне управління. . С. 21-26.
14. Бондаренко А. І. Вплив держави на формування місцевих бюджетів у країнах Європи . Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2010. Вип. 4 (31). С. 185–192.
15. Бондаренко А.І. Механізми державного регулювання якісного забезпечення ефективності фінансової безпеки економіки. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 39-45. (Серія «Державне управління»).
16. Бондаренко А.І. Механізми державного регулювання ринку фінансових послуг України . Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 1 (16). С. 39-45. (Серія «Державне управління»).
17. Бондаренко А.І. Механізми державного забезпечення результативності фінансової безпеки в національній економіці . Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електронне наукове фахове видання ХНТУ. 2017. №1. URL до журн. : http://el-zbirn-du.at.ua/2017_1/20.pdf
18. Бондаренко А.І. Особливості застосування фінансового контролю у контексті вдосконалення механізмів державного регулювання економічної безпеки України . Інвестиції. практика та досвід. 2017. №18. С. 87–89.
19. Бондаренко А.І. Механізми забезпечення державної економічної безпеки. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта,

практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 22–23 лют. 2017 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. С.169-171 URL: <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/>.

20. Бондаренко А.І. Державне регулювання шляхом формування антикризових стратегій економічної безпеки України .Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України (управлінські, фінансово-економічні, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2017. С.194-196.

21. Бондаренко А.І. Формування механізмів державного регулювання економічної безпеки фінансового сектору України . Збірник статей та тез доповідей за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи» (м. Дніпродзержинськ, 27 травня 2016 р.) / відп. За випуск, професор К. Ю. Богомаз. Д.: ДДТУ, 2016.-С.25-27.

22. Бондаренко А.І. Конкурентоспроможні фахівці, як механізм забезпечення економічної безпеки держави . Шляхи забезпечення якості підготовки фахівців з економіки та підприємництва в умовах інтеграції вітчизняної освіти у міжнародний простір : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної інтернет — конференції з проблем вищої освіти і науки (16 листопада 2017 р.) [Електронний ресурс] / Харків, ХНАДУ, 2017. С. 12-16. URL : <http://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php?id=622>

23. Бондаренко А.І. Наукові основи забезпечення економічної безпеки держави . Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика: Збірник матеріалів V Міжнародної заочної науково-практичної конференції–(24 листопада 2017) Запоріжжя, 2017. С. 84-88.

24. Горбенко О.М.. Публічне регулювання забезпечення ефективності державної політики безпеки економіки України. Вісник Національного Університету Цивільного Захисту України: Серія Державне управління. 2022.

25. Горбенко О.М. Основні підходи до поняття "державна політика економічної безпеки країни". : інвестиції: практика та досвід № 21 (2023). 122-126. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2391/2427>

26. Горбенко О.М. Формування державної політики економічної безпеки України в умовах глобалізації. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. 2023. Випуск 2(19)2023. ст. 130-137. URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/11-ukr/storinkaavtora/326-gorbenko-o-m-formuvannya-derzhavnoji-politiki-ekonomichnoji-bezpeki-ukrajini-v-umovakh-globalizatsiji>

27. Горбенко О.М.. Інструменти формування державної політики економічної безпеки. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18 березня 2022 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2022. С. 106-109.

28. Горбенко О.М. Публічне управління структурно-інвестиційним процесом в системі економічної безпеки держави. Трансформація системи публічного управління в умовах воєнного часу: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2022. С. 63-66.

29. Горбенко О.М. Методи формування екологічної безпеки держави. Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. Харків: НУЦЗУ, 2022. С.412-414.

30. Горбенко О.М., Домбровська С.М. Методи формування економічної безпеки держави. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Відновлення та модернізація економіки України: виклики, пріоритети, практики». Харків: ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ», 2023. С.23-24.

31. Дацій О. І., Туболець І. І. Рациональне залучення та використання інвестицій для підприємств дорожнього господарства. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 9. С. 5–9.
32. Данилишин Б. М. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку України [Текст] Економіка України [політ.-екон. ж-л / гол. ред. С. І. Пирожков]. 2004. № 3. С. 4–11.
33. Дейлі Г. Сталий розвиток: визначення, принципи, політики. Науковий вісник: екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. Львів : НЛТУ. 2005, вип. 15.6. С.27–39.
34. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми: Монографія / [Л. І. Антошкін., Н. М. Бабіч, В. Ф. Беседін, І. В. Беседін, І. К. Бондар]; М. М. Якубовський (ред.). Науково-дослід. економічний ін-т Міністерства економіки України. К., 2005. 410 с.
35. Дорогунцов С. І. Продуктивні сили України: прогноз розвитку і розміщення на період до 2010 р. : у 2 т. / С. І. Дорогунцов, Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фашевський та ін. ; РВПС України НАН України. К. : РВПС України НАН України, 2000. Т. 1. 292 с. ; Т. 2. 286 с.
36. Економіка України: глобальні виклики і національні перспективи: Монографія / [Беседін В. Ф. та ін.]; за ред. Беседіна В. Ф., Музиченка А. С.; М-во економіки України, Науково-дослідний екон. ін-т, МОНУ України, Умань. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. К.: НДЕІ, 2009. 491 с.
37. Економіка України: стратегічне планування: Монографія / [Горшкова Н. І. та ін.]; за ред. Беседіна В. Ф., Музиченка А. С. [Міністерство економіки України та ін.] К.: Вид-во НДЕІ, 2008. 499 с.
38. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [В. М. Геєць, В. П. Александрова, Т. І. Артьомова, Ю. М. Бажал, О. І. Барановський та ін.] ; за ред. В. М. Гейця. К.: Ін-т екон. прогнозів ; Фенікс, 2003. 1008 с.

39. Економіко-математичні моделі економічного зростання: монографія / [О. О. Бакаєв, В. І. Грищенко, Л. І. Бажал та ін.]. Київ: Наукова думка, 2005. 180 с.
40. Економіко-статистична база даних Бюро економічних та соціально-економічних технологій дослідницького центру «Бест» [Електронний ресурс]. — URL: <http://www.energy-index.com.ua/uk/ratings/2020/regions/>
41. Економічна безпека промисловості: цільовий функціонал та технології управління: Монографія / В. В. Микитенко, О. О. Демешок, М.П. Войнаренко / За науковою редакцією д.е.н., проф. Микитенко В. В. — Київ, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», МНТУ ім. академіка Юрія Бугая МОНмолодьспорту України, 2012. 650 с.
42. Європейська Хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036.
43. Європейська Хартія регіональної демократії: науково-практичний коментар / автори-укладачі: Т. М. Безверхнюк та ін. : Асоціація дослідників держ. управління. Одеса: ХОББИТ ПЛЮС, 2008. 186 с.
44. Железняк Н. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Право України. 2004. № 11. С. 140-143.
45. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602 [Електронний ресурс]. — URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1602-14>.
46. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. К. : ВД «Ін Юре», 2004. 26 с.
47. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.

48. Закон України «Про основи національної безпеки України»: від 19 червня 2003 року №964–IV зі змінами внесеними згідно закону №3200 – IV (3200–15) від 15.12.2005 р.. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351; 2006. № 14. Ст. 116.
49. Закон України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні». Офіційний вісник України. 2003. № 7. С. 5–11.
50. Захарченко В. Пятый цикл индустриального (постиндустриального) развития и формирования промышленных территориальных систем. Экономика Украины. 2005. № 11. С. 38-46.
51. Інвестування української економіки: Монографія / [за ред. А. І. Сухорукова]. К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. 440 с.
52. Інноваційна стратегія українських реформ: моногр. / А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В.Семиноженко. К.: Знання України, 2002. 336 с.
53. Інноваційний ресурс. Інформаційна база даних Міністерства промислової політики України. [Електронний ресурс]. URL до матеріалів : <http://www.minprom.gov.ua>.
54. Інноваційні фактори економічного зростання: монографія / [Ю. М. Бажал, В. П. Александрова, М. С. Данько та ін.; від. ред. Ю. М. Бажал]. Київ, Інститут економічного прогнозування НАН України, 2002. 551 с.
55. Історія економічних учень: Навчальний посібник / Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Леоненко П. М., Нестеренко А. П. К.: Знання, 2004. 1300 с.
56. Карпенко Г. Африка: перспективы для украинских металлургов [Электронный ресурс]. Украинская горно-металлургическая компания. 2008. Режим доступа к статье: <http://www.ugmk.info/print?php/art/1225899508.html>. .
57. Касич А. О. Розвиток інвестиційно-інноваційних процесів в Україні: джерела, оцінка, перспективи: Монографія . Кременчук: ТОВ «Кременчуцька міська друкарня», 2008. 406 с.

58. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень. [Текст]. К.: Вид-во НІСД при Президентові України, 2013. 104 с.

59. Качний О. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: Монографія . Київ: ФОП Маслаков, 2018. 626 с.

60. Качний О. Інноваційні підходи до державного управління соціально-економічним розвитком регіонів . Materiály XIV Mezinárodní vědecko — praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti -2018», Volume 5 : Praha. Publishing House «Education and Science» S. 59-61.

61. Качний О. Бюджетний механізм як інструмент соціально-економічного розвитку регіону . Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. С. 94 — 96.

62. Качний О. Використання кластерного підходу як механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку регіону .Materiały XIV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji , «Strategiczne pytania światowej nauki» , 07 -15 lutego 2018 roku , Volume 2. — Przemysł.: Nauka i studia, 2018. С. 51-53.

63. Качний О. Використання потенційних ресурсних можливостей регіонів у державній системі України . Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 82-85.

64. Качний О. Державне управління соціально-економічним розвитком регіонів України: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів [Електронний ресурс] . Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 3. URL до журналу: <http://www.dy.nayka.com.ua>

65. Качний О. Державно-приватне партнерство як інструмент регіонального соціально-економічного розвитку. Materials of the XIII International scientific and practical Conference Modern scientific potential — 2018 , February 28

— March 7, 2018 Political science. Law. Public administration. : Sheffield. Science and education LTD. P. 68-70.

66. Качний О. Інноваційний потенціал реалізації угод щодо регіонального соціально-економічного розвитку . *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum* . 2018. № 1 (45). P. 10-17.

67. Качний О. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів: термінологічний інструментарій [Електронний ресурс] . Матеріали I міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком». Харків, 5 березня 2018 р. С. 219-221. — URL: http://mmgh.kname.edu.ua/images/Zbirnik_tez_konf_stal_rozv_2018.pdf.

68. Качний О. Механізми впливу тіньової економіки на соціально-економічний розвиток регіону . Наукові розвідки з державного та муніципального управління: Зб. наук. пр. К.: АМУ, 2015. Вип. 2/2015. С. 206-213.

69. Качний О. Напрями удосконалення механізму розроблення та реалізації програм соціально-економічного розвитку регіону. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління". Збірник наукових праць. 2018. Випуск 1 (8). С. 377-382.

70. Качний О. Нормативно-правове забезпечення інноваційних механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України . Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 22. С. 70 — 72.

71. Качний О. Особливості зарубіжного досвіду формування механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіонів . Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 170-174.

72. Качний О. Принципи державного управління регіональним соціально-економічним розвитком в умовах посилення процесів інтеграції та децентралізації владних повноважень . Матеріали за XIII міжнародна научна практична конференція, Образованието и науката на XXI век — 2017, 15 — 22 октомври 2017 г.: София. « Бял ГРАД-БГ » С. 64-66.

73. Качний О. Регіональна стратегія розвитку як засіб спрямованості (визначення моделей) регіонального соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] . Державне управління : удосконалення та розвиток. — 2017. № 12. URL до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>

74. Качний О. Роль міжрегіонального співробітництва в активізації соціально-економічного розвитку регіонів . Матеріали за XIV міжнародна научна практична конференція, Бъдешите изследвания — 2018 , 15-22 февруари 2018 г. Политология. Закон. Икономики. Публичната администрация. : София.«Бял ГРАД-БГ ». С. 40-42.

75. Качний О. Сучасний стан інституційного механізму державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України [Електронний ресурс] . Державне управління : удосконалення та розвиток. 2017. № 11. URL до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>

76. Качний О. Теоретико-методологічні засади державного управління соціально-економічним розвитком регіонів . Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 21. С. 66 — 68.

77. Качний О. Формування та реалізація дієвих механізмів державного управління соціально-економічними процесами регіонального рівня. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5. С. 64 — 66.

78. Качний О. Шляхи вдосконалення системи планування соціально-економічного розвитку регіонів . Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4. С. 109 — 111.

79. Кизим Н.А. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира: моногр. Х.: ИНЖЕК, 2005. 216 с.

80. Кіндзерський Ю.В. Економічний погляд на природу конкуренції . Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство / Рада конкурентоспроможності України, Центр стратегій конкурентоспроможності (МІМ — Київ); за ред. Ю.В. Полунєєва. К.: ЛАТ & К, 2006. С. 86-98.

81. Коваленко Л. Інвестиції як форма фінансового забезпечення розвитку депресивних регіонів . Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 15. С. 33-40.

82. Ковальов А. Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності: монографія . Одеса: Атлант, 2014. 178 с.
83. Ковальчук В. Державне та регіональне управління в соціальній сфері: монографія. Х.: С.А.М., 2015. 552 с.
84. Ковалюк О. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія . Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. 396 с.
85. Код доступа к Европе. Внешняя торговля [Электронный ресурс]. Эксперт Украина. 2008. № 5. Режим доступа к статье: [http://www.expert.ua/articles/7/0/5012/..](http://www.expert.ua/articles/7/0/5012/)
86. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилук, Я.В. Белінська та ін.; за ред. Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2005. 388 с.
87. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення: моногр. / О.М. Бородіна, Т.В. Бурлай, Н.І. Горшкова, Н.Ю. Гончар, В.І. Дубровський; Ін-т економіки та прогнозування НАН України / І.В. Крючкова (та ін.). К.: Основа, 2007. 488 с.
88. Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: моногр. / Харків. нац. екон. ун-т; НАН України; Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку. Х.: ІНЖЕК, 2007. 264 с.
89. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К.: Преса України, 1997. 80 с.
90. Крайник О. Сучасні підходи до формування місцевих бюджетів . Регіональна економіка. № 4. 2002. С. 65-75
91. Куйбіда В. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших державчленів Ради Європи [Електронний ресурс]. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/Book_Reg_Rozv_ProstPlanuvan_final.pdf
92. Куйбіда М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів . Демократичне врядування. 2010. Вип. 5. С. 35-45.

93. Куценко В. І. Соціальні наслідки економічних трансформацій в Україні (регіональний аспект) / В. І. Куценко, Л. І. Богущ, І. В. Опалева. К. : РВПС України НАН України, 1998. 96 с.
94. Левковська Л. В. Корпоративне управління сталим регіональним розвитком України. : [монографія] . К.: ДЕТУТ, 2011. 300 с.
95. Лепа Н.Н. Управление конкурентными преимуществами предприятия . Донецк: Юго-Восток, Лтд., 2003. 296 с.
96. Ливдар М. Економічні та інституційні передумови формування місцевих бюджетів розвитку . Збірник наукових праць ЛРІДУ НАДУ / за заг. ред. член-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011 Вип. 29. С. 429-438.
97. Ливдар М. Концептуальні засади менеджменту податкових надходжень місцевих бюджетів. Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів [Збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції]. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2012. С. 209-210.
98. Ливдар М. Концептуальні підходи до визначення економічної сутності бюджетного механізму. Розвиток фінансової системи України в сучасних умовах: наук.-практ. конф., м. Київ, 26 — 27 травня 2011 р. / Редкол. Т. І. Єфименко (голова [та ін.]. К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. С. 79-83.
99. Ливдар М. Програмно-цільовий метод складання бюджету . Галицький економічний вісник Науковий журнал/ Головний редактор З. Гуцайлюк д.е.н., проф. Т.: Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя, 2009. № 2 (23). С. 111-116.
100. Лоза В.А. Економіка стійкого розвитку базується на законодавчому фундаменті . Екологічний вісник. 2004. травень-червень. С. 18.
101. Лопушняк Г. Теоретичні засади бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіонів . Моделювання регіональної економіки: збірник

наук. праць Прикарпатського національного університету. 2013. № 1 (21) С. 32 — 40.

102. Лопушняк Г. Удосконалення процесу планування місцевих бюджетів. Актуальні проблеми економічного розвитку: зовнішньоекономічні, виробничі та екологічні аспекти : зб. наук. праць ДонДУУ [Текст]. Т. XIV. (Економіка ; вип. 265). Донецьк, 2013. С. 33-44.

103. Макогон Ю. В. Экономическая безопасность Украины в условиях международной интеграции: государственный и региональный аспект . Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сборник научных трудов. Донецк : ДонНУ, 2006. С. 1104–1118.

104. Маматова Т. Трактуювання поняття «державний контроль» у сучасному законодавстві України та його уточнення . Вісник державної служби України. 2004. № 1. С. 23–26.

105. Машина Н.І. Економічний ризик та методи його вимірювання: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 188 с.

106. Мерзляк А. Механізми державного управління іноземними інвестиціями: регіональний аспект : монографія. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 300 с.

107. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки; за ред. А. І. Сухорукова. К., 2003. 146 с.

108. Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць / [Зайцева Л.М., Антонов В.В., Серьогін С.М. та ін.]: [Монографія] / За наук. та заг. ред. Л.М.Зайцевої. Д.: ДРІДУНАДУ, 2003. 132 с.

109. Мельниченко О. А. Підвищення рівня і якості життя населення: механізм державного регулювання: монографія. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2008. 457 с.

110. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком: Монографія / за заг. ред. О. А. Біловодської. Суми: СНУ МОН України «Університетська книга», 2010. 432 с.

111. Миколайчук Н.С. Концептуальні засади формування системи стратегічного управління розвитком регіонів . Вісник Акад. екон. наук України. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2004. № 1(5) С. 68 — 71. (Наук. щоріч.).

112. Микитенко В. В. Коридори еволюції української економіки та інкорпорація зовнішньоекономічних впливів при прогнозуванні траєкторії її розвитку [Текст] . Економічний вісник Донбасу: науково-виробничий журнал, № 4 (14), 2008. С. 52 — 69.

113. Міністерство економіки України. Офіційний веб-сайт. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44395&cat_id=43145

114. Модернизация. Инвестиции в модернизацию [Электронный ресурс] Ин-т стратегических исследований. — Режим доступа к статье: www.ukrstrstrategy.com.ua/?pg=24. .

115. Мярковський А. Формування місцевих бюджетів як складова соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць . Наукові праці НДФІ. 2009. № 2. С. 3-17.

116. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році. [Стат. зб.] [Текст. К.: ДП «ІВЦ Держкомстату України», 2014. 282 с.

117. Научно-технический прогресс и его социально-экономические последствия на период до 2005 года по Украинской ССР (Комплексная программа научно-технического прогрессу Украинської РСР) [Текст] /под. науч. ред. академика НАН Украины А. Н. Алымова. Совет по изучению производительных сил Украины АН УССР. Киев: Наукова думка, 1984. 696 с.

118. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навчальний посібник / Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. та інші. Харків : Фоліо, 2002. 285 с.

119. Новикова О. Ф. Економічна безпека України в умовах глобалізації : проблеми та шляхи вирішення : наук. Праці .ДонНТУ. Донецьк : ДонНТУ, 2011. С. 22 — 29. (сер.: Економічна. Донецьк; вип.26).
120. Нижник Н. Контроль у сфері державного управління / Н. Нижник, О. Машков, С. Мосов. Вісник Української Академії державного управління. 1998. № 2. С. 23–31.
121. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. / Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Г. Білоус ; за заг. ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник. К. : Ірпінь : Академія ДПС України, 2000. 304 с.
122. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України: Навчальний посібник . Хмельницький, ХНУ, 2007. 299 с.
123. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія; НАН України. І-т економіки промисловості. Донецьк, 2006. 408 с.
124. Ортіна Г.В. Модернізація реального сектора економіки як стратегічний напрям промислової політики держави . Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 12. С. 40-43.
125. Ортіна Г.В. Напрями реалізації цільової стратегії промислово-інноваційної політики . Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 14. С. 49-52.
126. Ортіна Г.В. Формування та реалізація цільової стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку реального сектора економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 15. С. 25-27.
127. Ортіна Г.В. Виявлення та аналіз чинників формування кризових явищ в економіці в умовах глобалізації як передумова розроблення антикризових стратегій. Економіка та держава. 2013. № 8. С. 40-44.
128. Ортіна Г.В. Регуляторний інструментарій інвестиційного розвитку реального сектора економіки. Агросвіт. 2013. № 15. С. 25-29.
129. Ортіна Г.В. Підходи до розробки антикризової стратегії в реальному секторі економіки. Агросвіт. 2013. № 14. С. 34-38.

130. Ортіна Г.В. Розвиток реального сектора економіки України в системі загальнодержавної стратегії економічного зростання. Агросвіт. 2013. № 12. С.39-43.
131. Ортіна Г.В. Обґрунтування концептуального підходу до формування та реалізації державної політики антикризового розвитку реального сектору економіки/ Економіка та держава. 2013. № 11. С. 29-32.
132. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. — URL: <http://www.minfin.kmu.gov.ua>.
133. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
134. Оцінювання конкурентоспроможності регіонів України [Електронний ресурс]. — URL: http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/rozdil5_ukr.pdf
135. Павлюк А. П. Напрями підвищення конкурентоспроможності регіонів України. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ, 2007. С. 515–521.
136. Панасюк Л. Проблеми вирівнювання фінансового забезпечення регіонів . Актуальні проблеми економіки. 2008. № 11. С. 204-213.
137. Парвіна Т. Суть організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю . Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку виробничої сфери [Текст] : матер. V міжнар. наук.-теорет. конф. молодих вчених і студентів (5 червня 2008 р., м. Донецьк); Донецький національний технічний університет. Донецьк : ДонНТУ, 2008. 250 с.
138. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення; за ред. проф. Б. Кравченка. К. : Кондор, 2002. 302 с.
139. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Гунський. К.: Україна, 1997. 237 с.

140. Пашута М. Т. Промисловість в національній інноваційній системі України: Препринт [Текст] / М. Т Пашута, Л. І. Федулова, О. М. Кондратов. Київ: Вид-во Науковий світ, 2005. 76 с.
141. Пепа Т. В. Регіональний зріз розбудови національного економічного простору. Продуктивні сили і регіональна економіка: зб. наук. пр. : у 2 ч. / РВПС України НАН України. Ч. 1. К.: РВПС України НАН України, 2006. С. 4–11.
142. Передборський В.А. Економічна безпека держави: монографія / К. : Кондор, 2003. 391 с.
143. Петрушенко Ю. Механізм партисипативного фінансування місцевого розвитку: сутність та соціально-економічні наслідки. Механізм регулювання економіки. — 2013. № 4. С. 41-51.
144. Петкова Л. О. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір / Леся Омелянівна Петкова. Черкаси : ЧДТУ, 2004. 271 с.
145. Пилипенко Ю.І. Механізми регулювання інноваційної сфери національної економіки [Текст]. Науковий вісник національного університету державної податкової служби України (економіка, право). №3(46), 2009. С.18-23.
146. Пилипенко Ю. І. Технологічна структура національної економіки: теорія, практика та регулювання: Монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2010. 202 с.
147. Пилипів В. В. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіонів України. Івано-Франківськ: ЛІК, 2007. 228 с.
148. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління . Харківський нац. економічний ун-т. Х.: ІНЖЕК, 2007. 368 с.
149. Підліснюк В. Сталий розвиток суспільства : роль освіти. Путівник / В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко, І. Вишинська, О. Маслюківська / за ред. В. Підліснюк. К. : Вид-во СПД «Ковальчук», 2005. 88 с.
150. Пивоваров К. Застосування принципів корпоративної соціальної відповідальності в органах державного контролю України . Менеджер: Вісник Донецького державного університету управління. 2014. № 2(68). С. 73–79.

151. Пивоваров К. Рівні реалізації функції державного контролю в Україні. Збірник наукових праць ДонДУУ: Сучасні тенденції державного управління в умовах соціально-економічного розвитку. Серія Державне управління. Т. XV, вип. 286. Донецьк: ДонДУУ, 2014. С. 184–195.

152. Пивоваров К. Аналіз історичних аспектів становлення контролю в державному управлінні. Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 36. наук. пр. Вип. 2/2014. К.: АМУ, 2014. С. 117–125.

153. Плєскач В. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку. Фінанси України. 2009. № 10. С. 27-35.

154. Плєскач В. Середньострокове прогнозування доходів державного бюджету України з допомогою методу експоненціального згладжування. Фінанси України. 2012. № 1. С. 58 — 66.

155. Поважний О. С. Формування організаційно-економічного механізму державного стимулювання стратегічного розвитку підприємств регіону : монографія; Донец. держ. ун-т управління. Луганськ: Ноулідж, 2012. 142 с.

156. Поважний О. С. Розвиток механізму реалізації державної інвестиційної політики України. Держава та регіони. 2009. № 3. С. 54–58.

157. Погребняк І. Ф. Формалізація проблем управління організаційної системи в умовах невизначеності [Текст]. Автоматика. Автоматизація. Електротехнічні комплекси та системи. [наук.-техн. ж-л / за наук. ред. А. М. Бражник.]. 2009. № 1. С. 151 — 156.

158. Погодина В.В. Антикризисное управление в промышленном комплексе: теория, методология и механизмы реализации: Дис... д-ра. экон. наук. Донецк, 2004.

159. Пономаренко О. О. Системні методи в економіці, менеджменті та бізнесі: Монографія: К.: Либідь, 1995. 240 с.

160. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій: Монографія [В. М. Белінська, В. Г. Бурлака, І. О. Галиця та ін./ відпов. ред. Ю. В. Кіндзерський]; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. Київ, 2007. 407 с.

161. Про затвердження Положення про Державну фінансову інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 310. [Електронний ресурс]. URL: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/310-2014-%D0%BF](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/310-2014-%D0%BF).

162. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні: Закон України від 26.04.2015 р. № 1700-18 [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5083-17>

163. Про Державну фіскальну службу України: Закон України від 21.05.2014 р. № 236 [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п>

164. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 28.12.2015 р. № 2939-12 [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>

165. Про порядок введення в дію Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 26.01.1993 р. № 2940-12 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2940-12>

166. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576-19 [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-19>

167. Радзієвський І. А. Феномен глобалізації і державне управління [Електронний ресурс]. Державне управління: теорія і практика. 2006. № 1. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2006-/txts/FILOSOFIYA/06riagdu.pdf>.

168. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. Х.: 4-е изд., перераб. и доп. 2005. 480 с.

169. Реслер М. Методичні підходи до формування інформації, як основи забезпечення діяльності обліково-аналітичної системи . Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. 2014. №29 (ч.1). С. 257–260.
170. Розвиток промислового виробництва: методи, моделі та інструменти: Монографія / [І. С. Грозний, Р. М. Лепа та ін.]; за заг. ред. І. С. Грозного. Донецьк: Вид-во СПД Купріянов В. С., 2010. 338 с.
171. Розвиток секторів і товарних ринків України / НАН України. Ін-т екон. прогнозування; за ред. В.О. Точиліна. Ужгород: ІВА, 2001. 400 с.
172. Розпутенко І. Державне управління в економічній сфері: бюджетно-податкова політика. К.: НАДУ, 2008. 100 с.
173. Розпутенко І. Мікро–, макроекономіка в державному управлінні. К.: НАДУ 2008. 104 с.
174. Савелко Т. В. Уточнення економічного змісту й особливості глобалізації . Фінанси України. 2004. № 7. С. 34-41.
175. Савченко В. В. Потенціал національної економіки України: Монографія . Чернівці: ЧДІЕУ МОН України, 2009. 274 с.
176. Савчук О. Проблеми реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності на місцевому рівні . Економіст. 2014. №10. С. 16-17.
177. Савчук О. Удосконалення регіонального фіскального інструментарію . Вісник Львівського державного інституту новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола. (Серія «Економічні науки»).- № 2. Львів: Вид-во «Ліга -експрес», 2007. С. 90-101.
178. Савчук О. Фіскальна політика як складова державного регулювання розвитку регіонів . Шостий міжнародний симпозіум «Проблеми інтеграції науково-освітнього, інтелектуального потенціалу в державотворчому процесі» 16-20 жовтня 2007 року С. 309-317.
179. Савчук А. Конкурентоспособность отраслей промышленного производства: методологические вопросы оценки и анализа. Економіка промисловості. 2001. № 2. С. 61-66.

180. Савчук А. Системный подход к анализу конкурентоспособности промышленного производства . Економіст. 2001. № 12. С. 58-61.
181. Світове господарство в умовах глобалізації: Монографія / за ред. Я. Б. Олійника, Б. П. Яценка, В. К. Бабарицької. К.: Вид.-поліграф. центр "Київський університет", 2004. 145 с.
182. Семенченко А. І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: [монографія] . К.: Вид-во НАДУ, 2008. 428 с.
183. Семенченко А. Теоретико–методологічні засади визначення, класифікації та оцінки системи загроз національній безпеці і рекомендації щодо їх удосконалення. Вісник НАДУ при Президентові України. 2007. № 3. С.86–108.
184. Семенець А. Розвиток стратегічного фінансового планування в сучасних умовах . Куономічний простір. 2008. № 12/1. С. 194-198.
185. Семенов В. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012. 150 с.
186. Сенюшкін Є. О. Економіко-правові механізми державного забезпечення сталого розвитку. Статистика України. 2013. № 3. С. 38-68.
187. Симоненко В. Основи єдиної системи державного фінансового контролю: макроекономічний аспект . К.: Знання України, 2006. 26 с.
188. Ситник Г. П. Система державного управління національною безпекою: аналіз чинників. Управління сучасним містом. К.: НАДУ, 2003. №7-9. С. 8 — 14.
189. Ситнік Г. П. Безпека як категорія і функція державного управління . Вісник Національної академії державного управління. 2004. №1. С. 350–357.
190. Смоленюк В. Ф. Трансформація політичних та економічних систем в умовах глобалізації [Текст] . Сучасна українська політика. 2011. Вип. 23. С. 334-344.
191. Смолянук В. Ф. Десуверенізація та економічна безпека України: динаміка взаємозалежності [Електронний ресурс]. Матеріали круглого столу:

державна політика забезпечення національної безпеки України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання, м. Київ, 19.02.2013 р., 2013. К.: НАДУ при Президентові України. — URL: <http://nationalecurity.org.ua/2013/04/10/kruglijj-stil-19-02-2013-derzhavna-politika-zabezpechennya-nacionalno%D1%97-bezpeki-ukra%D1%97ni-aktualni-problemi-ta-shlyakhi-%D1%97kh-rozvyazannya/>

192. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / [Хвесик М.А., Бандур С.І., Корецький М.Х. та ін.]; за заг. ред. В.М. Гейця та ін., РВПС України НАНУ. К.: НВЦ НБУВ, 2009. 687 с.

193. Снісаренко О. Оптимізація структури видатків бюджетів регіону як інструмент підвищення податкового потенціалу. *Фінанси України*. 2011. № 3. С. 92-99.

194. Соколовська А. Проблеми моніторингу ефективності надання податкових пільг в Україні. *Фінанси України*. 2011. № 3. С. 42-53.

195. Статистична база даних реалізації промислової політики в Україні. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.esco-ecosys.narod.ru>.

196. Статистичний збірник «України в цифрах 2013» [Текст] / за заг. ред. О. Г. Осауленка. К.: Державний служба статистики України, Вид-во ТОВ «Август Трейд», 2014. 351 с.

197. Статистичний збірник Регіони України 2014 [Текст]. / За редакцією О. Г. Осауленко; відповідальний за випуск Н. С. Власенко. У 2-х частинах. Ч. 1. Державна служба статистики України. Київ: Державна служба статистики України, 2014. 303 с.

198. Степаненко С. В. Фактори економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр.* 2007. № 4 (19). С. 47–53.

199. Сунгуровський М.В. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України. *Стратегічна панорама*. 2001. № 3-4. С. 43–53.

200. Стратегії національної безпеки України до 2025 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

201. Стратегічні виклики 21 століття суспільству та економіці України: у 3-х т. / О.Ю. Болховітінова, Л.Ю. Волощенко, Т.В. Голікова, Б.Є. Кваснюк та ін.; Ін-т економіки та прогнозування НАНУ; Український форум; за ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. К.: Фенікс. Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки, 2007. 556 с.

202. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 -2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції»: Монографія / [Авт. кол. А. С. Гальчинский, В. М. Геєць та ін.]: Нац. ін-т стратег. досліджень, Ін-т економічного прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. Інтегр. України. К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.

203. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання: Монографія / [за ред. д-ра екон. наук І. В. Крючкової]. К.: «Експрес», 2007. 520 с.

204. Структурні трансформації економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: Монографія / наук. ред. В. І. Ляшенко, Є. В. Савельєв; ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНмолодьспорту України. Тернопіль: Економічна думка, 2011. 848 с.

205. Структурні трансформації економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: Монографія / О. І. Амоша, М. Г. Білопольский, В. В. Микитенко та ін. Інститут економіки промисловості НАН України, ТНЕУ МОНмолодьспорту України. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ МОНмолодьспорту України. 2011. 848 с.

206. Сукач О. Напрями вдосконалення механізму фінансового вирівнювання бюджету території. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. №23 (606). С. 413-418.

207. Співак В. М. Держава в процесі глобального управління економікою: порівняльні характеристики[Текст].Економіко-правові дослідження. 2010. № 1. С. 132-141.

208. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах: [монографія] / [В. Ю. Богданович, А. І. Семенченко, Ю. В. Єгоров, О. О. Бортник, В. А. Муха]. К.: Київ, 2007. 370 с.

209. Ткач В.О. Економічна безпека України в регіональному вимірі. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2011. № 1 (4). С.398-403.

210. Тоцький С.В. Принципи та специфіка економічної безпеки у державних стратегіях. Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління в Україні : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 11 жовтня 2012 р. / за ред. В.М. Огаренка, А.О. Монаєнка та ін. Запоріжжя : КПУ, 2012. С.262-265.

211. Тоцький С.В. Реальні та потенційні чинники державного регулювання системи економічної безпеки [Електронний ресурс]. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. №5. URL до журналу: <http://www.dy.nayka.com.ua>

212. Тоцький С.В. Розвиток системи державного регулювання у сфері економічної безпеки. Державне управління та місцеве самоврядування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: збірник тез I міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 квітня 2013 р. Рівне: НУВГП, 2013. С.242-245.

213. Тоцький С.В. Теоретичні засади державного регулювання економічної безпеки . Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 22. С.130-133.

214. Тоцький С.В. Функції державного регулювання економічної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 18. С. 157-160.

215. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р. № 615 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615%2F98>.

216. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» № 341/2001 від 25.05.2001 р.. Офіційний вісник України. 2001. № 27. С. 86–90.

217. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020"» № 5 від 12 січня 2015 року Режим доступа: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U005_15.html
218. Управління інноваційною діяльністю в економіці України: Колективна наукова монографія / [за наук. ред. С. А. Єрохіна]. Київ: Національна академія управління, 2008. 116 с.
219. Федорчак О.В. Класифікація механізмів державного управління . Демократичне врядування. 2008. .№ 1. [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/0_Fedorchak.pdf
220. Федунь Ю. Б. Політика сталого еколого-економічного розвитку України в умовах інтеграції до ЄС: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2011. 20 с.
221. Федоренко Г. Загальнотеоретичні проблеми функціонування держави в умовах регіоналізації. Право України. 2004. № 11. С. 130.
222. Федулова Л. Технологическое развитие экономики. Экономика Украины. 2006. № 5. С. 4-10.
223. Федулова Л. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної системи . Стратегічні пріоритети. 2009. №4(13). С. 157-165.
224. Федулова Л. Прогнозування інноваційно-технологічного розвитку економіки як складова вибору стратегії виходу з кризи. Економіка і прогнозування: науково-аналітичний журнал. 2009. № 3. С. 5-17.
225. Федулова С. Проблеми регулювання процесів формування та використання людського капіталу регіону. Галицький економічний вісник. 2014. № 1. С. 60-77.
226. Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізації: колективна монографія / [Ю. Б. Голляк, Я. В. Белінська, В. С. Будкин та ін.]. Київ, Національний авіаційний університет МОН України, 2008. 212 с.

227. Філоненко М. Теоретичні аспекти функцій менеджменту податків. Науковий вісник: Зб. наук. праць Академії ДПС України, 2000. № 2 (8). С. 120–124.
228. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.
229. Філософія: Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів / кол. авторів; кер. автор. кол. А.О. Приятельчук. Київ: Вадекс, 2021. 560 с. ISBN 978-966-9725-75-2
230. Фомина О. Налоговый контроль в США. Финансовый бизнес. № 7. 1995. С. 24–28.
231. Фролов О. Роль державних органів у забезпеченні ефективного функціонування місцевого самоврядування в Україні: реалії та перспективи розвитку. Право України. 2013. №6. С. 226–232.
232. Халецький А. В. Государственное управление национальной безопасностью: вопросы теории и практики. Фінансовий механізм державного управління економікою України: зб. наук. праць / ДонДУУ. Донецьк : Норд-прес; ДонДУУ, 2004. Т.V. С. 332 — 334. (Державне управління; вип. 32).
233. Хачатурян, Х. Державне управління в контексті соціальної модернізації українського суспільства . Вісник НАДУ. 2005. № 2. С. 73–79.
234. Хачатурян, Х. Структурні компоненти інноваційного потенціалу державного управління . Вісник НАДУ. 2006. № 1. С. 104–110.
235. Хмельков А. В. Механізми формування системи державного фінансового контролю в Україні : автореф. дис. канд. держ. упр. : 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х. : [б. в.], 2011. 20 с.
236. Хмельков А. В. Державний фінансовий контроль : навч. посіб.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х. : ХНУ, 2013. 547 с.

237. Хмельков А. В. Формування цілісної системи державного фінансового контролю в Україні : монографія; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х.: ХНУ, 2012. 292 с.

238. Царенко О. В. Конкурентні переваги легкої промисловості регіонів України: методологія формування, теорія та практика: Монографія / Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2009. 504 с.

239. Центр Разумкова [Електронний ресурс]. URL: <http://www.razumkov.org.ua>

240. Цветков, В. Державне управління: теорія, методологія, практика. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2–3. С. 254–272.

241. Цегольник, П. А. Актуальні напрями використання науково-практичних здобутків менеджменту в інституціях державного управління . Вісник УАДУ. 2000. № 3. С. 86.

242. Цихан Т.В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины. Теория и практика управления. 2005. № 1. С. 33-46.

243. Ціноутворення на продукцію металургійних підприємств: проблеми теорії і практики: моногр. / С.С. Аптекар, Є.С. Жданко, О.В. Кленін, В.В.Краснова; під заг. ред. С.С. Аптекаря. Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. 254 с.

244. Цугунян А. Розвиток системи засобів регулювання макроекономічними процесами . Наукові праці НДФІ. 2008. № 2 (43). С. 74-81.

245. Цюпа О. Аналіз надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів Івано-Франківської області . Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. — Івано-Франківськ, 2011. С. 440-445.

246. Чаусовский А. Формальное и неформальное в экономике: монограф. Донецк, 2001. 206 с.

247. Чабан Я. Світовий досвід фінансування соціально-економічного розвитку області за рахунок податкових надходжень . Науковий вісник НЛТУ України. 2008. Вип. 18.10. С. 135-141.

248. Чемерис А. Адміністративні послуги місцевих органів державної виконавчої влади: монографія . Львів : Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2004. 152 с.
249. Чербякова О. Концептуальні основи та існуючі підходи до проблеми регулювання інноваційної діяльності на державному. Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 17. С. 79-81.
250. Черевко О. Методичні основи системного дослідження соціально-економічних процесів в регіоні . Зб. наук. пр. Черкаського держ. технол. унту. Серія: Економічні науки. Черкаси : ЧДТУ, 2005. Вип. 13. С. 59-62.
251. Череп А. В. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва: Монографія / А. В Череп, О. В. Лепьохін, Л. Г. Олейнікова. Запоріжжя: ЗПУ МОНмолодьспорту України, 2011. 352 с.
252. Чернега О.Б. Управление конкурентоспособностью в условиях трансформации экономических отношений . Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. 448 с.
253. Чередніченко А. Податковий контроль в умовах трансформаційної економіки України: монографія. К.: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2015. 204 с.
254. Чередніченко А. Роль податків у державному регулюванні економікою країни . Економіка: проблеми теорії та практики. ДНУ. Збірник наукових праць. Випуск 202. Т.4. С. 880–887.
255. Чумакова І. Аудит державних фінансів: напрями розвитку в Україні. Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту в умовах міжнародної інтеграції : тези доп. (20–22 квітня 2005 р.) К. : Київ. нац. торг.-екон. ун.-т, 2005. Ч. 1. С. 255–258.
256. Чухно А. Науково-технологічний розвиток як об'єкт дослідження еволюційної економічної теорії . Экономика Украины. 2008. № 1. С. 12-22.
257. Чистов С.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / С.М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко. К. : КНЕУ, 2000. 316 с.
258. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія. Економіка України. 2012. № 9. С. 4-12.

259. Шапоренко О. І. Стратегія сталого розвитку як основа процесів управління [Електронний ресурс]. URL : <http://ruscience.newmail.ru/medicine/mbooks/qol.htm> №149.

260. Шарко М. В. Управління розвитком інновації в промисловому виробництві: Монографія . Херсон: Олді-плюс, 2010. 448 с.

261. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти. К.: КНЕУ, 2007. 312 с.

262. Шевченко Н. В. Механізм оцінки ефективності державного фінансового контролю в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н. В. Шевченко ; Держ. вищ. навч. закл. “Укр. акад. банк. справи Нац. банку України”. Суми : [б. в.], 2011. 20 с.

263. Шевченко Н. Экспортно-импортная политика Китая [Электронный ресурс]. Бизнес. 2008. № 16. Режим доступа к статье: <http://www.knukim-edu.kiev.ua/index.php?id=633&view=article>.

264. Шквіра В. Інформаційні технології і системи в Україні. Інтелектуальна власність. 2010. № 9. С. 169–173.

265. Шнирков О. О. Наслідки розширення ЄС для України у торговельно-економічній сфері . Актуальні проблеми міжнародних відносин: 36. наук. праць. Вип. 32: У 2 ч. К.: Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка. 2002. Ч. II. С. 271–273.

266. Шнирков О. О. Інтеграційні фактори структурних зрушень в економіках країн — нових членів Європейського Союзу : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2007. 20 с.

267. Шнирко О.С. Держава та підприємництво: партнерство в інноваційній діяльності . Актуальні проблеми економіки. 2006. № 6. С. 130-138.

268. Шнирко О.С. Інноваційний дефолт України: економіко-технологічний контекст: монограф. К. : Генеза, 2009. 248 с.

269. Шумпетер Й. А. Історія економічного аналізу: Монографія У 3-х т. / [Перекл. з англ. мови під ред. В. С. Автономова]. Вид-во Економічна школа, 2004. 1664 с.

270. Юрченко Ю.І. Стан аналізу регуляторного впливу в Україні з урахуванням світових тенденцій: [Електронний ресурс]: URL : <http://www.commerciallaw.com.ua/attachments/article82.pdf>

271. Янків М. Методичні аспекти аналізу рівня економічної безпеки регіону [Електронний ресурс]. URL: http://mev.lac.lviv.ua/downloads/ied/stati/konkurentospromozhnist_LKA.pdf

272. Яковенко А.І. Промислова політика та проблеми економічної безпеки України . Праці Всеукр. конф. «Економічна безпека: проблеми і стратегія забезпечення в Україні». Х. : ХІМБ, 1998. С. 31 — 40.

273. Яременко О. Ф. Проблеми використання сучасних методик діагностики стану економічної безпеки підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2008. №5 т.2. С. 13-17.

274. Ярмакі Х. Адміністративний нагляд як функція державного управління .// Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 124–126.

275. Ярошевич Н. Шляхи збільшення доходної бази місцевих бюджетів в Україні. Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. 2010. Вип. 20.10. С. 278-282.

276. Ярошенко Ф. Реформування бюджетної системи України на інноваційних засадах: монографія . К.: Міністерство фінансів України, 2010. 544 с.

277. Яценко Ю. Удосконалення підходів до визначення міжбюджетних трансфертів виврівнювання в Україні . Фінанси України. 2012. № 11. С. 72-83.

278. Яцків М. Соціально-економічний розвиток регіону та рівень життя населення . Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.8. С. 139-145.

279. Beer A. Multinational Lessons from Local and Regional Economic Development Agencies : Presented to the Annual Meeting of the European Regional Science Association / A. Beer, T. Clower, A. Maude, G. Haughton. Porto, Portugal. 2004, August.

280. Bergsten C. Globalizing Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Foreign Affairs. 1996. Vol. 71. № 3 (May/June). P. 105–120.

281. Boyer R. The Convergence Hypothesis Revisited: Globalization But Still the Century of Nations? Cepemap, 1993. № 9403.
282. Bruce Stokes. Deep Cuts: What the Age of Austerity Means for Global Public Goods. Brussels Forum, March, 2011. [Електронний ресурс]. URL: <http://blogs.cgdev.org>.
283. Bruno S. Frey, Stutzer A. Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Well-being. Princeton University Press, 2002.
284. Collen, B. et al. Living Planet Index. 2010 and beyond: rising to the biodiversity challenge / Ed.: Loh J. Gland: WWF, 2008.
285. Comparative Analysis of Indicator Systems for Sustainable Development. Quebec, 2007.
286. Crawford J.-A. The Changing Landscape of Regional Trade Agreements : Discussion paper № 8, R. Fiorentino. Geneva : World Trade Organization, 2005. 38 p.
287. Draft European Charter of Regional Democracy : Recommendation 240 : 15th Plenary Session. Strasbourg, 27–29 May 2008. URL : <http://www.regioner.dk/upload/publikationer/regionerne/draft%20charter%20on%20regional%20democracy.pdf>.
288. Horbenko O. M. Mechanism for ensuring economic security. [Електрон. видання] С.65-74. Public administration and state security aspects. №1. 2023. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/17749/1/Horbenko.pdf>
289. Horbenko O. Property protection mechanisms as the basis of an organization's economic security. Public administration and state security aspects. 2023. Vol.2/2023. p. 86-93 URL: <http://passa.nuczu.edu.ua/en/archive/129-horbenko-o-property-protection-mechanisms-as-the-basis-of-an-organization-s-economic-security>
290. Drucker P., Management: Tasks, Responsibilities and Practices (1973). 200 c.

291. Police Package to Address Economic crisis, 10.04.2009. — http://www.cao.go.jp/keizai/2009http://www.g20civil.com/upload/iblock/f65/GEO-5_SPM_Russian.pdf
292. Jaumotte F. Foreign Direct Investment and Regional Trade Agreements: The Market Size Effect Revisited : IMF Working Paper/04/206. / F. Jaumotte. International Monetary Fund; Middle East and Central Asia Department, 2004. 32 p.
293. Summers Lawrence The Atlantic monthly . 2001, № 1 . P. 35
294. World development report, 2012: Development and the next generation. — World Bank, 2013.
295. Ortina A. The formation of integrated structures as a task of anti-crisis strategy of the real economy . Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum. 2015. № 7 (20). Praha: Publishing house Education and Science, 2015. P. 20-26.
296. Ortina A. Scientific and research approaches of organizational support of the anti-crisis development strategy of the real economy sector . Nauka i Stadia. 2015. № 11 (142). Przemysl: Nauka i studia, 2015. P. 18-24.
297. Merchan F. Risk Management at the European Commission [Electronic resource] . 2012. URL : <http://forum.europa.eu.int/Members/irc/budg>
298. Simmony M. Le Controle Financier Public dans le cadre de l'Union Europeenne de son elargissement Revue Francaise de Finances Publiques. 2002. № 77. P. 312–315.
299. Wos B. Miedzynarodowe stosunki gospodarcze regionow w polityce integracyjnej Unii Europejskiej . Stosunki gospodar unii evropejskiej. Praga zbiorowa pod redakcja naukowa. Zielona gora. 2014. P. 439–448.

Наукове видання

С.М. Домбровська, Н.М. Карпеко, Т.М. Кришталь

**МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ**

Монографія

Видавництво «Діса плюс»

Тел. (057) 768–03–15

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників та
розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 4047 від
15.04.2011 р.

Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.

Наклад 100. Обл.-вид. арк. 8,6. Умовн. друк. арк. 11.

Надруковано в друкарні «БУКЛАЙН»

61000, м.Харків, вул. Катерининська, 46.

Тел. (099) 604–49–45

www.bookline.online